

Årbok for Sykkylven 1998

SYKKYLVEN SOGENEMND

Innhald:

Nils-Einar Rye: Barndom.....	side 3
Roald Solheim: Spelet om Sykkylven.....	side 4
Edel Pernille Ystenes: Inst inne vil eg alltid vere jordmor	side 5
Per Robert Tafjord: Seksti eller berre sju.....	side 9
Jostein Drabløs: Durant 1924-modell og tannlege Johan Drabløs.....	side 10
Lindis Tynes: Siste brikke.....	side 12
Bjørn Jonson Dale: Den skriveglade dansken i Sykkylven	side 13
Bjørn Jonson Dale: Fauskejyden si skrivebok 1690-91	side 17
Biletkavalkade 1998	side 21
Bjørn-Inge Aurdal: Slektssstemne i Kjempholslekta.....	side 24
Eldar Høidal: Sigurd Ekornes om forfedre og oppvekst.....	side 27
Nils-Einar Rye: Utdrag frå boka "Uendelige øyeblikk".....	side 31
Jostein Drabløs: Landskapsmålaren Johan Fredrik Berg	side 32
Per Robert Tafjord: No voggar lauvet.....	side 37
Petter Kursetgjerde: Aurebrannen 19. august 1939.....	side 38
Kjetil Tandstad: Sandslottet på Erstad.....	side 40
Olav O. Løseth: Einebusk.....	side 44
Eldar Høidal: Sykkylven Industrilag gjennom 50 år.....	side 46
Gyri Aure: Belg og Bøge - gamaldansen sine vener	side 52
Lindis Tynes: En tanke 1 - En tanke 2.....	side 54
Arnold Weiberg-Aurdal: Om slektsgransking og slektsstemne	side 55
Steinar Myklebust: Etiopia.....	side 58
Nils- Einar Rye: Måne rundt Saturn	side 62
Lars Longva: Det grindbvgde naustet - ein viktig tradisjonsberar.....	side 63

Utgjevar: Sykkylven Sogenemnd
Skrift: Times 11/12 (tekst). Times 30/31 (titlar).
Sats, montasje og prent: Cylindertrykk A/S
1998

ISSN 0804-2225

Framsida: Aurebrannen i 1939. Etter målarstykkje av Nils Angel Brekke.

NILS - EINAR RYE er frå Vik. Han er lærar og journalist.

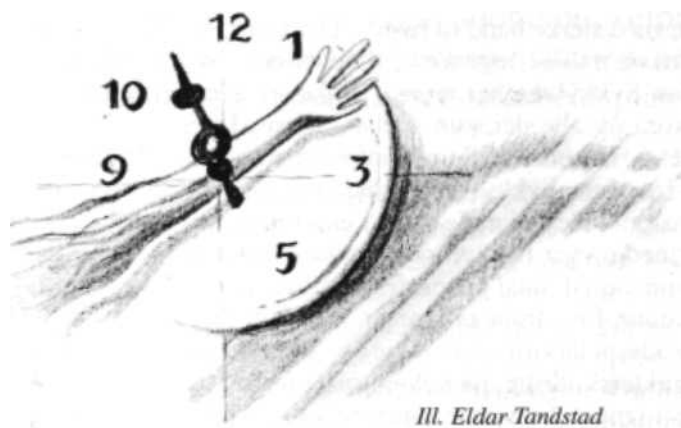
Barndom

Der nede i dalen
ligg fødestaden for draumane
Vogga der eg sov timane over i vaksen
frykt

Kor snart det evige døydde ut
av lungene mine
Kor umerkeleg eg vart nagla
til urverket

Må gå dit ned
der eg ser
utydelege tufter i lyset frå
kveldssola

I dei lange skuggane
ligg tida
stille

ROALD SOLHEIM er redaktør av Årbok for Sykkylven.
Han er rektor ved Hundeidvik skule.

Spelet om Sykkylven

Somrane er stappa med sogespel. Mest kjend er showet på Stiklestad.

I grannefylket vårt sør for Stad er Kinnaspelet mykje omtykt. I eige futedøme er det nok å nemne Herøyspelet. Det kan seiast mykje om desse dramatiserte segnene og rammene rundt dei. Den diskusjonen tar vi ikkje her. No er det på tide å ta til å arbeide for ei festleg framsyning av same sort i Sykkylven. Vi har dugande skrivarar som tvillaust kan utvikle meiningsfulle manuskript. Musikk må til. Vi har toneskaparar med sterke band til bygda. Dei kan spørjast. Songen og musiseringa treng vi heller ikkje vere redde for. Sykkylven har mange flinke songarar, tenk på kora og alle dei som spelar i korps. Etter kvart er det også kome til fleire flinke solistar. Personar til å framføre Sykkylvspelet har vi også. Tenk på alle amatørskodespelarane som i ei årrekkje har gledd oss med revyar med ymse innhald. Mange av desse personane vil, med litt profesjonell rettleiing, tvillaust kunne føre fram tyngre ting. Er ein fyrst biten av skodespelarviruset, er ikkje spranget frå parodi til karakterskildring på nokon måte uovervinneleg. Tvert i mot. Årvisse arrangement som Sykkylvs dagane, eller Grendadagane i Straumgjerde, er aktuelle tidspunkt for sjølve framsyninga. I dei villvagre Sykkylvsgrendene manglar det ikkje på utandørssener. Fjorden, fjella, breane, bøane og bakkane er kulissar som mange må misunne oss. Utfordringa er veret. Litt regn toler vi. Og blir råskodda og kulingen for sur, har vi store bygningar som berre ligg og ventar på å bli tekne endå meir i bruk til kulturføremål. Vi har også idrettsbaner med overbygde tribunar, om det skulle vere av interesse. Kva kan Sykkylvspelet handle om? Ser vi på dei eksisterande spela, gjev dei seg alltid ut for å ha eit historisk utgangspunkt. Men saumfer vi saga, er nok myten og diktinga viktigare enn dokumenterte kjensgjerningar. Det gjeld ikkje minst for nasjonalklenodiet Heilag-Olav. Vi kan berre late lokalhistorikarane våre grave i dei skrivne Sykkylvs-kjeldene. Var det forresten ikkje Per Eldar Linge som meinte at sjølvaste Gange-Rolf hadde slite barnesko her i bygda, og at her må ha budd hovdingar ein periode ?

Det var vel då Riksheim var hovudsete i kongedømmet Møre. Kva med presteplagaren Lars på Aurdal som reiste bust mot embetsmannsstaten lenge før Johan Sverdup var påtenkt? Der er sanneleg nok sogevatn å ause av i brønnane våre. Den fantasirike skrivaren kan velje og vrake i mange og utfordrande idear. Utgangspunktet vil forfattaren kunne nytte til å dra inn og drøfte allmenne aspekt som kjærleik og hat, maktsykje og pengegalskap, næringsvit og narreskap, truskap og tenarvilje; kort sagt det mange av oss er opptekne av i det små, anten det no er litt på rett. eller det er i drøymeverda vår bak bokhylla eller framføre storskjermen til husguden i stovekråa.

Spelet om Sykkylven vil aktivisere bygdafolk og tilreisande både på utøvarsida og på opplevarsida. Det er det viktigaste. Ein sideverknad er reklameeffekten. Alle veit at vi i Sykkylven lagar gode stolar. Det er positivt. Men her er så mykje anna som også er så bra, og som vi så gjerne skulle utvikle og dele meir med andre, Media vil vurdere Sykkylvspelet både med foto og tekst. All god omtale der Sykkylvsnamnet er nemnt, er samstundes god reklame for næringslivet vart, og for kommunen som bedrift. Ein ny generasjon foreldre tenkjer ikkje berre økonomi. Dei vil byggje og bu ein stad der det er kulturtilbod og gode oppvekstvilkår for barn og unge. Desse tenkjarane vil vi gjerne ha hit. Dei er gull verd både på kort og lang sikt.

Skal tanken om Sykkylvspelet bli noko meir enn ein artig ide, må mange reagere. Vi har ei glimrande lokalavis som er levande interessert i meiningar. Skriv eller ring dit. Sykkylven kommune har ein utifrå dugande kulturkonsulent. Snakk med han Halstein om emnet. Vi har også mange flinke lokalpolitikarar som det går bra å kontakte. Dei likar det. Kva om Sykkylvspelet kunne bli framsynt fyrste gongen sommaren i år 2000 ? Men då må vi raske på. Det er ikkje lenge att.

EDEL PERNILLE YSTENES har studert historie , vore journalist i Sykkylvsbladet og fabrikkarbeidar. Som nybakt småbarnsmor vart ho kjend med ei kvinne som har ynskt mange sykkylvingar velkomne til verda,

Inst inne vil eg alltid vere jordmor

Eg er på vitjing i eit av dei nye husa i Ullavika, eg skal vitje ei kvinne svært mange i Sykkylven har møtt og har minner om. Stova er koseleg og bordet er dekkja med kaffi og kaffimat, eg set meg ned og møter blikket til intervjuobjektet mitt: Det er noko rastlaust ved Borgny Aarsnes, ein energi som treng noko å henge fingrane i. Denne energien har vore brukt til beste for born og vaksne i eit langt liv, no er det dei næraste som får nytte godt av den. Helsesystra, næringsmiddelkontrolløren, sjukepleiaren og jordmora, Borgny Aarsnes, har gått inn i pensjonistane sine rekkjer, men ho har ikkje heilt klart å halde seg unna sin gamle arbeidsplass. - Må hjelpe til litt veit du!

- Eg hugsar ein gong, det var om bord i eit fly. Det var berre eg, den fødande og flygaren som var med. Fødselen var godt i gong og den fødande stønna og hadde det naturleg nok ganske vondt. Då snur flygaren seg mot oss og spør om han skal hjelpe til! Borgny Aarsnes ler hjarteleg over minnet, eitt av mange minne frå ei lang yrkeskarriere. Nokre av desse minna ynskjer ho å dele med oss. men ho dveler ikkje berre ved det som var. Ho har meiningar om mykje, og sjølv om ho er pensjonist har ho enkelte saker som ho framleis brenn for.

Eg har to ganske klåre minne om Borgny Aarsnes. Det første er frå den gong ho var syster Borgny og reiste rundt på skulane med vekt, målband og pirquetprøver. Vi sit ved pultane våre med oppbretta ermer og ho studerar pirquetprøvene nøye, ho verkar streng... Fleire år seinare, ho er jordmor Borgny og sit ved sengekanten min, trykkjer handa mi og fortel at det går bra. Eg trur på ho, ho verkar sikker...

Slike minne er det nok mange i Sykkylven som har. I dei snart 30 åra ho har verka i bygda, er det få ho ikkje har møtt i ein eller anna samanheng. - Det var nok lettare før, no er det fleire innflyttarar og det er vanskelegare å fylgje med alle saman. Likevel kan eg nok ikkje seie at eg hugsar alle i dei fyrste åra heller. Det gjorde derimot doktor Bendixen.

Ei som kunne det meste!

Dei visste nok ikkje heilt kva eg kunne, lækjarane, fortel Borgny om dei fyrste åra som helsesystra i Sykkylven. Utdanninga hennar kunne ikkje ha vore betre, ho var utdanna sjukepleiar, jordmor og hadde tatt vidareutdanning som helsesystra, den første med helsesystrautdanning i Sykkylven. Ho hadde erfaring både frå sjukehus og distrikta, mellom anna arbeidde ho på ein tuberkuloseheim i Grimstad i 3 månader då ho var student. Seinare kom ho attende til Grimstad som avdelingssystra, eller avdelingssjukepleiar som vi seier i dag. Då var tuberkuloseheimen gjort om til aldersheim. Borgny hadde heile tida vore opptatt av å halde seg oppdatert i dei ulike profesjonane, og hadde arbeid som jordmor i Arendal og ved Tønsberg sjukehus, i begge høve hadde ho permisjon frå helsesystrstillingar. Borgny Aarsnes voks opp på Austevoll saman med tvillingsystra og fire andre sysken, og det var til Austevoll ho reiste attende som nyutdanna i 1958. Ho arbeidde som helsesystra og jordmor, og seier sjølv at åra der var særskild lærerike. - Eg har arbeid mange stader, også på sjukehus, men det er ute i distrikta du verkeleg får bruke deg sjølv. Eg var ofte åleine. Born vart fødte heime og det var berre ekte-mannen som var til stades og kunne hjelpe til. Andre gonger vart born fødte på veg til sjukehus/ fødestove. Eg har tatt imot born både i bil, båt og fly.

Helsesysterutdanninga tok Borgny Aarsnes nokre år seinare. Helsesystrene var helsedirektør Karl Evang sitt våpen mot tuberkulose; dei skulle vaksinere og ta prøver og slik hindre vidare smitte av den farlege sjukdomen. Born og unge skulle fylgjast opp, vekt og målband skulle saman med vaksiner og undervisning betre helsa til innbyggjarane i Noreg. - Eigentleg gjekk helsesystrene inn på jordmødrene sine eignemerke, til dømes fekk helsesystrene i oppgåve å setje koppevaksinen, ei oppgåve jordmødrene hadde hatt ansvaret for i mange år. Det var og jordmødrene som hadde hatt barnekontrollane, noko som helsesystrene no fekk ansvaret for. Det viste seg likevel at ei helsesyster som også var jordmor, hadde enkelte føremoner, ho hadde mellom anna lært å sy og det kunne vere nyttig der ute i distrikta. Det er ikkje få rifter eg har sydd, når legen har vore opptatt på anna hald. seier Borgny og smiler litt, det er tydeleg at ho har vore med på mykje. - Vi var så få innan etaten dei fyrste åra, i byrjinga var det berre eg og doktor Bendixen, og difor måtte eg ta på meg mange ulike oppgåver. Eg hadde ansvar for næringsmiddelkontrollen, men det vart stadig meir arbeid og det er det heldigvis andre som no har ansvaret for den no. Sekretær for helserådet var eg også, fortel Borgny. Elles gjekk dagane, og ikkje så få kveldar, med til kontrollar på skulane, gamleheimen og heime hos bygdefolket. Nokon skulle ha ei vaksine, andre trong litt ekstra tilsyn og ein stad kunne ei gravid kvinne kjenne at veane byrja å bli kraftige. Borgny Aarsnes hadde omsut for dei alle.

Ein kamp om dei fødande

Eit emne som har vore oppe dei siste åra er kvar born skal bli fødde; heime, på små fødestover eller på større sjukehus. Debatten er ikkje ny, og jordmor Borgny Aarsnes har mange og sterke meiningar om dette: - På mange måtar førte oppretting av helse-systerstillingane til at jordmødrene søkte seg til og vart verande på sjukehusa. Og det var dit legane ville ha dei fødande, seier Borgny litt oppgitt. Ho har respekt for legane, men fødsel og svangerskap har dei allmennpraktiserande legane lite utdanning i. I den fyrste tida mi ute i distrikta hadde eg mange heimfødslar, og eg har aldri mist eit eineste av dei borna eg har tatt i mot! Men det har vore kritisk, enkelte gonger har eg vore nøydd til å bruke munn til munn metoden på dei nyfødde, fortel ho. Dei fleste svangerskap og dei fleste fødslar er ukompliserte og jordmor Borgny meiner at heimfødsel hadde vore eit godt alternativ for mange også i dag. - På mange måtar er graviditet og fødsel blitt sjukleggjort den seinare tida, medan det egentleg er ein naturleg hending i ei kvinne silt liv. Svangerskapskontrollane er gode og ein kan i stor grad sile ut svangerskap som treng særskilt oppfylgjing før og under fødselen. Likeeins har ein som oftast god tid til å kome seg til sjukehus om det skulle hende noko som tilsei-

Søster Borgny som nyutdanna sjukepleiar.

er det under ein heimfødsel, seier den erfarne jordmora.

Sjølv om Borgny Aarsnes er kritisk til at alle fødande skal inn på sjukehus, er ho glad for utviklinga innan svangerskapsmedisin. - Kontrollane er blitt betre. Det er til dømes enklare å oppdage svanger-skaps-forgiftning før den blir kritisk for mor og barn. Med det har ein redusert dødsrisikoen for mora monaleg ved ein fødsel. Ultralyd er også ei stor vinning, det gjer at ein kan fastsette termin dato når den er usikker, og sjukdommar kan oppdagast og tiltak setjast i gong. Og så er det ei stor oppleving for foreldra å sjå det vesle livet derinne. Også innan nyfødmedisin har mykje endra seg i den tida Borgny Aarsnes har vore aktiv. - No kan ein redde mange fleire av dei som er svært tidleg fødde, ja heilt ned i 25. svangerskapsveke. Det er eit tankekors at det er liten skilnad på dei borna ein kjempar for å redde og ein seinabort, seier ho tankefullt, men ynskjer ikkje å følgje temaet vidare. Ho er mest opptatt av dei borna som vert fødde og som ein kan redde. - Det var ikkje noko som heitte intravenøs næring, så vi sat med dei små på fanget og mata dei med ei pipette, minnes ho.

Var borna høflegare før?

Vi tek ei pause i jordmorpratet, min eigen nære erfaring med jordmora Borgny Aarsnes gjer sitt til at vi lett kjem inn på denne delen av livet hennar, og kanskje er det akkurat jordmordelen ho brenn mest

for sjølv. Likevel, som helsesyster i Sykkylven har ho hatt stor innverknad på helsa til mange born og unge og ho kan fortelje om ei utvikling som stort sett har vore god.

Eg, og sikkert mange andre i Sykkylven, kan minnast stå i kø, i berre undertøyet, for å bli målt og vegen. Det hende det var litt kaldt. - Veking og måling kan fortelje mykje om helsa til barnet, i tillegg kan ein avkledd barnekropp fortelje mykje til eit trenar auge, fortel helsesyster Borgny Aarsnes alvorleg, men det tar ikkje lange stunda før smilet er på plass att. Sjølv om ho har hatt eit yrke der alvor, sorg og død alltid har lurt i bakgrunnen, er det smilet og latteren som pregar Borgny.

- Det var nok ikkje alle ungane som kom nyvaska til kontroll, og det var nok så som så med hygien hos enkelte. No er det kanskje det motsette som er tilfellet, det kan nok vere enkelte som overdriv reinslegeheita. Og når det gjeld veking og måling, fortel det mykje om utviklinga til barnet. Vi oppdager om barnet er feilernært. Er kosthaldet einseitig, kan det vere til skade for eit barn som veks og utviklar seg. Det kan også vere andre tilhøve, som sjukdom, som gjer at barnet ikkje utviklar seg som det skal, seier Borgny Aarsnes. Ho er ikkje blind for at denne fokuseringa på vekt og høgde kunne vere belastande for enkelte, men meiner at dei positive verknadene likevel var størst. Ho er likevel betenkt over at slanking er blitt et tema for stadig yngre born.

Kosthaldet har endra seg i desse åra, det har nok samanheng både med ein betra økonomi og endra tilbod. At mødrene i stor grad er i arbeid har nok også hatt sin å seie. Det stod oftare poteter og fisk på menyen for nokre tiår sidan, meiner Borgny Aarsnes. -Utviklinga har nok gått i retning av at fleire born har for mykje feitt på kroppen, og mykje skuldast nok et høgt inntak av brus og feit mat. Chips er ikkje bra, seier helsesystera strengt, men legg til:

- Barn skal ha feitt, for det er viktig for utviklinga av hjerna, men det er ikkje alt feitt som er bra. Born skal ha H-melk og tran, all denne brusdrikinga er eg ikkje noko glad for! Tenk berre på diabetes, eller sukkersjuka som vi kalte det før, den er i stadig utvikling, noko som heng saman med kosthaldet. Det er svært viktig at born et skikkeleg mat, og at dei har med matpakke på skulen..

Men attende til spørsmålet i overskrifta, var borna meir høflege før? Borgny Aarsnes smiler litt. - Det er mange hyggelege born no også, men det var kanskje større avstand mellom helsepersonell og folk flest tidlegare. Det var nok større respekt for legen og anna helsepersonell tidlegare. Det smitta sjølv sagt over på borna. Så, ja, eg trur nok borna var høflegare før!

Eit yndlingstema

Eit tema Borgny Aarsnes kan snakke vel og lenge om, er amming. Ho lar inga anledning gå frå seg når det gjeld å reklamere og argumentere for amming. Det fint ikkje nokon tvil hos henne. Pupp er best for dei minste!

Når det gjeld amming har det vore ei stor endring frå om lag 1970 og fram til i dag, og eg er så fri at eg tek på meg ein del av æra, seier Borgny Aarsnes bestemt. Og det kan ho trygt gjere, for nokre år sidan var ho heidra av Ammehjelpa for den innsatsen ho har gjort for å fremje amming og den støtten ho har gitt til nybakte mødre.

På byrjinga av 70-talet var det omlag 20 prosent av mødrene som amma til barnet var over 3 månader, no er det omlag 80 prosent av mødrene som ammar så lenge. I tillegg er det mange fleire som ammar borna sine lenger enn det også, seier Borgny og held fram: - Eg ser lell på borna om dei får morsmelker-statning i staden for morsmelk. Dei borna som får morsmelk, er ofte friskare enn dei som får lillegg, og dei som får morsmelkerstatning er gjerne noko "lausare" i fisken enn dei morsmelkernærte borna, hevdar ho. Den pensjonerte jordmora ser det som viktig at mødrene får vite kvifor det er best for borna å få morsmelk. Dei førebunde kursa er viktige i den samanhengen.

- Vi fortel mellom anna at det er mykje antistoff i morsmelka og at morsmelkernærte born gjerne er friskare enn dei som får erstatning. Sameleis ser vi kva for born som har røykjande mødre, dei er ofte noko mindre ved fødselen. Vi ser det som viktig å få mødrene til å forstå at det ikkje berre er under graviditeten dei bør stumpe røyken, men også i den perioden dei ammar. Å kutte røyken er mellom dei viktigaste førebyggjande tiltak når det gjeld krubbedød, seier Borgny og vi kjem innpå eit noko trist emne. Talet på krubbedød steig kraftig i Noreg på 80-talet. I den seinare tid har ein forstått at ei hovudårsak til dette var at helsepersonell etter råd frå forskarhald sa at nyfødde skulle leggjast på magen.

- Eg har aldri likt at borna skulle ligge på magen eller rett ut på ryggen, og har gjeve råd om borna skal leggjast på sida, seier Borgny, men legg til at ein no rår til at borna vart lagt på ryggen.

For nokre år sidan var det eit prosjekt som skulle få fleire foreldre til å bruke tøybleiar på borna sine. Prosjektet var ikkje særleg vellukka og den "gamle" helsesystera har sitt å seie om utviklinga frå tøybleier til papirbleiar. - Tidlegare hadde nesten alle born såre stumpar, men no er papirbleiane så effektive at du sjeldan ser såre babyar. No har folk god råd og Då brukar dei papirbleiar. Tøybleiene i dag er sjølv sagt betre dei også, men det er no meir arbeid med dei enn papirbleiane.

Borgny Aarsnes på kontoret sitt rett for ho slutta som jordmor i Sykkylven kommune. (Foto: Nils-Einar Rye, Sykkylvsbladet)

- Jordmor? Aldri i livet! Ei kvinne som er så opptatt av yrket sitt og som seier at ho inst inne, uansett kor mykje ho likar det å vere helsesyster og sjukesyster, er jordmor, ho har vel alltid drøymt om å bli jordmor. Stemmer ikkje det då? Borgny Aarsnes ler litt før ho svarar. - Det var nok ikkje slik. Då eg var på fødeavdelinga som nyutdanna sjukepleiar, var eg nokså sikker på at jordmor det skulle eg ikkje bli! Men det var visst noko som fasi-nerte.

Og jordmoryrket fasinerte Borgny slik at det etter kvart vart som eit kall. Då ho kom til Sykkylven som helsesyster, kunne ho ikkje halde seg heilt unna, og det var nok mange som var glad for at ho tok jord-morvakter. Ja, i ei periode fungerte ho i begge stillingane, men det var for mykje sjølv for ei kvinne med hennar energi. Ho var vikar i jordmorstillinga frå 1988 og søkte og fekk stillinga som jordmor i Sykkylven i 1989.

Som jordmor ute i distriktet er det kontrollar og for-eldreførebuande kurs som er hovudoppgåva, og slik det er i dag er det ikkje mange fødslane eg tar vere med på. Det hender sjølvstøtt at eit barn vert fødd heime eller i sjuke bilen, men som oftast kjem den fødande ut til sjukehuset før fødselen er over. Og ja, eg må nok innrømme at det kan vere litt sårt at det er andre jordmødrer som får sjå resultatane av dei svangerskapa eg har hatt ansvaret for. Ein fødsel er heilt unik, og eg synes det er like stort kvar gong, fortel jordmor Borgny, som fortel at tilhøvet til jordmødrene og fødselsavdelinga på sjukehuset har vore det aller beste. Ja, ho har faktisk vore tilsett der ute i 6 månader. - Det har gjort det mykje enklare, mellom

anna kan eg ringe rett ut til avdelinga når eg kjem med ei som er i fødsel. Det har også hendt at enkelte har bede meg om å vere til stades under fødselen, og det har eg gjort når det ikkje har vore noko som hasta heime i Sykkylven.

Borgny Aarsnes er blitt oppslukt av yrket sitt, og kanskje derfor er det både godt og vemodig at ho no overlet ansvaret til andre, for ho må innrømme at jobben vart med ho heim. - Det blir vel lett slik at ein engasjerer seg litt ekstra i eit slikt yrke, eg gjekk heim og lurte på om eg hadde sagt og gjort alt eg skulle, om eg hadde oversett noko. Når ein har ansvaret for to liv blir ein litt audmjuk, det kan vere små marginar som skil eit lykkeleg resultat frå ei tragedie. Difor har det blitt til at dei gravide har fått privatnummeret mitt, slik at dei kan ringe meg direkte om det skulle vere noko.

Ho var vore aktiv medhjelpar til mange fødsalar og kanskje mange fleire svangerskap. Kan ho hugse den første fødselen ho var aleine om? - Ja det hugsar eg godt! Tanta mi på 42 år fekk ei dotter. Det var hennar første barn, og min første fødsel på eiga hand. Klart eg hugsar det!

Eg spør ikkje om den siste fødselen eller svangerskapet ho har hatt ansvaret for. Ho er svært forsiktig med å fortelje om hendingar i Sykkylven. I ei lita bygd er det lett å kjenne igjen den historia handlar om. Og kven veit? Borgny Aarsnes har bestemt seg for å prioritere seg sjølv og familien, men var det ikkje noko med at ho ikkje heilt kunne halde seg unna...? Takk for praten Borgny |

PER ROBERT TAFJORD er bankmann og ei eldsjel for kulturen i fritida. Han skriv dikt og songtekstar og er ein av initiativtakarane bak kulturparaplyen Skapande-nettverk.

Seksti eller berre sju

Vi har mykje å gi til kvarandre.
om du er seksti eller berre sju.
Erfaringar er gode å dele.
eg veit det - det skal du tru.

Dei unge har mykje å lære
av det du kan sei til dei.
Dei yngste har mykje å gi deg
om du lyttar til det dei sei.

Du sit med ein liten på fanget.
du høyrer frå ein på sju.
Det er tøys det som står i dei blada.
verdas vakraste det er no du.

Men om huda ikkje er så glatte
så er di tid ikkje no forbi.
Rynkene du har omkring auga
gir livet ditt ein ny verdi.

Vi har ubrukte ressursar.
så det av det du kan gi. Vi har
alle mykje å dele.
så du deler ut all di tid.

Du sit med ein liten på fanget.
du høyrer frå ein på sju.
Det er tøys det som står i dei blada,
verdas vakraste det er no du.

JOSTEIN DRABLØS er fødd i 1925. Han bur i Barbrogarden i Velledalen. Han har blant anna vore lærar, undervisningsinspektør og rektor ved Sykkylven ungdomsskule.

Eit 70-årsminne:

Durant 1924-modell og tannlege Johan Drabløs

Johan Drabløs (1894-1968) tok tannlegeeksamen i juni 1928. I åra 1920-1924 var han lærar i Ørsta og Volda. Han gifte seg i 1922 med Astrid Halkjelsvik (1897-1986) frå Røysgarden i Volda. Dottera Bergljot vart fødd i 1923 og sonen Jostein i 1925.

Far var ferdig med det siste året på tannlegehøgskulen i Oslo i juni 1928. Då budde vi i Kyrres vei på Stabekk. Etter eksamen skulle far heim til Sykkylven og opne praksis på Aure, og med fast kontordag på Sjøholt. Han var optimistisk av natur og likte godt å komme med uventa utspel. Dermed tok han eit par timars opplæring i bilkøyring. Med sertifikatet i lomma lånte han pengar og kjøpte ein 1924-modell Durant personbil. Så fylte han bilen med familien og så mykje bagasje som kunne stuast innvendig og surrast utvendig.

Første etappe var å komme seg gjennom Oslo og finne Riksveg 50.

Midt på Solli Plass slokna motoren. Bilen nekta å starte. Han stod til overmål og sperre to trikkelinjer. Jau takk, brått kom blå trikkar både framme og bak og klemta så det small husimellom. Mor bleikna. Ho var bilredd. Trikkeføraren i front var illsint og veiva med armen.

Far surra med startaren.

- Eg var så flau at hendinga sit spikra i minnet 70 år etter, fortel Bergljot.

Trikkekonduktørane fekk med seg eit par" handfaste karar og skubba bilen i gang. Sidan gjekk det fint dagen til endes.

Etter overnattinga på Otta barst det vidare mot Grotli. Mor sat heile tida og småskalv. Og verre vart det då far manøvrerte femsetaren den tre mil lange kjerre-vegen frå 1880-åra mellom Grotli og Videsäter. Veggen snodde seg rundt alle nes og bergufsar. Dei gamle kolvingsbruene var så smale at bilen med nauda smatt mellom stabbesteinane. Somme stader fossa smeltevatnet frå breane tvers over veggen. Andre stader rann grøvene etter vegbana. Mor sat med hjarte-bank.

På Videsäter var det pause. Då mor såg nedover den bratte, tronge dalen, svimla det. Den smale kjerrevegen stupte ned bratthenget i krik og krok. Mor og far hadde aldri reist der før.

- Dette går aldri bra, tenkte ho, treiv borna i kvar hand og sette av stad nedover geitaråsene medan nybegynnaren bak rat-

Fotografiet viser bilen som Johan Drabløs kjøpte i Oslo i juni 1928. Bilen var ein Durant 1924-modell, eit amerikansk produkt som Durant-konsernet fabrikkerte i åra 1921-1932, då General Motors overtok fabrikkjen. Bilen var ein stor, tung femsetar med kalesjetak. Motoren var i minste laget. Vi ser bileigaren i hatt og lys kappe. Foto: Otto Drabløs 1928.

*Johan restaurerte Barbro-Stova eit par år tidlegare. Ho fekk nytt tak, ny halvrund bordkledning og nye glas. Til høgre for arka ser vi ljoren som var i bruk i den gamle røykstova.
Foto: Otto Drabløs 1928.*

tet kroka seg ned etter dei krappe kjerrevegsvingane.

- Det er det verste eg har vore med på. sa mor i eldre år.

- No og då fekk eg glimt av biltaket. Andre gonger såg eg undersida av doningen. Det er ikkje å tru at sjåfør og bil kom seg heilskapte ned til Skare.

På Straumshamn vart bilen vinsja opp på dekket til fjordabåten.

Noko seinare fekk bilen ein ny luftetur ned på kaia i Volda. Der utånda motoren. Merra i Røysgarden drog bilen til gards. I grannelaget låg Dahl-smia. Norvald Dahl var kunstsmed. Han laga bunadbeslag og finare bruksting. No fekk han i oppdrag å plukke sund motoren og stille diagnose. Åbinet frå Oslo vart drege og skubba opp løebrua i Røysgarden. Smeden fann eit smadra drivhjul. Han tok med seg molane og laga ein kopi i smia si.

Ei hending som dette var ikkje var kvardagskost for 70 år sidan. Jon i Røysgarden fortel at bestefaren, han Røys-Rasmus, som var kasserar i sparebanken, tok fri frå banken og stilte seg opp med gode råd tilliks med mange andre. Morbror Peder, som var utdanna teknikar, var meir syrleg: -Den som ikkje har greie på motorar, skulle aldri hatt bil.

Bilen gjorde teneste eitt år i Sykkylven. Ruta var for det meste den smale grusvegen Dravlaus- Aure -Søvikdal. Vogna var alltid tungstarta, særleg om vinteren.

Åsheim frå Nord-Noreg var dreng i Barbrogarden. Kvar morgon brukte Åsheim merra og plogdrettet til å dra i gang bilen. Ein morgon midtvinters lava snøen ned. Åsheim og merra stod ferdige. Brøvolls-Jenny, som skulle sitje på til Aure for å stelle tennene, hadde vaspa i snøen dei fire kilometrane ned til Dravlaus. Ho tok plass ved sida av sjåføren. Åsheim slo med taumane. Merra langa ut med bilen på slep. Snøkaven stod grauttjukk. Nysnøen fauk til alle kantar. Det var vanskeleg å sjå kvar vegen var. Bilen starta. Åsheim spente ifrå øyken og såg etter køyredoningen. Korleis ville det gå i dette veret ?

Ytst på Samundbøen var ei smal klopp over grova. Far skimta så vidt høgre stabbesteinen gjennom snøfoket og sikta etter denne. Men den høgre var den venstre, og bilen seig ut for vegbarden og la seg på sida i djupsnøen. Der låg tannlegen med pasienten over seg. Åsheim halsa utover, kleiv opp på bilsida og fekk opp døra. Han gløste rett ned på dei vegfarande. Så sa han:

-Drabløs, hadde du køyrt lengre til høgre så hadde ikkje dette hendt !

Ein dag for veka hadde far fast kontordag i Ørskog. Han nytta fjordabåten mellom Søvikdal og Sjøholt. Bilen venta i Søvikdal. Der hadde far avtale med ein gardbrukar som nytta merra og plogdrettet til å dra i gang tannlegeskyssen.

På den tida var straumforsyninga i Sykkylven svært ustabil. Mest kvar einaste dag var straumen borte i timesvis. Bormaskina stogga. Sterilisatoren dugde heller ikkje utan elektrisitet. Trømaskina var naudhjelp stadig vekk, til pine både for pasient og tannlege. Nei, dette kunne ikkje gå. På Stranda var straumforsyninga stabil. I 1929 flytta far praksisen til Stranda. Han hadde framleis fast kontordag i Ørskog og nytta fjordabåten mellom Stranda og Sjøholt.

Far trong ikkje bil lenger. Dyrt var det og. Arbeidsløysa auka denne tida. Forretningar gjekk konkurs. Folk hadde lite pengar til tannbehandling. I juni 1929 selde far bilen til ein kar på Sjøholt. Han hadde planar om drosjekøyring, men folk hadde ikkje råd til å leige drosje. Så det vart litt varetransport i ny og ne. Noko seinare på året var ulukka ute. Den nye eigaren vart blingra av ein kvinneleg passasjer i framsetet. Bilen velta utfor vegen, rulla rundt og vart smadra mot ein tjukk furulegg som stod midt inn i bilen bak dei to i framsetet.

Sunnmørsposten skreiv om ulukka og avslutta med ein dirrande peikefinger: "Moralen er: Plasser damen alltid i baksetet." Snipp, snapp snute - så var Durant-eventyret ute.

LINDIS TYNES er lærar og har gjennom mange år skrive dikt om dei nære ting og tilhøvet mellom menneske.

III. Eidar Tandstad

Siste brikke

motivet er valgt, tatovert
på salte netthinner livet er
valgt, forsøkt alene i
tanker

brent, svertet bak øynene er
alle brikkers
bruksanvisninger

knus mine speil!
blend meg!
vis meg dine bilder
lær meg å se, å motta
den siste brikke som deg
som motivet alene

BJØRN JONSON DALE frå Ålesund er historikar med 1700-talet og norsk gullsmedhistorie som spesialitet. Han har blant anna skrive ættebok for Ørsta og laga bok om historiske Ørstaprofilar 1600-1900 og han kjem i desse dagar med ei bok om Ålesunds eldste historie. Bjørn Jonson Dale har også gitt ut fleire historiske romanar frå sunnmørsk miljø.

Den skriveglade dansken i Sykkylven

Jens Mortensen Knag på Indre Fauske

På 1700-talet blei Sykkylven kalla «lille Dannemark», fordi bygda var av «de smukkeste og frugtbareste Steder paa heele Søndmør», skreiv Hans Strøm. Og namnet hadde bygda fått «af Danske Folk» som hadde slått seg ned der.

Av slike folk nemnde Strøm éin: «en duelig Land-mand (en Dansk Mand, hvis Navn nu ikke vil falde mig ind)», som hadde budd på Fauske og forbetra jorda på mange vis - eit føredøme for andre bønder og ein mann etter Strøm sin smak.

Dansken heitte Jens Mortensen og døydde 1740. 26 år før andre bandet av Hans Strøm sin Søndmørs Beskrivelse kom ut.

"Lille Danmark"

Sykkylven var nok meir prega av danskar enn andre sunnmørsbygder. Frå kring 1620 budde Lauge Jenssen (trulig av ei ætt Gamst) på Riksheim som jord-og sageigar, trelasthandlar og kremmar. Han var fødd i Ribe og tok borgarskap i Bergen 1620; han fekk stor og delvis mektig etterslekt. Frå kring 1700 finn vi elles mange danskklingande namn i Sykkylven: Møllerop i Vik, Rømer (seinare Mechlenburg) på Klokkehaug, og Pihl på Aure. Få av desse var fødde i Danmark, men namna deira lydde danske. Dessutan budde altså dansken Jens Mortensen på Indre Fauske.

Knag?

I Sykkylvsbøkene. og elles, er Jens alltid kalt «Knag». Men i samtidige kilder er han sjeldan kalt anna enn Jens Mortensen - og slik skreiv han seg sjølv: derimot med tillegget «Knag» hos Peder Fylling, som nok er bygdebøkene si kilde til ættnamnet. Fylling kan ha sett namnet i eitt av dei få dokumenta der «Knag» er nytta (t.d i panteboka 1729. opplyst av Stein Arne Fauske).

Renteskrivaren

14. april 1740 blei enkemann «Jens Mortensen Fouske» gravfest i Sykkylven kyrkje. «Omtrent 96 aar gl:». Han var altså fødd kring 1644.

Seinast 1682 var han på Sunnmøre, som fullmektig for prost Christopher Hiermand (1619-96), som 1681 ekta «Margrete i Hanken». Margrete Rasmusdt. Stud (-1695), enka etter den rike bergensrådmannen og giskegodseigaren Henning Hanssen Smit.

Margrete og magister Christopher åtte i lag nær femdelen av all jord på Sunnmøre: dei kan ha hatt kring 600 leiglendingar samt 50-100 husmenn og strandsitjarar under seg.

Jens Mortensen forvalta ekteparet sitt veldige jordegods. Stillinga var krevjande og løna høg (24 daler om året, etter skriveboka). Godsforvaltaren, renteskrivaren, måtte kunne rekne og skrive, men også forhandle med leiglendingane og stundom møte på tinget. Hiermand var ein hard jorddrott, og det treng ikkje ha vore lett å skulle tale på vegner av denne godskjære prelaten.

Jens sine føremenn i stillinga var Jens Anderssen Fleming (før 1679) og Christen Pedersen Wendelboe (1679). Fleming var arveskifteskrivar på Sunnmøre i 1660-åra (embetet seinare lagt under sorensskrivaren); dette fortel noke om kvalifikasjonane til ein renteskrivar. Wendelboe utmerka seg mest som ein svært fruktbar og allsidig kvinneforførar; kanskje fortel dette noko om renteskrivaren sine privileg?

Hiermand døydde 1690. og det ser ut til at Jens Mortensen heldt fram i stillinga si i vissa ut dette året.

Indre Fauske vart delt i to bruk, Lånagarden og Larsgarden (biletet)- i framgrunnen: Stein Arne Fauske.

Utdanning

Jens Mortensen si skrivebok frå 1690-91 røpar ein mann med stø hand, i dobbel tyding: ikkje berre var handskrifta svært god, men også «rettskrivinga» hans (uvanleg konsekvent for si tid); formene han nytta var enklare/reinare enn det som var vanleg då. Der dei fleste t.d skreiv «haffuer», skreiv Jens rett og slett «har».

Jens kunne aldri ha vorte renteskrivar for godseigarane på Hankeneset utan utdanning. Denne treng ikkje ha vore formell - frå ein katedral-/styrmanns-skule - og ser heller ikkje ut til å ha vore det. Skriveboka har svært få teologiske innførsler, og endå færre maritime.

Men Jens hadde gått i ein eller annan «skule». Truleg lærte han å skrive og rekne i barndomen, og sidan kan han ha utvikla desse kunnskapane i ein sekretærfunksjon.

Elles vitnar skriveboka om ein mann midt i livet, kring 45 år gamal, som langt frå kjende seg utlærd. Han er både nyfiken og spørjande, open og - samtidig - litt «umogen». Boka er eit inderleg, personleg dokument som neppe var skrive med tanke på at andre skulle lese henne.

Ekteskap og bustad

7. mai 1729 vart «Jens Mortens: Fouskis qvinde Lisbet Hermandsd: Wickman, 84 aar» gravfest i Sykk-

ylven. Etter aldersoppgåva var ho fødd 1644/-45, og jamgamal med ektemannen.

Lisbet var tvillaust datter av gullsmed Herman Wichmann frå Halberstadt i Braunschweig som tok borgarskap i Bergen 1644. Han budde allereie 1643 i Bergen, då han laga dei bergenske skreddarsveinane sin «velkomst» (stor prydokal) - eit lite meisterverk frå barokken.

Jens og Lisbet var seinast gifte 1685, for dette året bygsla dei den halvt landfaste holmen Humlekavlen vest for øya Humla i Borgundfjorden. Avstanden til herresetet Hankeneset på naboøya Tørla var ikkje stor.

I vissa 1641-56 budde borgaren Johan Fabian frå Helsingør på Humlekavlen, og kanskje tenkte Jens Mortensen seg ei framtid som borgar då han slo seg ned på denne staden.

Fylling hevdar at Jens Mortensen fekk skøyte på Indre Fauske 1684, og meinte at han flytte dit straks. Det siste er urett. Enno 1691 budde Jens Mortensen i Borgund, men seinast 1699 var han komen til Fauske.

Opphav

Christen Sorte skreiv at Jens Mortensen var «en Jude som var barnfødt i Holsten», medan Ole Sorte skreiv at Jens var «en Jyde som var barnfødt i Jylland». Strøm nøgde seg med å kalle Jens «dansk».

Denne nemninga er nok mest dekkande, for den vanlege tydinga av «jyde» (opphavleg: «frå Jylland») den tida var «danske».

Namnet «Fauskejyden» kan ha vore i samsvar med tradisjonen, men like gjerne laga av Peder Fylling. I alle fall tyder mykje på at Jens Mortensen var danskfødd og jamvel dansktalande, sidan tradisjonen la så stor vekt på det geografiske opphavet hans. Innhaldet i skriveboka ser ikkje ut til å tale imot dette. Ting som ville ha vore kjende for Jens om han var norsk, framstår som ukjende i skriveboka.

Knagslekt?

Kronologisk kunne sunnmørsfuten 1636-61. Nils Jacobsen Knag (truleg fødd kring 1590) i Vågnes-holen. ha vore bestefar til Jens, men vi kjenner ingen son av futen med namnet Morten (men ein slik son er dikta opp på grunnlag av Jens Mortensen sitt seinare nytta etternamn Knag), heller ingen son som budde i Danmark.

Dersom futen Knag var danskfødd, kunne Jens Mortensen ha vore av same ætta, men futen sitt opphav kan like gjerne ha vore norsk; elles finst ikkje far etter skyldtilhøve (fadder- og formyndarskap) mellom Jens Mortensen og Knag-ætlingane på Sunnmøre på hans tid.

Men sjølv om Jens blei skriven Knag ved somme høve, treng ikkje dette vise til slektskap med futen, for namnet kan like gjerne ha vore eit utnamn som eit ættnamn. Uttrykket «Knag» (knag, knagg, knak) kan rett og slett ha vore ein personkarakteristikk.

Den som vil leite vidare etter opphavet til Jens må halde fast ved at at han svært truleg var dansk, og b) at futeslekta Knag hadde vore i Norge ein mannsalder då Jens kom til verda (ingen har elles makta å finne opphavet til futeslekta, korkje i Danmark eller Norge).

Stand

Jens Mortensen må ha vore av borgarstand, son av ein handelsmann eller handverkstmeister. Dette opphavet var det vanlege for folk med hans karrieremønster då, og ekteskapet med gullsmeddatra Lisbet Wiehmann ser ut til å stadfeste dette.

Som renteskrivar for storgodseigarane på Hankeneset sto Jens derimot på steget til ein annan stand, anten

a) embetsstanden (han kunne bli både fut eller skri-
var) eller b) godseigar- og/eller borgarstanden.

Det interessante med Jens var at han hamna i ein sosial kategori som ikkje er lett å passe inn i stands-systemet. Strøm kalla Jens «Landmand» - ikkje «Bonde», som han ville ha nytta om ein vanleg gardbrukar, og dessutan ikkje «Proprietær», dvs jordegodseigar, som Jens faktisk var, men ikkje i stor stil. Og, som ei slags stadfesting av dette: Kyrkjeboka for Ørskog kalla ikkje Jens «Seigneur», som var tittelen om han var ein retteleg «propri-
etær» (ein som

levde av jordleigeinntektene) eller borgar.

Sosialt var Jens Mortensen noke for seg sjølv, som på andre felt. Eg kjenner ikkje til andre slike livs- og lagnadsmønster enn dette eine på Sunnmøre i tida 1600-1800. Dette provar i seg sjølv ikkje at Jens var eineståande, men det kan vere ein peikepinn, for eg har saumfare kildene frå denne tida i kring 30 år med tanke på å få innsyn i, «skjønne», standssamfunnet på Sunnmøre.

Karriere

Det er rimeleg å tenke seg at Jens Mortensen kan ha kome til Norge for å tene t.d. Henning Hanssen Smit, fødd i Tønder på Sønderjylland, eller ein av dei tre brørne hans - alle fire høge embetsmenn i Bergen og godseigarar på Vestlandet

Henning Hanssen Smit, rådmann i Bergen, hadde herresetet sitt på Hankeneset, som var hovedsete for Giskegodset då, som det også var i verfaren Rasmus Lauritzen Stud, borgarmeister i Bergen, si tid.

Sidan Margrete Stud blei heitande «Margrete i Hanken», må vi tru at ho også budde der som enke, og som gift med Christopher Hiermand-

Seinast 1682 var Jens Mortensen komen i hennar teneste, for i skriveboka finn vi ei lang og innfløkt utgreiing om kor mykje løn han hadde til godes for åra 1682-90, utrekna med både rente og renters rente.

Med dette utgangspunktet kunne vi ha venta at Jens fekk ei karriere som embetsmann eller borgar. I staden blei han ein slags minigodseigar og storbonde på Fauske.

Jordegods

1699 skatta Jens Mortensen av eit jordegods på snautt 7 våger fisk. Dessutan åtte han Indre Fauske (2 våger), som han brukte sjølv. Halvdelen av godset hadde han overteke etter magister Nils Smed (brorson til Henning Smit) i Bergen (Flusund. Bringsvor og Jar-
nes), resten etter magister Christopher (Indre Fauske, Høgreset, og Hjelle i Sykkylven. Remme og Saltre på Vartdal).

1711 makeskifte han gods med sorenskrivar Henning Tygesen Castberg (datterson av futen Nils Knag), slik at Jens fekk Eidem i Sykkylven (5 våger) mot at Castberg fikk Flusund, Bringsvor, Saltre og Remme.

Og gardsbruk

Peder Fylling skriv at Jens brukte å gå i skog og mark, at han interesserte seg for astronomi og anna naturvitskap. Hos Strøm heiter det at Jens hadde «givet sin Jord anseelig Forbedring, deels ved at anlægge en hoben Veiter, deels ved at bortvælde. eller undergrave og nedsænke, de paa Engen liggende store Steene. med videre. Blandt andet brugte han og den Maade, at lægge de udeligste Stykker af sin Eng uden for Gierdet og til Udmark, for des bedre og

lettere at kunne dyrke den øvrige Deel af Hiemme-Marken: hvilket uden Tvivl ogsaa paa flere Steder hos os med Fordeel kunde sættes i Verk.»

Karakter

Kven var så Jens Mortensen?

Som historisk type er han ganske einestående på Sunnmøre, og dette fortel vel noke om mannen med. Han var heilt tydeleg nyfiken, spørjande og open -og omgjengeleg. Kring 1690 var han korkje lærd eller kunnskapsrik eingong, men vitelysten og lærevilleg. ja. Og trottug. Dei seinare, no vekomne, skrivebøkene ville nok vise ein annan mann.

Skriveboka 1690-91 vitnar i grunnen om ein nokså «umogen» karakter, men dette treng ikkje fortelje noke om Jens i høve til andre av hans stand. Slike folk framstår nett på dette viset på denne tida.

Prosjekt

Kva ville Jens Mortensen, hadde han noke livsprosjekt?

På Indre Fauske skapte han ein «storgard» etter sunnmørsmål, og eit mønsterbruk for si tid, og jamvel ettertida. I tillegg hadde han inntektene av eit lite, men godt jordegods å spe på med. Slik satt han

då, som ein adelsmann i miniatyr - og noke anna trur eg ikkje han ville heller.

"Etterkomarane"

Jens og kona hadde ikkje born, og midlane deira skulle gå til Lisbet Wichman sine søsterdøtre, Stine og Lisbet, døtre av ein Antonius (truleg i Bergen).

Lisbet var vanvittig, så Stine Antoniusdatter (c. 1672-1753) kom til å ta over Indre Fauske. 1729 ekta ho Lars Olsen Skodje (c 1691-1766): dei fekk sjølvsagt ingen born. Den slekta som seinare sat, og enno sit på Indre Fauske ættar frå Lars i ekteskapet med Guri Tormodsdotter Grebstad (cl718-91).

Indre Fauske vart seinare delt i to bruk, Lånagarden og Larsgarden. Heilt fram til var tid har det vore noke særskilt og framstående med desse fine gardane på Fauske. Og folket av ætta har vore framtøkne. til dømes: Sonesonen til Lars Olsen, Jens Bastian Fauske, tok borgarskap i Ålesund 1842, og vart kjøpmann, skipsreiar og eigar av Aalesunds Bayerskøl Bryggeri.

Eg takkar Stein Arne Fauske i Larsgarden for interessante og nyttige opplysningar i samband med dette stvkket.

Fauskejyden si skrivebok 1690-91

«Nytt» funn i gamle samlingar

I Peder Fylling sine samlingar ved Universitetsbiblioteket i Bergen finst ei lita. handskriva bok, forfatta på Sunnmøre 1690-91. Boka er eineståande i sunnmørs-samanheng. Men korkje Fylling eller andre har «opna» denne merkelege boka for ålmenta.

Av BJØRN JONSON DALE

Segnsarnlaren Peder Fylling (1818-90) ville nok ha «omsett» og prenta boka om han hadde hatt tid eller ork til det, men boka ser ut til å ha kome han i hende seint i livet (1884) og like etter (1885) vart ho send til Bergens Museum i lag med resten av samlingane hans. I Bergen har så boka lege i 112 år, urøyvd av granskarhand.

Det er eit tilfelle som liknar ein tanke.

For, som Fylling skreiv på innsida av bokomslaget, opphavsmannen til boka var «en Danske». «Jens Mortensen Knag», som budde og døydde på Indre Fauske i Sykkylven. «Fauskejyden», som Fylling skriv ein annan stad.

"Fauskejyden"

Mang ein sunnmørsgranskar har saumfare Fylling si manuskript- og dokumentsamling sidan 1885, men ingen har fatta interesse nok for Jens Mortensen si skrivebok til å nemne henne eingong.

«Fauskejyden» - «en Danske»!

Kanskje forklarar desse nemningane granskarane sin uvilje til å hanskast med boka - og i tillegg skrifta: Skriftbiletet er oversynleg og luftig, men bokstavane og forkortingane er svært ugreie. Fylling hadde vanskar med å tyde handskrift frå 1600-talet. og det same gjeld i større mon yngre granskarar. Og Jens Mortensen si skrift var ikkje vanleg 1600-tals skrift.

Eg kan sanne det sjølv. For 6-7 år sidan var eg i Bergen og heldt same skriveboka i hendene, bladde i henne og tenkte: Det ser for vanskeleg ut.

Tenkte ég også at boka ikkje kunne ha sunnmørs-historisk verd sidan ho var skriva av ein danske?

Ny Bergenstur

Sommaren -96 var eg atter i Bergen, for å leite mellom anna i Peder Fyllingsamlinga etter skiftet til soknepresten i Borgund og prost over Sunnmøre, magister Christopher Pedersen Hiermand (1619-90). Skiftet er viktig for heile sunnmørssoga, sidan Hiermand overtok fleire jordegodssamlingar som hadde vore på lokale hender, ofte i bondelege, sidan mellomalderen.

Korkje på Statsarkivet eller Universitetsbiblioteket hadde eg hellet med meg. Men i biblioteket si hand-

skriftsamling fekk eg atter «Fauskejyden» si skrivebok i hende. Då kom eg på at det hadde vore eit samband mellom prosten Hiermand og denne svært så skriveføre «jyden» på Fauske. Skrifta verka like uforståeleg som første gongen eg bladde i boka, men eg tinga ein kopi, og like etter kom han i posten med hyggeleg helsing frå universitetsbibliotekar Knut Espelid.

Å opne ei gamal bok

Boka er lita og nokså tynn, formatet kring 14.5 x 21.5 cm, med 76 blad (152 sider) utan perm. Papiret er den tids vanlege (klutepapir), likeeins blekket. Papir og skrift har halde seg godt, men innbindinga (fem saumar i ryggen) er noke skjør. På første- og andresida står Peder Fylling sine merknader, lett leselege, men på tredjesida byrjar Jens Mortensen sine innførslar: dei er slett ikkje lette å skjøne, men etterkvart «går dei opp». Det er tale om eit slags

"Statsvitskap"

Heilt ord- og linerett står dette som første notatet i boka:

Streng Herrer kand iche
lenge Regere thi

Jo strengere Regieren Jo
kortere tid

dis bittre vrede dis
korter den varer

Dend haardist Flint
springer Snarist

Her er både ufullstendige setningar og tankar, men meininga er klår likevel. Ein statsvitskapleg påstand vert grunngjeve med tilvising til psykologiske og mineralogiske tilhøve. Bileta er kanskje ikkje heilt adekvate, men den underliggande tanken er grei: Ein hard herre får det ikkje lett. Moral: Ein skal fare fram med lempe andsynes dei ein har under seg, som Jens Mortensen også skriv på side 6:

Mand schal bruge Lempe hvor
det kand brugis magt, saa vindes
det som ey med magt kand
vindes - med Gdshlp

Uttrykket «med Gdshlp» skal lesast som «med Guds hielp».

Så kan ein grunne på kor Jens hadde desse visdoms-
orda frå. Hadde han tenkt dei ut sjølv, eller hadde
han skrive dei av frå ei anna bok? Dette rnå granskast
nærare. Men ein god del av setningane har han utstyrt
med sin eigen signatur: «J Mrts» eller berre «JM». Og
nokre har andre signaturar.

Den ukjende "hun"

Allereie tidleg i boka nemner Jens ei «hun» som duk-
kar opp støtt utetter. Han skriv ikkje godt om henne
(side 4):

Søger kuns Giestebud, paa det
hun kand udhøre, og med sin
løgnagtig pladder Forføre og
udføre, den hun lader at vere Ven

Det kunne vere kona han skreiv om, men mykje heller
den «frua» han tente, Margrete i Hanken. Ja, og så
står det der (side 8):

Hun er saa arg og
Hofmodig, at hun ey
kand lide sin tiener Rett
-...

Og vi må tru han skriv om den same kvinna seinare
(side 18):

HUN er Self it Nar
endda vil hun gjøre
nar av mig.

Dei store bokstavane må reknast som ei slags uthe-
ving.

Margrete i Hanken får også gjennomgå støtt utetter
boka.

Platityder og ordtak

Her gjengir eg nokre av dei mange nokså uoriginale
setningane som finst i skriveboka. Eg har ikkje
forsøkt å finne ut kor Jens Mortensen har dei frå, men
somme har han signert med eige namn (JM eller
JMrts).

DEND som gjør sig -1 en
bussemand, dend gjør sig i
en Dievel. (s 7)

Martz er Nøgen thi
Schougen er avkled.

bedre Ring og tynd schoug
end ingen, (s 7)

Dend som agter v-billig
Løye kommer ingen Vey,
til Nøye. (s 9)

Gjør Rett og Schy
ingen mand. (fl 10)

Dend mand har hund hand
har ey behov at giø self.
(s21)

Ei setning han sjølv tek ære for (signert JMrts) er
denne, som dukkar opp fleire stader i boka:

bedre at Tabe sig til både
end vinde til sin Schade. (s 15)

Og ei anna (også med eit lite rim):

Hand vil skiule sin feil, med sin løgn
mod en anden, fordi hand meen de
skal ta sig vare, og lad ham fare. (a
35)

Og ei setning som han kanskje fann mykje meining i
med tanke på stoda hans som tenar for mektige folk:

Lehr at Driv dig Self saa
ertu til maade din egen
herre, og ei mere uden
maade vere en andens
tiener. (s 21)

Leksikalske opplysningar Det kanskje mest
oppsiktsvekkande ved Jens Mortensen si skrivebok
er at ho inneheld ein del tydingar av ord frå det
sunnmørske folkemålet.

Jens Mortensen var ingen forløpar til Ivar Aasen.
men eg kjenner ikkje til at slike ordtydingar vart ned-
skrive på Sunnmøre før i 1740-åra.

Såleis gjengir Jens eit ordtak etter Rasmus
Blindheimsnes (c 1635-1713) som lydde:

SNARER GIOR END
AVLEIT(s23).

Jens forklarar så «Avleit» som «hensat i tid, und-

skyltt, forfald, sat i dag, ladhed»

Andre slike ord han vil forklare er t.d «andsei», «aalid». «starv», «tuscheri» og «skrat». Det er heilt klart for sin eigen del han gjer dette, likeeins som han fører inn definisjonar av latinske og andre framandord, juridiske termar osv.

Gode råd

Jens Mortensen er ført som brukar på Indre Fauske allereie 1687, og det kan tyde på at han hadde garden som såkalla avlsgard. Som «bonde» trong han i alle høve mange slags råd av folk som var eldre i faget enn han. Eitt slik råd lydde:

Hester blir Sta av det de blir
overlæst, med for stor las mens
de er unge og blir først temt som
de staar og ey kand drage. Per i
Wig 1691-4-28 (s 69)

Hestekaren Per i Vik si fråsegn er dagsett på svært så moderne vis (1691-4-12 = 28. april 1691).

Styrker Blindheim (c 1645-1713) i Borgund lærte Jens å rekne om frå vekt i vatn til vekt i luft. og omvendt: «1 Wog Steen over vandet er 2 1/2 p i vandet» (fl 24), dvs «6 er 5 og 5 er 6» (1 våg = 3 pund).

Nasjonalisme? På side 13 skriv Jens:

Bundtet er Danmark og Norig av
formange v-for nødne ting,
broget er Sproget Formeget og
tormanges Forliden it Rett

Floer ind Floer ud

Et Land Et Sprog Et
Tro

Det siste fyndordet her er eit klassisk najonalistisk program, og ein kan kome til å tru at Jens, etter dei innleiande orda, meinte at det norske særpreget måtte vekk for at Danmark kunne bli ein «rein « nasjon. Men det kan også forståast motsett, at dei to landa måtte ut av dette hopehavet. Og vi kan godt heve augebryna når følgande står skrive på side 20:

Norrig er Riger Frerixbe-
rig foruden, end Frerixbe-rig er
Norrig foruden.

Her slår det med reine ord: Norge er rikare utan Frederiksberg (slottet i København) enn Frederiksberg er utan Norge. Å tenke slik var kanskje ikkje uvan-

leg på denne tida, men å seie det og jamvel skrive det med. var sannsynlegvis høgst uvanleg. Og at ein danske skulle skrive slikt!

Jens Mortensen kunne vel ha gjort det, «sær» som han var, men på dette tidspunktet trur eg ikkje han saug mykje av eige bryst - han var meir ein «hermar» enn ein «seiar». Kanskje høyrer vi her eit ekko av antidanske stemningar i overklassen på Sunnmøre då?

Etnografi

På side 18 finn vi dette verset kanskje tatt frå ein song:

Kys og Klap og Ta i
Fafn, saa gjør de i
Kiøbenhafn

Desse lystige orda lyser opp mellom alt det «sakle-ge» og noke tungsindige stoffet i boka. Men Jens Mortensen fyller straks etter på med meir lødig stoff, nemlig to sitat etter ein Isak prest med opplysningar om samiske tilhøve, det første på side 24:

Ostfinder og Lapfinner
forstaar ei hinanden

Dette vil seie at språkskillet mellom samane i Skandinavia (dvs lappfinnane) og samane lenger aust (i Russland) allereie på denne tida var kjent. Kanskje hadde Isak prest vore der nord i Sameland? For i neste sitatet (side 25) heiter det:

Klockeren Staar hos Presten og
fortolcker hans Svensk
Predicken. paa Lap-Findske, for
Lapfinnerne.

Med andre ord: I svensk Sameland var ei ordning med tolking i kirkene fra svensk til samisk innført på denne tida; ei liknande ordning i Norge kom først i stand mykje seinare.

Den svenske kirketolkordninga ville snautt vere kjent for andre enn dei som hadde vitja Nord Norge.

Miljø og informantar

Skriveboka tyder på at Jens Mortensen hadde sam-talar med folk av alle stender, og folk som hadde fare og enno for vide. Han siterer støtt amtmannen, den adelege Jonas Lillienkiöld på Molvær, samt prestar, kapellanar og studentar, bønder (Rasmus Blindheimsnes, Styrker Blindheim, Anders Solevåg, Per Vik, Jakob Furmyr), husmannsfolk og handverkarar (Marit Kock på Stavneset. Henrik kipper. Erik måler). Kring 20 personar har eg til no funne er om-tala i boka. Mellom desse finn vi også amtmannen sin fullmektig, Lars Nilssen Ulfeldt, som budde i

Steinvågen i Ålesund fra 1689 og blei stamfar til ei vidgreint slekt der i byen.

Fra manuskript til bok?

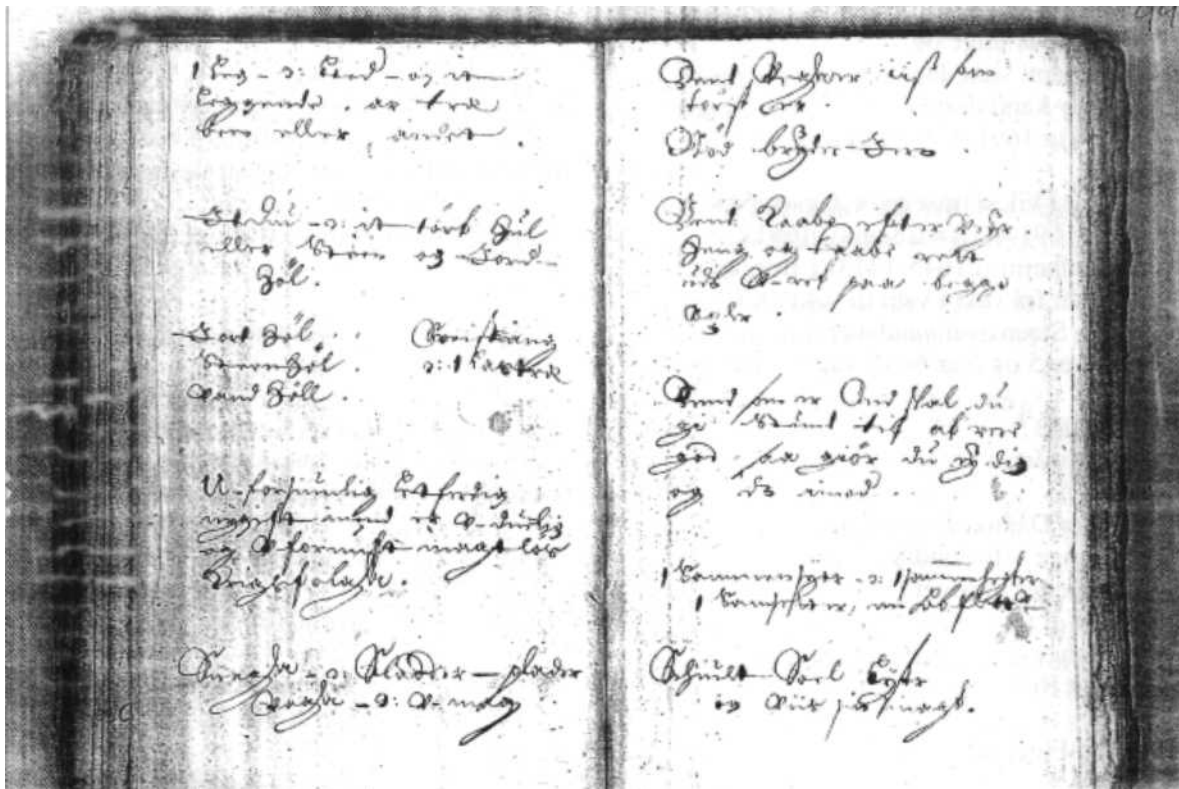
Skriveboka til Jens Mortensen inneheld også mange historiske opplysningar, språkøvingar (han ville lære seg tysk) og store kalkulasjonar (han rekna ut kor mykje Margrete i Hanken skulda han eller 9 års teneste med rente og renters rente) samt nokre få teologiske sitat. Og mykje meir.

I Og for seg er kanskje ikkje denne boka verdt ei Utgjeving, men med utfyllande forklaringar, merk-

nader og opplysningar om folk, stader, bøker osv som er nemnde, vil boka kunne bli eit nyttig og artig verk. til kunnskap for dei lærde og glede for folk flest.

Eg gjentar det gjerne: Jens Mortensen si skrivebok fra 1690-91 er heilt eineståande, den eldste i sitt slag på Sunnmøre og kanskje den eldste «boka» i det heile som er skreve av ein «sunnmøring», i alle fall ein sunnmørs- og norgespatriot.

Så boka må ut! «Er det alvor saa er det icke løgn» (side 5) ville Jens Mortensen ha svart, eller (side 21): «Jeg er ey tient med saadan Roes».

Skrivebokvandringa Fauske - Sorte - Fylling - Bergen

Grunnlaget for dette stykket er ei lita skrivebok som Jens Mortensen skreiv i åra 1690 og -91. Boka finst no i manuskriptsamlinga til Universitetsbiblioteket i Bergen, som del av Peder Fylling sine samlingar.

Så vidt eg har sett skreiv ikkje Fylling av noken av Jens Mortensen sine eigne notat. Derimot har han trufast skrive av det han forsto av andre tilføyningar i notatboka, skrivne først på 1800-talet.

Desse tilføyningane stammar frå Christen Olsen Sorte (1828) og sonen Ole. Fylling må ha fått/kjøpt boka av desse folka. Hans eiga samanfatning frå 1884 av Sorte-karane sine tilføyningar lyder slik:

«Denne haandskrevne Bog er en af de mange haandskrevne Bøger som fandtes efter den paa Gaarden Fauske i Søkelven Sogn, fra Aar 1684 til sin Død Aar 1740, boende Jens Mortensen Knag...

Han var en Danske, og i lang Tid var han Renteskriver hos Magrethe Stud i Hankø i Borgunds Sogn. Hans Hustru hedte Elisabeth Hermandsdatter som døde 1729. Han havde ingen Børn. Jeg har set Skiftebrevet efter ham.»

Så vidt eg har kunna finne ut er ikkje noken av dei andre av desse «jydebøkene» tekne vare på (heller ikkje skiftebrevet).

Biletkavalkade 1998

Året som har gått har bydd på store og små hendingar kring om i Sykkylven. I denne biletkavalkaden, med motiv henta frå Sykkylvsbladets fotoarkiv, viser vi litt av det som har skjedd i løpet av året.

Sauebonde Odd Kristian Kulseth på Blindheimsbakkane fekk i midten av januar heimatt eit lam som hadde gått ute sidan i mai året før. Lammet hadde klart å stikke seg unna under sauesankinga i september, men etter fleire leiteaksjonar lukkast det endeleg å finne lammet, og få det trygt ned frå fjellet. Så unngekk den vesle ulldotten fårikålgrytene. I alle fall i fjor... (Foto: Nils-Einar Rye)

Denne ballen har vore ut på langtur. Ballen, som er tydeleg merka med ungdomsskulens namn, vart i fjor sommar funnen på ei strand på Arnøya i Nord-Troms. Studieinspektør Randi Ulvestad syntes i eit januarnummer av Sykkylvsbladet at dette var ei utruleg historie. Hennar teori var at hallen på ein eller annan måte hamna på Aureelva, og at vegen derifrå vart kort til Storfjorden og havet. Det var finnaren Roar Tretten som i januar sende hallen heim til ungdomsskulen. Magnus Anglevik ved Metereologisk Institutt i Bergen meiner det er heilt sannsynleg at ballen kan ha tatt den 900 kilometer lange reisa nordover. Han trur det er straum heller enn vind som har ført ballen så langt heimanfrå. (Foto: Nils-Einar Rye)

Siste dagen i januar var det duka for Ungdommens kulturmønstring i Sykkylven. Arrangementet samla om lag 50 deltakarar, som framførte varierte innslag, anten frå den store scena eller på utstillingsplassen i hallen. Årets kulturmønstring samla eit publikumstal på om lag 500. Foto: Øyvind Utgård)

Det var mange som møtte fram då nyskipa Skapande Nettverk arrangerte kulturkveld på Roaldkafeen i byrjinga av februar. Målsetjinga for Skapande nettverk er mellom anna å stimulere dei mange kulturaktivitetane som finst i bygda. Dei 70 som møtte opp på Roaldkafeen kunne glede seg over både kåseri om Roma - den evige stad, musikk og dagsaktuelle kommentarar frå Konrad Hanekamhaug. (Foto: Ole Jostein Fet)

Sykkylven kommune sin Kulturpris for 1997 vart overreikt Hundeidvik blandakor under kommunestyremøtet 2. mars. Koret, med dirigent Astrid Drabløs, takka for den gjeve utmerkinga ved å synge for kommunestyrerepresentantane. På same møte vart Lisbeth Stamgård Aure og Lars Otto Aure tildelt Bygge-skikkprisen 1997. i Foto; Ole Jostein Fet)

Harry Ståle Eikemo (i midten) skaut seg heilt til topps under Europameisterskapen i skyting for bedriftsidrettslag. Også Steinar Ramsevik og Janita Kurseth sikra seg EM - medaljar. Alle tre representerte Ekornes under tevlinga. (Foto: Nils-Einar Rye)

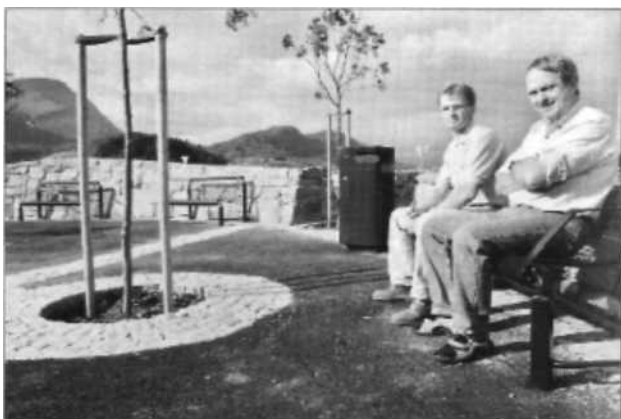
Storffjordens venner hadde lagt Storffjordstemnet 1998 til fjordgarden Sandvika. Dei 500 som var samla i Sandvika den dagen, fekk oppleve ein vakker dag med rjomegraut-servering og variert program. Stemnetalar for dagen var landbruksdirektør i Møre og Romsdal, Ottar Befring. (Foto: Ole Jostein Fet)

I byrjinga av mai opna den nye folkeieigde butikken på Brunstad i Velledalen. Etter mange dugnadstimar og stor økonomisk innsats frå velledalingane, kunne styreformann Jan Ove Skogvold i Velledalen i Balanse overrekke blommar til førsle kunden, Kjell André Brunstad. (Foto: Ole Jostein Fet)

I lengre tid har det vore meldt om observasjonar av elg i Sykkylven. Det første handfaste beviset var det likevel Arnhild Drabløs som sytte for, då ho filma elgen heime på Hansgarden på Fet i sommar. Det var faren Halstein som oppdaga den sjeldne gjesten, som gjekk og beita på bøen ikkje langt frå bustadhuset deira. (Foto: Øyvind Utgård)

Stian Taffjord debuterte med deltaking i årets Landsskyttarstemne. Han var med på Sunnmøre sitt lag i samlags-skytinga som tok ein tredjeplass, og var nest beste skyttar under denne konkurransen. Stian tok dessutan ein svært sterk 13. plass i feltskytinga. (Foto: Ole Jostein Fet)

I september opna den nye miljøgata på Aure. Arbeidet med å gjere Kaigata meir miljøvennleg starta i vår, og kom i stand etter eit samarbeid mellom grunneigarane, kommunen og fylket. I august stod miljøgata ferdig, og i september var det duka for offisiell opning. Her ser vi to sentrale personar i samband med miljøgateprosjektet: dagleg leiar i Sykkylven Næringsutvikling, Stig Gjethammer (til venstre) og grunneigar Svein Aure. (Foto: Ole Jostein Fet)

Småjentelaget til VRF/Ikornnes var det fotballaget i Sykkylven som hausta størst suksess på fotballbanene i bygda denne fotballsesongen. VRF/Ikornnes vart kretsmeistrar, etter at laget møtte Hessa i KM finalen. Framme frå venstre: Monica Slettvoll, Karina Ekornes, Ylva Tyssing, Idunn B. Tandstad og Monica Roseth. Bak frå venstre: Henriette Tandstad, Anne Karin Fet, Julie R. Skylstad, Karn Lade, Trude M. Moe og Ida Blakstad. (Foto: Ole Jostein Fet)

BJØRN-INGE AURDAL er fødd i 1980. Han bur på Kjemphol. I fjor gjekk Bjørn-Inge på skule i USA. I år tek han det avsluttande året ved Sykkylven vidaregåande skule.

Slektsstemne i Kjempholslekta

Andre august samla 170 etterkomarar av Bernt Martinus Johannessen og Eline Karoline Jakobsdtr. Kjemphol og deira fem born (Johannes, Karoline, Jakobine, Nikoline og Anne Marie) seg på Orreneset til slektsstemne.

Samlinga, planlagt og gjennomført av dei seks ildsjelene Øygunn EidsvikTandstad, Marit Tandstad Velle, Noralf Haugseth, Normann Weiberg- Aurdal, Einar Gjersdal og Halldis Aurdal, vart ein braksuksess. Sola som sende varme strålar over Sykkylvsfjella la heller ingen dempar på stemninga.

Stemnet byrja med ein kort velkomsttale av dagens konferansier Jostein Maude frå Ålesund. Han leia oss gjennom dagen med god humor, vakre og kjende tonar og ei sikker familiekjensle. Slekta benka seg til eit utruleg lunsjbord førebudd av styrarane på Orreneset før Bjørn-Inge Aurdal heldt eit foredrag om slekta si lange og interessante historie. Det var ikkje fritt for at tårene trilla på både talar og tilhøyrarar då han på engelsk takka dei amerikanske deltakarane på stemnet for tida han hadde hatt saman med dei. Utover gjekk det slag i slag med fotografering, dessert, song og spel, historier, kaffi og kaker. Fleire nytta høvet til å dele tankar og historier om slekta med dei frammøtte. Både Tomas Tandstad og Asbjørn Asbjørnsen tok fram muntre og alvorlege sider av slekta si historie i sine foredrag.

Kjempholslekta tel i dag over 800 medlemmar i Noreg, Frankrike og ikkje minst USA. Over halvparten av familien bur i dag på den amerikanske vestkysten. Dei amerikanske slektningane er utruleg interesserte i Noreg og familien som framleis bur i gamlelandet. Mange tradisjonar vert framleis haldne i hevd, som m.a. lefse, fårrikål, julaftan og syttande mai. På nasjonaldagen tek dei ut bunadene sine og strøymar til toget for å feire sin norske arv. Alt er sjølvstekt sterkt amerikanisert, men tanken bak det heile er kjærleiken til landet mellom fjell og fjord. Denne kjærleiken er so stor at åtte av slektningane tok turen frå Seattle, Washington for å vere med på slektsstemnet og møte slektningar i Noreg. Den eldste amerikaneren, Arne Campbell, var fødd i Sykk-

ylven i 1920 og reiste til Statane saman med familien, som sjuåring, i mars 1928.

Arne var soneson til Anne Marie Kjemphol på Myra, yngste dottera til Martinus og Eline Kjemphol. Heile etterslekta hennar bur i dag i Amerika. Det var og planen at Anne Marie skulle fylgje med over dammen. Men ho hadde infeksjon under ein fingernegl og vart nekta avreise. Dersom ho trekte av seg neglen og fekk den stelt, skulle ho få fare. Ho avsto, og saman med dottra Anna, drog ho heim til Kjemphol. Dei dreiv Myra saman til Anne Marie døyde i 1953. Eldst av syskenflokket på Kjemphol var Johannes Edvard. Han fekk utskilt ein liten plass som han kalla Fløten. Familien John Grebstad bur der i dag. Johannes og kona Karen hadde fem born. Det var i denne huslyden at det mest tragiske kapittelet i slektshistoria vart skrive. I 1923 råka ei ulykke tungt Fløten og folka i Reitegarden på Haugset, Johannes drukna saman med tre av borna sine, Martin Edvard, Johannes og Nikoline. Martin Edvard var nyleg komen heim frå USA for å ta over plassen. Nikoline budde framleis heime, medan Johannes var gift på Haugset. Verfar hans, Bernt Nilsen Haugset («Reite-Bernt») kom bort i same ulykka. Dei hadde vore på vitjing hjå slektningar i Glomsetbygda, og på heimvegen, den 8. januar, bles det opp, og eit stormkast velte båten om lag mefjords bort av Hegge-bakken. Ingen overlevde.

Johannes og Karen sine to døtre Elise og Johanne hadde flytta frå Sykkylven då ulykka hende. Elise sine etterkomarar bur i dag i Glomsetbygda på Skodje, medan Johanne sine ættlinger bur i Amerika. Saman med borna Karen og Albin kom ho heim etter ulykka for å hjelpe mora drive plassen i to år. Karen, som er gift Duft, minnest framleis dei gode dagane med bestemor på Kjemphol og lærer Tandstad på Aurdal skule.

Kjempholslekta. (Foto: Fotograf Arne Vassbotn).

Anne Caroline (Karoline) var nest eldst. Ho ekta Bernt K. Lyshol frå Rasmusgarden i 1877. Dei flytte til Haugset og tok over Bakke-bruket. Dei hadde sju born og store delar av etterslekta bur i Amerika. Av dei best kjende av hennar ættlinger må vel nemnast Bernt Tandstad, mangeårig lensmann i Sykkylven.

Jakobine Lydianne Johanne var nummer tre av syskjena. Ho gifte seg med Bernt L. Strømme i 1882 og saman tok dei over Stølebruket. Dei hadde tre born: Martin Edvard, Lars og Eline. Dei to fyrste drog til Amerika og døydde der. Bernt, som dreiv fiske på Utsira vintrane, og Jakobine sine etterkomarar driv slektsgarden den dag i dag.

Nikoline Severine Lovise enda opp i Knutgarden på Aure. Der fostra ho og mannen Ole R Aure, opp sju born. Ho var ei venesel kone og ei god mor. Ho har tre borneborn i USA, medan dottersonen Olav driv Knutgarden i dag.

Martinus og Eline var åttande generasjonen av slekta som dreiv garden. Den fyrste av slekta som dreiv bruket var truleg ein ELLING EVINDSEN (f. kring 1576). Han stod som brukar frå ca. 1620 til ca. 1656. Sonen hans OLE ELLINGSEN (f. kring 1624) tok over drifta i 1656 og dreiv fram til 1690. Fram til 1787 gjekk det annankvar Elling og Ole. Det har vorte fødte mange jenter på garden, og det har ført til at brukarar etter 1788 har vore tilflyttarar til Stølen. Den fyrste som kom utanfrå var ERICH OLSEN KIINÉS (1751 - 1844) som i 1788 gifte seg med Anna Ellingsdtr. Kjemphol. I 1822 tok JACOB ELIAS KNUTSEN AURE (1791 - 1879) frå Knutgarden over bygselen. Han hadde tidlegare på året gifta seg med Karen Helene Eriksdtr. (1789 - 1874). Jacob kjøpte Stølen i 1847 frå gardeigaren Georg Christian Meldal for 325 speciedalar. Gjelda vart for stor og i 1850 laut han selje til løngjevaren, svogeren Bernt Tormodsen Aurdal (oldefar til Støle-Johan). 73 år seinare i 1923. vart garden kjøpte attende. Denne gongen for godt.

Den neste svigersonen til å ta over var BERNT MARTINUS JOHANNESSEN HUNDEIDE frå Nedste-Hundeide. Han var yngst og broren Torstein tok over garden i Hundeidvika. Martinus, som han vart kalla, tok over bygselen på Stølen i 1856. etter å ha gift seg med Jacob si dotter Eline. og dreiv fram til 1883, då han gjekk over på kår. Same året gifte han seg oppatt, etter å ha vore enkjemann i fire år. med Johanne Larsdtr. frå Larsgarden på Fauske. Dei var baa «oppe i åra» so det vart ingen born i dette ekteskapet.

Frå 1787 til 1963, då Bjarne Aurdal tok over bruket etter mora Eline, var det ei samanhengande rekkje av «odelsjenter» på garden. Dette har hendt mange

gongar i historia, men 176 år utan ein einaste gut som kunne ta over er meir enn snittet.

Kjemphol verken er, eller har vore, ein av storgardane i bygda, men ingen har gått svoltne frå bordet i Stølestova. Dei fleste borna voks opp til å verte skikkelege menneske og kom so langt som ein kunne kome i livet i ei Vestlandsbygd. Sjølv om mange har forlate heimebygda ser det ut til at dei kjem attende år etter år. Sleksthemnet på Orreneset er eit godt prov på det. Der slektningar frå to verdsdelar kom saman for å feire slektsarva og anane på Kjemphol. Som det vart understreka på stemnet; Der er ingenting viktigare enn familien.

ELDAR HØIDAL er historikar ved Norsk Møbelfaglig Senter. Han har gitt ut fleire lokalhistoriske bøker. Høidal er leiar av Sykkylven Sogenemnd.

Sigurd Ekornes om forfedre og oppvekst Stor arv det er for mannen...

Sjølveste Far Møbel i den lokale møbelnæringa må han vere, 92 år gamle Sigurd Ekornes. Han var i arbeid før dei første møbelindustribedriftene kom til i Sykkylven. Han var med den yngre broren Jens Ekornes då han byrja å reise livsverket sitt. Han har heile sitt vaksne liv arbeidd i møbelbransjen og kan på nært hald følgje med på kva sonen, Jens Petter, og dei andre industrileiarane i dag gjer for å føre møbelarven vidare.

Sigurd er eit levande oppslagverk i lokal nærings- og industrihistorie. Men ikkje berre det. Du kan spørje han om religiøse tilhøve i det gamle sykkylvssamfunnet, om slektsgreiner og menneskelagnader og han har svar.

Sigurd kan hugse oldemor si, som vart fødd tidleg i det førre hundreåret. Ho døydde på Ikornnes. Då han var fem år gammal. Oldemora og oldefaren hadde kår på garden som bestefaren Sivert Andreas Karlsen Hessegjærde kjøpte på Ikornnes i 1873.

Frå Hessegjærde til Ikornnes

Far til bestefaren, Karl, fekk ein plass under Hessegjærde på Stranda, medan den eldste broren fekk garden, fortel Sigurd. For å skaffe nok høy til dyra på den vesle plassen måtte dei drive forsanking innover i fjorden, over fjellhamrar og i bratte fjellskrentar. Graset batt dei i hop i buntar, eller i meisar, som dei sa. Det vil seie at det vart pakka inn i grovmaska not og rulla utfor fjellsida og ned i Sunnylvfjorden. Så henta dei meisane med båt og rodde det ut til Opsvika og tørka det der.

Sivert hadde sett seg ut ei jente på Brune i Fausadalen. Lovise. Henne ville han gjerne gifte seg med. Ho kom frå ein gard, han var plassegut. Det var nesten som ei skam for ei jordajente å måtte ta til takke med ein plassing. Han sette seg difor som mål at han skulle tene nok pengar til å kjøpe ein gard. I fleire år arbeidd han som husskreddar og for rundt frå gard til gard og sydde klede til folk. Om vinteren dreiv han med trandamping ute ved kysten. Lovise tok seg teneste på ein gard ved Hessegjærde, og der var ho i ti år, medan ho venta på at friaren skulle bli henne

verdig! Det var tydeleg at kjenslene var gjensidige! Då ti år var gått, hadde Sivert nok pengar til at han kunne kjøpe ein gard. Han rodde ut fjorden og kom først til eit bruk på Ørskog. Det var han ikkje nøgd med og ferda gjekk vidare til Sykkylven. Der fekk han først vite at det var ein gard ledig på Klokkehaug. Myrebruket. Einaste haken var at jordajenta på garden følgde med på "kjøpet", og det passa ikkje så godt for Sivert. I staden kom han til Ikornnes der Ola-garden var til sals. Brukarane på garden var gamle og barnlause og ville ha garden frå seg. Dei flytte i staden inn i kårstova på garden. Sivert og kona fekk dermed to par kårfolk å sjå til. Det var slik dei ordna eldreomsorga den gongen.

Sag og stampe

Husa på Ola-garden var dårleg vedlikehaldne og mogne for utskifting. Sivert såg likevel ikkje mørkt på det. Han visste at det var mykje god fureskog på garden, og han hadde også ei gammal oppgangssag saman med brukaren på Severingarden. Saga kunne framleis gjere nytte. Sivert var full av pågangsmot og virkelyst. Ved sida av å sage til eige bruk, starta han ei stampe på garden. Faren hadde tidlegare drive med stampe på Stranda. Den gongen vov dei fleste heime og før stoffet kunne nyttast vidare måtte det stampast og eventuelt fargast. Sivert hadde kontaktar innover fjordane som samla inn vevar frå gardane. Dei vart knytte i hop i buntar og sende på rutebåten til Ikornnes og gjekk ferdig stampa same vegen attende. Han hadde samband med eit fargeri på Ørskog, og sengeteppe og anna stoff, som skulle ha farge og mønster, vart ekspedert vidare dit

Sigurd og Margit har teke med seg alle borna til fotografen i Ørsta, der dei budde i mange år. Frå venstre; Jostein, Jens Petter, Einar, Margit, Kjetil (på fanget), Berit, Sigurd, Reidun, Halbjørg og Sigmund. Foto: Lystad.

Denne verksemda gjorde at Sivert Hessegerde Ekornes og huslyden hans stod seg godt økonomisk. Etter kvart hadde han skifta ut alle dei halvrotne husa på garden med nye. Han fann også tid til å fortsette med trandamping vintermånadene. Ved sida av å drive gard og stampe, var Sivert kasserar for meieriet. Han var også mykje med i bygdestyringa, mellom anna som medlem av heradsstyret, verjerådet

og overlikningsnemnda.

Vart vist tillit

Det var i dette aktive miljøet far til Sigurd, Elling, vaks opp. Saman med faren heldt han fram med å drive stampa. Dei siste åra henta dei flest vevar frå Ålesund. Kvar 14. dag rodde dei til byen for å skaffe seg tilfang. Etter kvart vart det mindre heimeveving.

Sigurd tek framleis del i det offentlege ordskiftet. Då vi var på vitjing hadde han nettopp fått ferdig eit stykke til lokalavisa.

Fabrikkane tok over stoffproduksjonen og i 1920 var det slutt med stampa på Ola-garden. Kring 1914 bygde han ny sirkelsag som erstatning for den gamle oppgangssaga.

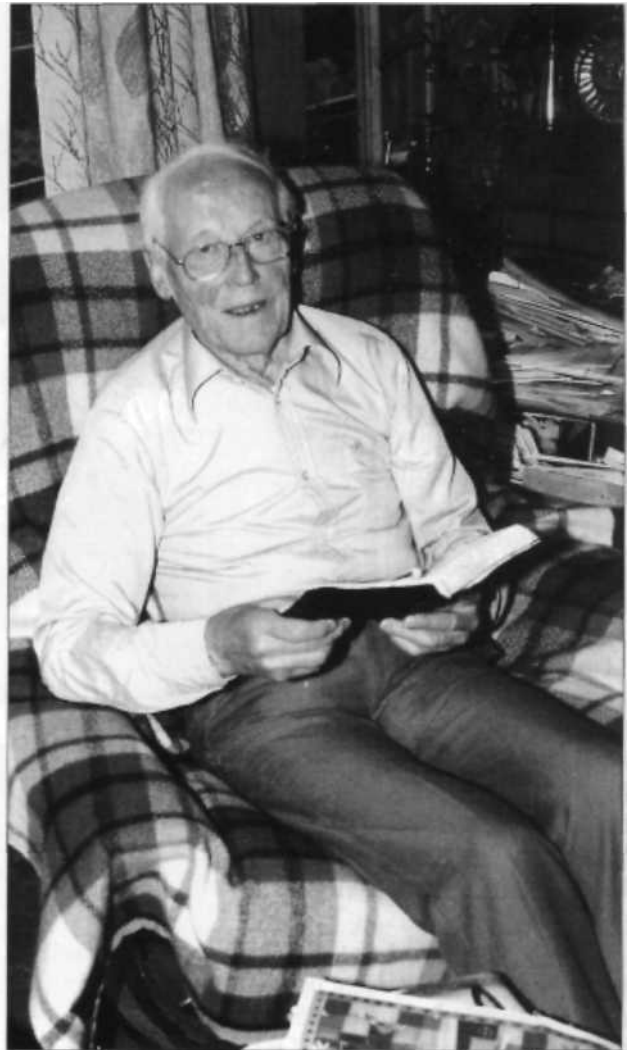
Elling var først og fremst ein dugande gardbrukar. Han dreiv både med frukt- og potetdyrking og fekk premie for begge produksjonane. Han hadde også merrar som gjorde det godt på utstillingar. Som faren var han mykje engasjert i kommunale styre og i foreiningar.

Når Sigurd minnest oppveksten sin, slår det han at faren tidleg viste borna sine tillit. Dei fire brørne, Sigurd, Jens, Martin og Leif var ikkje gamle før dei fekk vere med faren i båten. Elling hadde ein færing med mast og segl. Søndagsturane saman med faren i god utrøne, hugsar Sigurd som trivelege og lærerike. Ganske tidleg fekk dei prøve båten på eiga hand. Sigurd trur dei hadde godt av å få prøve seg aleine. Også på andre måtar prøvde dei ut kreftene i naturen: Ved garden gjekk det ei grov. Der laga dei mange mindre kvernkallar og Jens hadde eit utal idear om remediar som kunne gå rundt ved hjelp av vasskrafta. Jens var to år yngre enn Sigurd, så det var gjerne slik at Jens kom med ideane, medan Sigurd måtte sette dei ut i livet. Det var stor stas då dei fekk eit miniatyr sagblad til å gå rundt. Sagbladet var eit taggete hjul henta frå eit gammalt vekkarur. Sigurd minnest at den forskjellen som seinare vart tydeleg mellom dei to brørne, viste seg tidleg: -Eg var nok litt meir forsiktig og realistisk, men ikkje så full av idear som Jens. Eg såg vanskaner med alt muleg, medan han knapt nok såg vanskar i det heile!

Sigurd trur at grunnlaget for den næringsskapinga han og brødrene seinare fekk vere med på vart lagt i dei tidlege barneåra, i eit miljø der det var tradisjon for å gjere det beste ut av dei ressursane som var til rådvelde og der lediggang var eit framandord.

Glad i å skrive

Mora var kanskje noko uroleg då dei unge brørne, med Sigurd og Jens i spissen, lærte korleis ein færing med segl best tok seg fram ute på fjorden. Men Sigurd seier at ho var med å prege borna like mykje som faren. Berte Jensine kom frå Vik. Ho var i mange år leiar av det Norske Misjonsselskap sitt lag i krinsen. Også ho var alltid i aktivitet. Ho dyrka blomster og jordbær, vov fine teppe som var med på utstillingar og heldt heimen i stand. I heimen var det ope hus for misjonsvenner og predikantar. Omreisande talarar fekk alltid rom hos Elling og Berte. Sigurd kan hugse fleire av lekpredikantane enno. - Eg hugsar spesielt ein som reiste for søndagsskulen. Han heitte Ola Nesse og var frå Sogn. Han var veldig flink med born. Når han var heime med oss, sette han seg gjerne bort til vedakassa og skar ut figurar av småveden. Når vi hørde at han skulle kome, då gledde vi oss.

Sigurd har lese mykje gjennom sitt liv, og mest oppteken har han vore av Bøkenes bok. Dei siste åra har han følgd eit sjølvstudieopplegg for å trenge endå djupare inn i dei bibelske sanningane.

Ein annan som var med å setje sitt preg på borna i Ikornneskrinsen var lærar Jakob Fredriksen. Sigurd hugsar han som ein ualminneleg dyktig lærar. - Han var flink til å undervise og hadde ein god disiplin, slik at det ikkje vart noko bråk. Dersom det vart aldri så lite uro i klassa, så kakka han i kateteret med ringen sin, og då vart det stilt. Dei første åra gjekk Sigurd i todelt skule. Så vart Jarnes-skulen tredelt. Dei forskjellige klassene gjekk på skule annankvar dag. Det var ikkje så mykje skulegang og lekser at dei vart leie teorien. Sigurd fortel at Jens var særleg flink til å skrive. I barnelosjen hadde dei eit handskrive blad, og Jens var ein av dei ivrigaste bidragsytarane der. Sigurd likte også å skrive, og han vart noko undren då han for ei tid attende såg igjen eit stykke han for over syttifem år sidan hadde skrive i Norsk Barneblad. Det handla om då dei fekk elektrisk kraft i heimane på Ikornnes.

Eksempelets makt

Skrivninga har Sigurd tatt opp igjen med fornøye styr-

*Mellom hobbyane
til Sigurd er frukt,
grønsak -og
blomedyrking av
dei kjæraste. Han
har ein oase i
kjellaren i huset på
Ikornnes. Drue-
hausten 1998 var
særleg rik.*

ke dei siste åra. Ein kan lese klare og engasjerte innlegg både i lokalavisa og i andre media. For ikkje så mange år sidan skaffa han seg datamaskin, og truleg har 92-åringen dei siste åra vore den eldste databrukaren både i Sykkylven og vidare omkrins.

Interessene er allsidige. I samfunnsdebatten har han likevel engasjert seg mest innafor religiøse spørsmål og fråhaldssak. I så måte må ein seie at han har vore tru mot dei ideala som han fekk lære om i oppveksten. Blant anna av bestefaren. Sivert frå Hessegjerde. Bakke-Ole var far til Johan O. Erstad, som dreiv møbelfabrikk på Ikornnes frå 1904. Det hende ofte at Ole på sine eldre dagar spaserte frå Erstad til Ikornnes for å vitje sonen på fabrikk. Då kunne Sivert møte han på vegen, og praten kom somtid inn på religiøse emne. Bakke-Ole tilhørte dei Fri-frie. Det var ei kristen retning som mellom anna forfekta at det ikkje fanst fortaping. Nåden var så stor at både frelste og ikkje-frelste kunne vinne evig liv. Sivert kjende godt sin Bibel og hadde halde på barnetrua si. Han meinte at det var for enkelt, som dei Fri-frie lærte, at det ikkje fanst fortaping, sjølv for dei ufrelste. Bakke-Ole melte i mot, og gav til kjenne skriftstader som støtta han i synet hans. Slike skriftstader kunne dei Fri-frie på rams. Det som ikkje passa like godt inn i læra, tok dei lettare på. Sigurd kunne lytte til desse samtalarne - han hadde læreåra sine i fabriken til Johan Erstad - og han fekk på denne måten innsikt i ein del av bygdelivet som dei færraste kjende til. Kva som gjekk føre seg i bustaden til Fri-frie-leiaren Magnus Brunstad i Grebstaddalen. eller Brunstadkyrkja. som huset vart kalla på folkemunne, låg likevel mykje i mørke. Då Sigurd voks opp. var stordomstida til dei Fri-frie over, og mann og

mann i mellom vart det helst harselert over denne sekta som stod noko på sida av det meir allminnelege kristenlivet.

Sigurd Ekornes hadde ein barndom der han fekk stimulert interessa både for det praktiske og det meir teoretiske. Han er glad for at han vart synt tillit i oppveksten, men det var ikkje ein tillit som grensa over i det likesæle for hva borna kunne finne på. Både frå besteforeldra og frå begge foreldra vart brørne møtte med krav om å ta del i arbeidet og å ta stilling til dei store spørsmåla i tilveret. Denne koplinga mellom det jordnære strevet og strevet med dei grunnleggande spørsmåla, la ein basis og ein driv som førte Sigurd og brørne hans til å gjere storverk som har vunne nasjonal og internasjonal respekt.

Då vi spør han korleis han sjølv har fått fram dei åtte borna til å bli gagns menneske med gode yrkesliv, vert han i beit for ei oppskrift. Spørsmålet som boklærde pedagogar har bala med og prøvd ut på eigne born, med skiftande resultat, har han ikkje noko anna svar på, enn at: dei har funne ut kva dei vil gjere sjølv. Førebiletet har dei hatt og miljøpåverking har dei fått. Nok til å føre slektsarven vidare.

Utdrag frå boka "Uendelige øyeblikk"

Av NILS-EINAR RYE

"Jeg lukker øynene og ser for meg såpeboblene jeg blåste da jeg var liten. Så skjøre de var! Regnbuens farger spilte i dem når jeg puslet luft inn i dem. Boblene vokste og ble store nok til å frigjøre seg fra ringen - som når et barn forlater hjemmet sitt for å gå ut i verden. Så fløy de ut i

luften, hang stille og lite øyeblikk, speilet om-givelsene og dalte mot bakken. Med et lydløst "poff" forlot de verden og ble borte for alltid. De levde noen sekunder og var uendelig vakre i sin perfekte symmetri. Så var de borte.

Nå, for meg, er du en slik boble. Rommet er mørkt. Du er ikke her sammen med meg. Men du er vakker, det vet jeg. Med foldede hender og usammen-hengende setninger ber jeg inne i meg om at du må holde deg i luften. Lenge. Men det er bare min egen taushet som hører meg. Og likevel fortsetter jeg å be. Jeg fortsetter. Jeg kan jo ikke annet.

Jeg sover og drømmer at noen snakker i rommet. Bruddstykker av en samtale. Mamma gråter med nesten lydløse lyder. Vi er ikke alene lenger. Jeg setter meg halvveis opp i sengen.

Vakthavende lege står ved sengen til mamma og snakker lavmælt til henne. Du er dødssyk, sier den kvinnelige doktoren. Dødssyk. Hun frykter at du bare har noen få timer igjen å leve. Noen få stakkarslige runder på urskiven før minuttviseren skal stikke null på tiden din for alltid.

Panikken begynner å prikke i huden min. Brystet mitt låser seg. Stenger lungene mine inne i bly. Pannen min rynker seg sammen og jeg føler at jeg blir sluppet ned i hullet som bare vokser og vokser i mellomgulvet.

Jeg er i virkeligheten. Sjelen min ligger et sted på gulvet og forsøker å karre seg opp i sittende stilling.

Jeg kryper rundt i en sump fylt av en ubeskrivelig redsel, uten å finne så mye som en lysstripe som kan vise vei ut i friheten. Mamma sitter stille og jeg bombarderer legen med spørsmål. Kan de ikke gjøre mer? Nei, slik det ser ut nå, kan de ikke gjøre mer. Alt er galt med kroppen din. Du har en mage som bare vokser

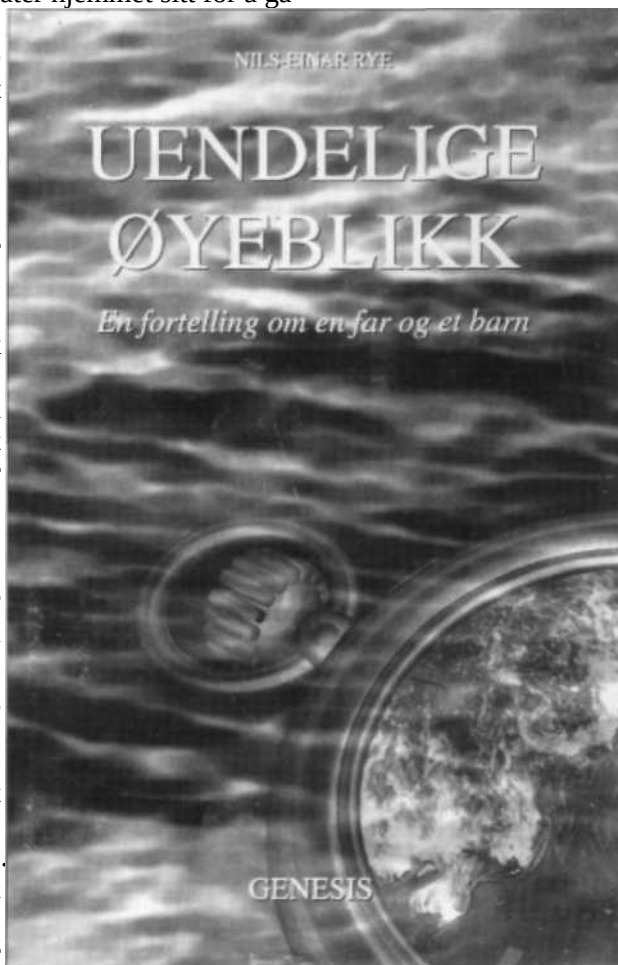
og vokser, fordi tarmen er i ferd med å dø. Du har tydeligvis indre blødninger de fleste steder i kroppen. Du trenger mer og mer oksygen, og de har ikke mer å gi deg. De ser etter det minste tegn på at situasjonen kan snu. Du har ikke mer å gi dem.

Du er døende. Legen mener at vil vi ha deg døpt, så må det skje i natt. Du har ikke mer å gi oss. - Kan det ikke vente til i morgen?

Jeg vil kjøpe deg litt tid. Jeg er sint, på legen, på deg, på mamma, på meg selv. på livet, på døden. Nei, vi kan ikke vente lenger, sier legen. Så lenge det er liv. er det selvsagt håp. understreker hun, men legger til at det vil være mest ansvarlig å gjennomføre dåpen snarest mulig. Prognosen er dårlig. Du er døende. Du skal dø. Snart. Ikke i morgen. Ikke neste uke. Ikke om 80 år. Du skal dø. Om en liten

stund, som bare blir mindre og mindre. Nå.

Sannheten fortærer mamma og meg. Legen går ut døren for å ringe etter sykehuspresten. Det nærmer seg nå, øyeblikket vi hadde håpet å slippe. Det er ikke tid for flukt lenger, ingen mulighet til å skuffe realitetene under teppet. Du skal dø. Du ligger i brenningene og blir kastet hjelpeløs som en dukke mot klippene. Om en stund vil siste rest av din livsvilje være pulverisert og gli over i intetheten. Mamma og jeg skal stå igjen ved stranden og se deg bli ført til havs".

Johan Fredrik Berg (1856-1913): Landskapsmålareren som vitja Sykkylven fleire gonger i åra 1900- 1912

For nokre månader sidan kom eg i kontakt med pensjonert tannlege Erling Gunnarson i Oslo. Han hadde eit oljemåleri frå Dravlausstølen som ålesunds-kunstnaren Johan Fredrik Berg hadde måla i 1909. Gunnarson var så vennleg å sende meg fargefoto av fleire bilete som han og kona har i heimen sin. Det viste seg at seks målarstykke hadde motiv frå ulike stader i Sykkylven. J. F. Berg hadde måla dei i åra 1900-1912.

Av JOSTEIN DRABLØS

Her i bygda finst og bilete av Berg. Det eldste heng i Kapralgarden hos Målfrid og Per Arne Grebstad. Då besteforeldra til Per Arne skulle trulove seg i år 1900, gav Anna frå Ålesund eit måleri som gåve til Kapral-Peter. Motivet er Sykkylven. Vi ser Auregarden og kyrkja med fjorden og fjella i bakgrunnen. Søndmøre Damskibsselskaps rutebåt "Geiranger" er på veg ut fjorden. Nokre år etter vart dette måleriet kopierte og nytta som postkort. Båten vart bygd i 1885 og overteken av Møre Fylke Ruteselskap i 1920. Då reiarlaget bygde ei ny, stor ferje i 1937, skulle ho bere namnet "Geiranger". Gamlebåten fekk namnet Ivar Aasen. Han vart seld i 1955.

Johan Fredrik Berg laga seinare to nye måleri med det same motivet. Det eine heng i kantina til Gjensidige. Der skal "Geiranger" leggje til kaia på Aure. Det andre heng i Karigarden på Velle. Der er ikkje båten komen med.

Hos Edny og Arnold Weiberg-Aurdal heng og eit stort måleri frå sørsida av Sykkylvsfjorden. Hovudmotivet er Ikornnes. Sykkylvsfjorden og Straumshornet som kneiser i bakgrunnen.

Når Berg arbeidde i Sykkylven, budde han både i Kapralgarden og på Bø-Peter-Plassen under Aure-nakken. Frå hagen her oppe har han med pensel og oljefargar skildra naturen i vinterdrakt. Her bur Karen og Olav Vårdal i dag. På stoveveggen har dei eit måleri av Berg frå gamletunet på Straume. Eitt eksemplar av Straume-garden har og fru Giske, Store-Nørve i Ålesund.

Kven var så denne kunstmålareren som på naturalistisk og romantisk vis laga så mange oljemåleri med motiv fra bveda vår?

Johan Fredrik Berg vart fødd i Ålesund i 1856. Faren, Georg Fredrik Berg, var målarmeister i byen. Johan gjekk same vegen. Som handverkarsvein utdanna han seg i Kristiania og København i 7-8 år. Nokre år etter kom han tilbake til heimbyen og etablerte seg som dekorasjonsmålar. Han var og leiknelærer ved den tekniske kveldsskulen i Ålesund. Berg tente og til levemåten som fanemålar. Reiarar gav han oppdrag å måle båtar. Nokre av desse arbeida kan ein sjå på Ålesund Museum.

Sunnmørsnaturen levde i sinnet. I tillegg til alle målarstykkja frå Sykkylven finst bilete frå Stordal. Hjørundfjord og Ålesund. Nokre måleri har hamna i England. Ein lyt dessverre rekne med at ein del av Bergs kunst strauk med under brannen i Ålesund i 1904.

Harald Grytten, historikar og styrar av Ålesund Museum i mange år, skreiv m.a. dette om Johan Fredrik Berg i årsskriftet for museet i 1982:

"Særlig godt kjent var han nok ikke i levende live. Noen berømmelse nøt han aldri. Til det var han for beskjeden, hans kunst ikke stor nok, og hans publikum for lite.

Men for den som er interessert i kunstens og kunstneres vilkår i det gamle Ålesund og Sunnmøre, er han et berikende bekjentskap. Han er en dyktig utøver av faget sitt, elsker av natur og skjønnhet og en strevsom gjenforteller av sine inntrykk fra bygd og by.

Og han er en av de aller eldste kunstmålere født og oppvokst og arbeidende i Ålesund og på Sunnmøre".

Denne kjensleware romantikaren opplevde verdiar når han tolka sykkylvsnaturen. Bileta fortel at den spennstige fjellheimen gav sterke impulsar. Naturen badar i lys og godver. Snøbreane glitrar. Tinderada skyt til vers som skarpe kyrkjespjir.

*J.F. Berg: Sykkylven (110x70). 1900. Tilhører:
Per Arne Grebstad, Kapralgarden, Sykkylven.*

*J.F. Berg: Frå gamle Straume-gården (110x66). 1904. Tilhører:
Karen og Olav Vårdal, Bø-Peter-Plassen, Sykkylven.*

*J.F. Berg: Dravlausstølen 100x 60) 1909
Tilhører: Tove Elise og Erling Gunnarson, Oslo.*

*J.F. Nysætervatnet (85 v 80), 1909.
Tilhører: Tove Elise og Erling Gunnarson, Oslo.*

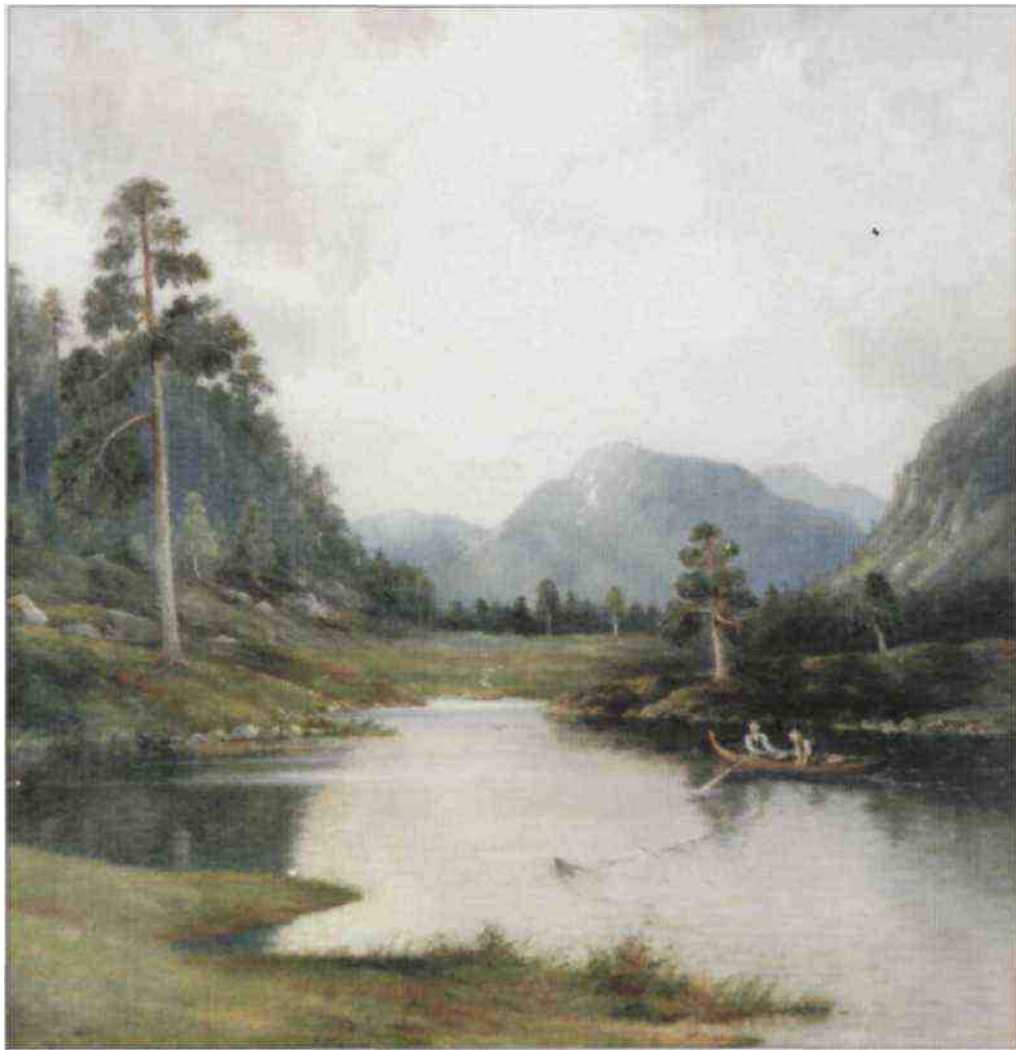

*J.F. Berg: Haubukta (70 x 55) Tilhører:
Tove Elise og Erling Guanarson, Oslo.*

*J.F. Beng: Frå Tynesstranda (70 x 55)
Tilhører: Tove Elise og Erling Gunnarson, Oslo.*

*J.F. Berg: Fremstevatnet (78 x 85), 79/2 Tilhører;
lovt Elise og Erling Guimarson, Oslo,*

*J.E. Berg: Ikornnes (113 x 65). 1912. Tilhører; Edny
og Arnold Weiberg-Aurdal, Karigarden, Velledalen.*

I 1921 vart det halde ei minneutstilling i Ålesund. Sekretæren i kunstforeininga, P. Stensager, skriv ein artikkel om Johan Fredrik Berg i Sunnmørsposten den 3. september. Stensager skriv m.a.:

"Man beundrer i hans landskaper ikke bare den nøiaktige naturgjengivelse, men like meget den utprægede sans for det skønne, det dekorative og stemningen. Man malte med forkjærlighet og særlig mesterlig det flyglige lys i fjeldene, solstreifen mellom skoddedotter og gjennom lette sommerskyer. Berg elsket og kjendte Søndmørstinderne som ingen anden utenom søndmørsdikteren Kristoffer Randers. De to var i sit forhold til søndmørsnaturen nær beslægtet. og jeg kan ikke tanke meg nogen bedre, mer egte og slaaende propaganda for Søndmør som turiststrøk end Bergs landskaper og Randers reise-haandbok. De to kunstersjæle, digteren og maleren, hadde ogsaa det tilfælles at de ikke blev paa-agtet efter fortjeneste mens de levet."

I 1912 vart Johan Fredrik Berg sjuk. Han var einsleg, og måtte flytte til Molde der faren og den eine systera budde. Friluftsmannen og landskapsmålareren låg for det meste til sengs siste halvåret før kreft-sjukdommen gjorde slutt på livet den 3. juli 1913. Han

vart berre 56 år.

Sokneprest Nyhagen, som fleire gonger vilja Berg dei siste månadene han levde, fortalde i brevs form til R Stensager om kunstnaren:

"Som præst besøkte jeg Johan Berg jevnlig under hans sygdom, og vi blev hjertens venner. Aldrig vil jeg kunne glæmme dette ædle hode og ansigt. - om-rammet av vakkert sølverne hår og skjæg. Stilfærdig, fredelig, kjærlig laa han der og saa varmt paa os. - han var en nobel personlighed, en hjertets og kunstens adelsmand."

Etter at faren døydde nærare hundre år gammal, vart den ugifte dottera åleine. Ho fytte då til København, der systera hadde gifta seg som 19-åring. Ho hadde ein son. Han fekk ei dotter, Tove Elise, som gifta seg i 1948 med tannlege Erling Gunnarson. Som einbarn arva ho fleire måleri etter grandonkelen Johan Fredrik Berg. Såleis har bileta som Berg måla i Sykkylven for snart hundre år sidan, hamna i heimen til Tove Elise og Friing Gunnarson.

Ekteparet har vore ei framifrå støtte når vi no kan presentere fotografi av desse gamle landskapsmåleria. Johan Fredrik Berg har etterlate ein kulturskatt.

No voggar lauvet

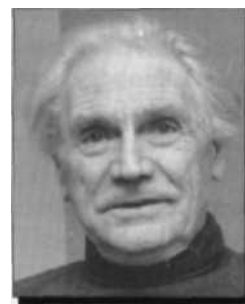
No voggar lauvet i synnavinden
og skogen ligg der i morgonsol
Ei humle leikar i skogens hage
Ja, våren gir oss så fine dage'
I går så høyrde vi gauken gol

No skine sola på alle toppar
og fossen finn fram sitt kvite slør
Og nøkken spelar så kåte tonar
så guten gler seg og får att vona
Han hiv sin kjærleik på gamle glør

Og jenta har gått og lengta lenge
der guten kjem med sitt frieri
Ja, våren gir dei så mange tankar,
eit hjarte slår, og det andre bankar
I kveld så leikar dei blomst og bi

Per Robert Tafjord

PETTER KURSETGJERDE, fødd i 1913, er fast bidragsytar til Årboka. Hun har vore møbelarbeidar, og fagforeiningspioner i Sykkylven. Tok initiativ til innsamling av dialektord i Sykkylven, ei samling Sykkylven Sogenemnd no skal gje ut i bokform.

Aurebrannen 19. august 1939

Det var ein lun, fin seinsommarkveld. Eg la meg seint og heldt på å sovne. Då hørde eg ein som ropte "brann", og sjølvsaft spratt eg opp og kom meg i kleda. Eg såg gneistar og logar stod over trea på Berlihaugen. Det var eit uhyggjeleg syn som møtte meg då eg kom ut i "strøket". Klocksfabrikken var overtent, og det slikka eldtunger ut frå mylna som nett var teken over av Vestlandske.

Ei primitiv brannsprøyte som mest av alt passa til hagevatning, hadde vorte henta fram frå ei eller anna gøymse. Den besto av ein stor stamp med ei pumpe som vart driven manuelt av to vektarmar. Men so var det vatn då. Det vart stilt opp ei dobbelrekke med menn som skulle lage som eit paternosterverk. På eine sida skulle tombytterne gå nedover og på den andre skulle dei fulle gå oppover. Men folk var so forvirra at dei stadig stakk av i nye påfunn.

Då steig der fram ein kar som trudde han hadde store organisasjonsevner, og som skulle skipe orden i rekkene. Han lukkast til ein viss grad. Byttene gjekk eksemplarisk; tombytter ned og fulle bytter opp. "No gjenge de fint", sa han, men sprøyteslangen var det ingen som heldt, den låg og rann for seg sjøl. Elles var varmen so intens at dei kom ikkje halvnær med den vesle tissestrålen.

Og logane åt seg fort utover. Snart stod heile fabrikkrekka nedover kaia i full fyr.

Ei nybygd garasje med ein ny Nash, mange lagerskur, "Preststøv huset", kjøtbuda hans Hjellebru, og hotellet og gamle Pihlhuset nærmast eksploderte, for det var knusktørre trehus. I fabrikkane var det lagra store mengder lakk og fortynnar. Desse eksploderte som romrakettar og for heldigvis utover sjøen med svære eldhale etter seg. Hadde dei kome innover, kunne det ha vorte endå verre katastrofe. Logane dura som var det torebrak og bølgeblekk og takstein laga eit inferno av uhygge. Nokon hadde kome seg opp i kyrkjetårnet og byrja ringe med klokka, og flammene lyste opp heile landskapet. Røyken låg som ei skodde, og inni der for folk rundt og gjorde dei merkelegaste ting. Ein balje full med koppar og kar kom ut gjennom eit vindauga og gjekk i for-

tauet til småbitar. Ei dundyne kom frå loftet og henge seg på utpæra der ei hjelpande hand greip tak og reiv eit stort hol so duna sto som ei sky. Fotograf Lyshol hadde forretninga i Vadhuset. Der hadde folk berga ut alt, so då fotografen kom, fann han ingen ting att. Han kunne elles ha teke alle tiders bilete. Ein hadde teke ein pinnestol for å slå ut eit vindauga for å kome inn for å berge, men stolen gjekk i knas. og vindauga var like heilt. Ein gutunge hadde sikra seg ei tusenpakning med sigarettar, men han vart røva av andre. So kom ein kar med ei øks for å hogge ned trea mellom "Preststøvhuset" og Brudevoll. Han skulle lage branngate, og visste ikkje at lauvrike tre er det beste brannvern, men so tok nokon frå han øksa og Brudevollhuset vart berga.

Ein stor tung magasinkomfyr med gloande magasin vart firt ned frå hotellet av sterke karar og vart boren langt fram på markane som smått om senn vart møblerte av ting.

Det vart ringt til Ålesund etter brannsprøyte, men dei måtte ha garanti frå øvrigheita, og dei var ikkje so lette å finne akkurat då. Brannen rasa vidare, men rett nok kom det ein brannbil frå Ålesund. Ferja Frigg II kom sigande, men det gjekk so seint so seint, og då dei skulle legge til var kaia med omkrins berre ein glohaug. Ein måtte Då finne tak i ein færing som kunne ro slangane i land.og alt tok si tid. Og so var slangane for korte. Ein ny omgang med å skøyte i meir slangar, og no var flammene byrja å ete på Drogeriet. Den før omtalte lokale brannsprøyta vart no sett ut i sjøen ved Vinjehuset. Den var då stadig fylt med sjø og karane stod uti til beltes og pumpa og sprøyte på Vinjehuset, og der var det hengt ein brann-presenning. Den var av eit lite brennbart stoff og dertil

Kunstmålarer Nils Anxel Brekke frå Ørsta var augevitne til brannen, og brannatta og dagane etter festa han inntrykka sine på lerretet.

var det lommer som vart fylte med vatn og her vart brannen stoppa.

Brannsprøyta frå byen gjorde godt etterslokningsarbeid. Dei sprøyte på eit heilt døgn før all var sløkt og enda dampa det i mange dagar av ruinhaugane.

Ein kunstmålar frå Ørsta hadde vore på Aure heile sommaren, han heitte Nils Angel Brekke. Han var ein flink målar, men han hadde vore ute for ei ulykke og tatt amputert begge beina. Han sa han hadde laga beina sjøl og at han såleis var ein som stod på egne bein. Han sjokkerte folk med å feste strømpene med tegnestift. Han sat heile natta ut i Pihlfjora og måla brannen.

So lysna det av dag. Det virka endå meir grell og uhyggjeleg i dagslys: Svarte miner av det som for nokre timar sidan var eit koseleg bygdesamfunn. Folk gjekk liksom rådlause rundt, nesten som i sjokk. Men oppe på Myremarka sat han "Prestøvbastian" i ein lenestol, røykte sin Teddy, og la planar for framtida. Mjølkebåten runda Hauneset med ferdafolk som var uvitande om tilstanden, men her var korkje varer eller mjølk idag. Og snart kom store flokkar med strandarar og bisna, og røyken låg som ein hatt rundt Sta-

vefjellet.

Men alt klokka 11 hadde ho Pihl- Oddlaug rigga til eit bord der ho selde middagsmat, og han Ås-Jens beklaga at han hadde berre brent fisk. Men fritt etter Ibsen : "Mannens mot fikk branden ikke krøket." Alt måndagsmorgonen kom ei skute med trelast. Det var B.S. Aure som starta oppatt. Ei brakke vart reist som eit provisorium, og laurdag gjekk handelen på ny.

Vestlandske bygde ei brakke på Ikornnes med Erstad Trevarefabrikk som leverandør av stoltreverk.

Men 3. september 1939 gjekk tyskarane inn i Polen, og Arandora Star vart torpedert i Irske-sjøen. Den andre verdskrigen var i gang. Dermed vart det eit tidarskifte som verda aldri har sett, og den 9. april 1940 gjekk alt av hengslene og ingen ting vart som før.

KJETIL TANDSTAD, fødd 1950 er journalist i Sunnmørsposten. Denne gongen skriv han om menneska og hendingane som knyter seg til Sandslottet på Erstad.

Sandslottet på Erstad

Det ligg fornemt bak tunge trekroner på Erstad, huset vi alle kallar Sandslottet. Vi har sett litt nærare på historia til dette herskapshuset i hoggen stein og på Sandkongen og andre fargerike menneske som har budd der.

Det var mistanke om at det hadde blitt planlagt valfusk i eit selskap hos Sandkongen på Erstad. Fusket skulle ha ført til at sørestrandingane hadde ha fått inn fleire kommunestyrerepresentantar enn dei hadde krav på. Det gjekk sa langt at det vart rettsak. Sorenskrivar Fabricius styrte rettsforhandlingane. Er det rett som det har blitt sagt, at det vart servert sterke drikkevarer i selskapet, spurde han.

- Ja visst, svara Hans Fredrik Erstad, det vart servert whisky.

Men er det ikke en drikk som bare brukes ved juletider, spurde sorenskrivaren.

- Hos meg er det jul hele året svara Sandkongen.

Gjennom denne og liknande anekdotar minnest sykkylvingane Sandkongen - Hans Fredrik Erstad (1868 -1919) og hans korte, men fargerike liv. Om Sandkongen og historiene om han går i gløymeboka, står Sandslottet framleis på Erstad og vitnar om ambisjonane til ein dristig og sjølvmedviten forretningsmann som bygde sitt hus og si formue på sand.

Eit slott på sand

Sandslottet å Erstad vekkjer oppsikt også i dag. Jugend vindauga er skifte ut og Gunnilla og Petter Sandvik, som bur der i dag, såg seg tidleg nøyddde til å senke taket i dei høglofta stovene og elles tilpasse interiøret til moderne krav til komfort og varmeisolasjon.

Når huset vekkjer oppsikt i dag, kan vi tenkje oss korleis det verka for folk som budde i låglofta tømmerstover for åtti år sidan. Det er eit byhus på bondebygda, eit herskapshus bygd i hoggen stein og i jugentstil med plass til tårn og altan med historisk sus. Smijarnsaltanen skal visst nok stamme frå eit ålesundshotell og både Kongen og Bjørnstjerne Bjørnson skal ha stått på han og late seg hylle av

ålesundarane før altanen hamna i Sykkylven, blir det fortalt.

Det seiast at Hans Fredrik Erstad førte heim fin stein frå Ålesund til bygginga, blant anna stein av same sort som vart brukt til å byggje Ålesundskyrkja. Men då dei vel hadde byrja med bygginga, kom han over ein bergnabb ved Erstadsætra med stein med ein spesiell rosa let. Dermed reiv dei det vesle som var bygd og sette steinhoggarar i sving med å byggje huset av lokalt fjell. Tårn med plass til klokke måtte han ha. "slik at han Øggards-Andreas på andre sida av fjorden skulle sleppe å gå med klokke på seg", hermar dei etter han. Han hadde også ein saluttkanon oppe i tårnet. Ein gong hadde nokre unggutar fått ho ut og ned og ladd ho sa kraftig at ho vart sprengt i filler. Var det første eller andre kanona som skaut, skal Sandkongen ropt då han kom ut, i følgje Fredrik Drabløs.

Mange av historiene om Sandkongen van kanskje romsleg attgitt og dikta vidare på av bygdefolket, men slike gode historier kan ta mannen betre på kor-net enn dei som er strengt sannferdige. Sandkongen var ikkje berre rik, men han likte også å vise det. Han heva seg høgt over bygdefolks frykt for å stikke seg fram. Sandkongen køyrde firhjulavogn med ein svart dølslagamp framfor når han skulle frå garden. Trilla skal han ha kjøpt av vognmann Østensen i Ålesund og det skulle vere vitnefast at det var nettopp denne vogna han brukte då han køyrde kongeparet rundt i Ålesund i 1906.

-Skriv meg for det duble!

Var det noko sykkylvingane elska han for, så var det at han ikkje var piren! Då Sykkylven skulle få sitt eige kraftverk steig gardbrukarane fram og tykte dei tok godt i når dei teikna seg for kraft til ei lyspære

Stuulslittet - eit imponerande hus i htiggen stem fru Krsttid-

eller to. Fyrlykta på Synnes brukte 2,5 hestekraft straum, så kunne folk dimensjonere etter det, vart det opplyst for å setje det heile i perspektiv. - Skriv meg for det duble, sa Sandkongen, igjen i følge Fredrik Drabløs i boka han gav ut om synske, sandkongar, smedar og andre sykkylvingar i 1990.

Hans Fredrik Berntsen Erstad var fødd i 1868 og drukna berre vel 51 år gammal, då skyssbaten han var passasjer i, gjekk seg fram på eit skjer utanfor Hjertøyholmane ved Molde. Dei fann han att dagen etter i tjøra på Aukra. Han hadde bunde på seg noko av vrakgodset som flytemiddel og unngjekk drukningsdøden, men hadde truleg frose i hel før han greidde å ta seg i land.

Ja, var det ikkje det vi sa, at han ville få ei våt grav, sukka dei etterpåkloke, som minst ei hending frå Då Hans Fredrik var spedbarn. Då han skulle døypast, låg det is innover i fjorden og dei måtte ut til Ikornnes for å kome til open sjø. Det fanst ikkje veg mellom Erstad og Ikornnes på den tida og dei måtte køyre utgjennom fjøra med hest. Då dei skulle forbi eit bekkedar skjedde det: Sleden velta og ungen datt i vatnet. Dermed måtte dei gjere vendereis til Erstad, få på guten tørre klede og ta fatt på turen til kyrkja på ny. Til kyrkje kom dei og guten vart døypt. Men i ettertid var det mange som snakka om at denne hendinga ikkje kunne vere noko anna enn eit feg-

darteikn, som fortalde kva lagnad Hans Fredrik ville få.

Hans Fredrik Erstad var son av Emte og Bernt Olaus Erstad - faren kalla dei til dagleg Ihlje-Bernt-Olaus eller i sjeldnare høve, Smågregersen. Det første tilnamnet gjekk på storleiken hans. Det siste skulle han ha fått fordi han ein gong hadde kappsprunge med oberstløytnant Gregersen på eksisen. Kven som vann kappløpet, seier soga ingen ting om. Tilnamnet Smågregersen kan vi nok sjå som ein presis karakteristikk av ein person som har ambisjonar større enn gjennomsnittet og som har mot til å måle krefter med ein høg militær. Av dei seks borna dei hadde, voks fem opp. Hans Fredrik var odelsguten. Ein yngre bror, Petter Johan, vart militær, medan yngsteguten vart kommunelege i Bjelland ved Stavanger, der han døydd 31 år gammal. Slike karrierar i ein bondefamilie i Sykkylven vitnar om sosial oppdrift og at ambisjonane til Smågregersen hadde gått over til sønene.

Skinn og bein

Så snart Hans Fredrik var konfirmert, kom han seg med som mannskap på notlaget - Riksheimnota - som ho vart kalla. Det var rekna som ein god jobb og mange av unggutane tente til Amerika-billetten på den måten. Notlaget heldt seg mykje sør om Stadt

og dreiv sildefiske. Den tiltaksame Hans Fredrik søkte lukka på anna vis og nøyttet tida godt under landleiene. Han gjekk i land og kjøpte opp huder og skinn for Rieber i Bergen og skaffa seg ekstraskillingar på denne måten.

På desse turane møtte han og ho som skulle bli kona hans. Marte Sandvik heitte ho, ung enkje etter ein los fra Kjodepollen. og slett ikkje utan eiga formue. Far hennar på Stadt hadde fleire gardar og Marte hadde årleg inntekt frå ein lakserett i Eltvika så lenge ho levde, fortel John Sandvik i Straumgjerde. Hans Fredrik var ikkje berre gift med syster til John. Sandkongen var og bror til mor hans, så John burde vite det.

Då Marte og Hans Fredrik Erstad gifte seg, stelte dei i stand eit storbryllaup som det gjekk gjetord om i mange år etterpå, skriv Fredrik Drabløs. Det varte tre heile dagar til endes og orkesteret hadde ein bass-fiolin så stor at spelemannen knapt nådde strengane, vart det fortalt.

Den framtøke Hans Fredrik hadde byrja som agent for eit beinfirma i Lybeck i Slesvig-Holstein. Dette landskapet som i dag er tysk, var dansk på denne

Petter Sandvik ved dei massive spisebordet. I bakgrunnen skatollet, eller rettare sekretæren som også er frå Sand-kongens tid. (Foto: Kjetil Tandstad)

tida. Han kjøpte opp bein og sende dei til Lybeck der dei vart malne til beinmjøl. Etter kvart kom han på at det var meir praktisk om han kunne male opp beina sjølv og sende mjølet i sekker til oppdragsgivaren. Han bygde Då eir hus i to etasjar ved Tømmeskvenna ved Riksheimelva, sette inn ein turbin med skovlar og kvennstein og monterte beinknuser og tørkeri i andre etasje. Beinproduksjonen gav ei god inntekt, men det tok brått slutt då Ålesund brann i 1904.

Men brannen gav også Hans Fredrik og naboane hans andre ting å tenkje på. Katastrofebrannen i Ålesund førte til nye lover for at noko liknande aldri skulle skje igjen. Det viktigaste tiltaket var forbodet mot trebygningar i bysentrum. Då byen skulle byggjast opp att på ny i branntomta, vart det ein enorm etter-spørsel etter sand. Erstad-bøndene budde på sand-bakkar og kvaliteten var god. Her var det sjanse til raske pengar for den som hadde begrep på handel.

Sand frakt

Det var Petter Erstad i Pegarden - åtringsfører og bas på Riksheimnota - som var førstemann ut. Men det var først då Hans Fredrik kom i gang for alvor med sandutvinninga at sand-eventyret skulle byrje. Den første tida køyrde dei sanden på skjener ned-over bøane sine. Fire mann skuva ti hektoliters traller ned til sjøs og trilla dei tomme opp att. Etter hard priskrig mellom Erstad-bøndene stod Hans Fredrik åleine att som sandgrossist. Under priskrigen hadde sandprisen vore nede i ei krone hektoliteren. Då pris-krigen var over, og han var eineleverandør, kunne han krevje det tidoble.

Den tungvinte sandtransporten kravde mange mann. Etter ei tid tok han til å bruke to skjenegangar med eit stort hjul øvst for snordrift. På den måten utnytta han krafta til tralla som gjekk ned til å dra tomtralla opp att. Det var likevel bruk for mange mann til les-sing, harping og lasting om bord i sandskøyten. Så kom det nokre norskamerikanarar heim som hadde vore på gullgraving i Klondyke. Dei hadde endå meir effektive metodar å fortelje om. I Klondyke vaska dei sanden fram med vatn gjennom renner. Det viste seg å vere mykje meir effektivt enn dei gamle meto-dane og no kunne Hans Fredrik Erstad levere 1000 hektoliter sand pr dag.

Det var på denne tida han vart kjend under namnet Sandkongen - ikkje berre i Sykkylven, men i byen og mange andre bygdelag. Rikdommen sin kunne han i stor grad takke naturressursane og hellet for. Han var rett mann på rett plass når Ålesund trengde sand. Men han var nok også eit forretningstalent. Då behovet for sand i Ålesund minka og Namtvedt-firmaet - den store avtakaren av sand - gjekk fallitt, kom Sandkongen likevel ned på beina fordi han hadde

Marte Pedersdotter Sandvik (1869 - 1937) og Hans Fredrik Erstad (1868 - 1919)

skafta seg avtalar om levering av sand til fyr- og hamnevesenet langs kysten.

Det er klart at eg hørde desse historiene om kor stor og gild han var, Sandkongen, men eg samla aldri på dei. Det var så stort og overhengig det folk fortalde. Eg tok dei med ei klype salt. Og så kjende eg ikkje meg heilt trygg for at det låg noko vondt under. Det var litt misunnelse og, seier John Sandvik, snart 81 år gammal. Då han kom heim som pensjonert sjømann bygde han seg hus på Straumsreiten i Straumgjerde, men før det hadde han Sandslottet på Erstad som heimeadresse.

John Sandvik var fødd året før Sandkongen drukna og året etter at Sandslottet stod ferdig. Sida tanta og onkelen i Sandslottet var barnlause og dei var heile ni born, vart det til at dei praktisk talt delte barneflokken mellom seg. John Sandvik voks opp i Sandslottet, dreiv gard og produserte ei tid også sement-stein, før han byrja som sjømann og skipselektrikar, 45 år gammal.

Tre stover på rad

Det var tre stover nedover den gongen, med store dører til å slå opp mellom dei så det kunne bli ein einaste sal i heile husets lengde, fortel han. Spise-stua var i midten med eit tungt eikebord og stolar og ein tung buffet i same stilen. Rommet bak karnap-

pet og tårnet var soverom for ekteparet. Og arka i andre etasje var kontor for Sandkongen. Det var i alle fall der broren P.B. Erstad hadde kontoret sitt då han lok over forretningane.

Då Hans Fredrik Erstad drukna, tok Petter Berntsen Erstad over garden og forretningane og dreiv dei vidare. Han var ein stram kar, løytnant og ungkar. Han viste stor interesse for gardsdrifta og huset og han var eineståande med meg og søskena mine, minnest John Sandvik. Han har alltid vore eit ideal for meg, seier han.

John Sandvik er oppteken av kor mykje historie som ligg i veggane i eit slikt gammalt hus og for eit minnesmerke Sandslottet er om ei faren tid om det får stå og blir halde i hevd.

Dei som bur der i dag har gjort ein god jobb med huset. Det er eit dyrt hus å halde. Eg veit det ikkje har vore billeg for dei. Ein får berre vone at det finst offentlege ordningar i slike tilfelle slik at det ikkje blir alt for hardt for privatfolk å halde slike hus i skikkeleg stand, seier han.

OLAV O. I.ØSETH er fødd i 1915. I mange år var han bonde i Johan-garden på Løset i Ramstaddal. Som pensjonist har Olav fått betre tid til å dyrke andre interesser. Han les gjerne litteratur, og han skriv også litt sjølv. Her fortel Olav om einen, ei lite påakta buske, som likevel har vore til stor nytte i det gamle bondesamfunnet.

Einebusk

Du var ein liten einebusk som vaka
i millom gras og rusk og tøygde
deg mot himmelblå so du kunne
litt av verda sja.

No er du vorten stor og svær
med eit dryss av einebær Du
lite kravfull stend og pryder
fint var grend.

Snart alle stad du vekse
blir otte kalla einekrekse
men like blid du stend
og varmar godt når du blir brend.

Mangt eit vedlass av eine
krokut, skeive, sjeldan beine
drog dei heim til brenneved åt
både prest og navarsmed.

Veit du at ein einekrok som dei
heim frå skogen tok
einekrok til torvtak, sterk og harde
opp til 40år kan vare.

Kjært barn har mange namn
"Braseine" også kallast han ein
liten gnist, i fyr han stend når turr
og brun han verte brend.

Og eit namn er "einekaje" like rart
namn som "fiskesnaje" men desse
namn og mange fleir du nesten
ikkje høyrer meir

Til juletre i hus på gard den tid
her lite granskog var det
nesten ikkje var gran å sjå då
var det einebuska å lite på.

Ei einebusk so grøn og fin
tak den med i stova inn til
glede stor ei julehelg der
du og dine høgtid held.

Av somme er du litt forakta som
ikkje veit det nakne fakta at du ofte
er til nytte slor som både medisn
og pynt på bord.

"Einebærkur" som dei sa
vart brukt so no og Då
som turre bær, eller varme te
då rømde sykja "nord og ned".

Einebar i potetbing var
ein mykje brukte ting so
sundt og godt det er du
aldri noko betre fær.

Før dei laga sterke "eineløg" til
vask av kjørelid og til trøg
Vaskepulver var lite av då
Det var "eineløgen" å lite på.

Einerøyk til sild og fisk
Einerøyk til kjøt og flesk
ein ekstra smak du få
berre prøv. so skal du sjå.

Og ein liten ting. eg veit du laut
ha ei "einetvore" når du koka graut
og skifta du ein utslitt "selepinne"
måtte du ein ny einepinne finne.

Og "Sørpestrøkk " og "Osledall"
laga du av einebord. helst "al"
som var uten feil og sår og
kunne vare hundrevis av år.

For mange år attende
var det torv og eine folket brende
eine ved var glupe vare
når du ut i vedaskogen fare.

Alle marker var mest snaude alle
stader beita geit og saude Dei beit
all renning på sin veg berre
einebuska berga seg.

Og var du no ein bondekar som
skulle av å "jære vandagard" so
hogde du eine. store og små og
lagde dei på "våndagarden" då.

Og ein ting fåe veit om no av eine
lær du tjore god Du tappa den av
einekubba det fortel gamle kloke
"gubba".

Og smør du inn din båt han
må vere turr. ikkje våt Då kan
du vere trygg på det at
einetjøra lagar tette ved.

1 tårne tid på gravferdsdag dei
pynta fint med einebar Strødde
einebar på golv og kiste som
farvelsord. det siste.

Og vil du høvra gode ord legg ein
einekvist på duka bord kan tru den
kvikkar opp i lag med gode
kaffikopp.

Og gamle Marte, oldemor
tok ein einekvist. so passleg stor
tende på og brende den
til deilig duft frå golv til "lem".

Kinebusk. i skrifta er det sagt
av ein "Mester" er du skapt
såre godt. seier herren i sitt ord
slik som land og fjell og fjord.

Ja, hev du tid, so berre sjå
kanskje du eit lite blikk kan få
av skaperverkets, under
av einebusk, i grønne lunder

Ja, heldig var den mann
som rikleg med eine fann
Ja, slik fortel dei at det var
i dei gode gamle "dar".

Foto: Ole Jostein Fet,

Og veit du noko meir om eine
ha det ikkje for deg sjølv åleine
men skriv, om so på kryss og tvers
eit vakkert lite einevers.

Ja, då ml du berre vekse
du einebusk og einekrekse
millom stein og lyng og ur
du er meire verd enn mange trur.

So takkar vi deg einevenn
og gir deg so ein diger klem
Takk for alle goder du oss giv
også dei, som ikkje stend i dette skriv.

Sykkylven Industrilag gjennom 50 år

Det er ikkje vanskeleg å finne ein raud tråd gjennom den femti år lange saga til Sykkylven Industrilag. Frå første til siste side i møteprotokollane finn vi argumentasjon og framlegg til vedtak for å lette transporttilhøva for dei lokale industri-bedriftene. Det er naturleg at det er slik. Sykkylven har lenge vore ein utkant i det norske industri landskapet. I tillegg er kommunen omgjeven av fjell og fjordar som ytterlegare gjer det nødvendig å fokusere på samferdsel og kommunikasjon i vidaste forstand for eit lag som skal ta vare på den lokale industrien sine fellesinteresser.

AVELDAR HØIDAL

Under jubileumsmarkeringa til laget tidlegare i år stilte eg eit spørsmål til ein representant for ei av dei største møbelverksemdene i bygda: Trur du at industrien i bygda hadde greidd seg like godt utan Sykkylven Industrilag? Utifrå oppmøtet på laget sine årsmøte og andre medlemsmøte kunne ein kanskje trudd at svaret vart eit raskt ja, men denne kvinnelege industrileiaren var ikkje i tvil om at industri-laget framleis hadde ei oppgave som talerør for fellesinteressene. Korleis skulle det ha vore om kvar einskild bedrift skulle ha brukt ressursar på å halde

kontakt med lokal-, fylkes- og rikspolitikarar, lokale og sentrale organisasjonar for å be dei utbetre ein vegsstubb her, auke ferjeavgangane der og redusert arbeidsgjevaravgifta både her og der. Det ville truleg hatt mindre effekt på beslutningstakarane og det hadde ført til ein lite effektiv bruk av ressursar. Dei mest vellukka industribedriftene er oppsette på å få mest mogeleg ut av ressursane, og dei har difor halde Sykkylven Industrilag i gang gjennom femti år.

Mest møbel

Det var industri mannen Ole T. Lied som tok opptaket til skipinga av laget. Ole T. Lied hadde ein finger

L.K.Hjelle var den fremste representanten for samarbeidstanken i sykkylvsindustrien sin barndom. Det var han som lappa saman restane av laget, etter at det i 1956 hadde lege nede ei tid. Her er han midt på biletet saman med kona Borghild, sonen Jarle f. v. og kona hans. Sølvi Hjelle: Til høgre på biletet er medarbeidarane Signe Gjerde og Ole Løseth som får Norges Vel medalje av ordførar Øystein Eliassen. Frå 1974, Foto Sykkylvsbladet.

Diskusjonar om transport og frakter har følgd industrilaget gjennom alle dei femti åra, og dette er gode døme på saker som bedriftene vanskeleg kan løyse på eiga hand. Mellom anna kan det handle om noko så konkret som arbeidstida på dei einskilde fabrikkane. Med lik start og slutt-tid vert det mogeleg å organisere felles transport tilbod for dei tilsette i industribedriftene. Her er Brunstad-tilsette ved ein SSB-buss utanfor fabrikk i Straumgjerde. Foto frå; Jon Hole: Hj. Brunstad Fabrikker AS 1941 -1991.

borte i det meste som rørte seg av samfunn- og næringsstiltak i Sykkylven rundt siste verdskrigen. Han hadde drive konfeksjonsfabrikk i bygda sidan 1911 og var den klart største arbeidsgjevarer i 1920-åra. Det var han som gav hus til pioneren mellom møbel-industrifabrikkar i Sykkylven, Vestlandske, frå 1929, og Ole T. Lied starta den første bussruta i Sykkylven, som sommarstida gjekk frå Aure og fram til turisthytta han bygde på Fjellsætra. Ole T. Lied fekk med seg to andre industripionerar i ei førebuing-nemnd som skulle utarbeide framlegg til lover for laget: Bernhard R. Tynes og Nils N. Klock.

Skipingsmøtet vart avvikla 2. mars 1948, og i dei nye lovene heitte det at «fyremålet til laget er å samla industrifolk i Sykkylven for å fremja saker av sams interesse til gagn for industrien i bygda og landet». Det teikna seg 21 medlemmer i laget frå første dag, og medlemsmassen gav eit inntrykk av næringsstrukturen i bygda på denne tida. Bortsett frå bedrifta til initiativtakaren Ole T. Lied, var industrien berre representert ved møbelbransjen. I tillegg var Sykkylven Privatbank og handelsbedrifta B.S. Aure med. Dei bedriftene som har vore samarbeidsorientert i femti år og som kan vise til samanhengande medlemskap er Hj. Brunstad, Emeo, Hjellegjerde, L.K. Hjelle og Tynes Møbler.

Frakter i fokus

Jens E. Ekornes vart valt til første formannen i laget. Ekornes vart høgt verdsett av sine industrikolleger, og dei gongane Jens Ekornes stilte til val som industrilagstillitsmann fekk han høge stemmetel. Kva for saker var det då laget tok opp på dei første

møta sine? Kan diskusjonane på dei første møta seie noko om bakgrunnen for at laget vart skipa akkurat i 1948? Av møteaktiviteten ser det ikkje ut for at det var noko stor mengd av uløyste saker som hadde samla seg opp dei første etterkrigsåra, og som no måtte finne si løysing. I 1948 var det berre skipingsmøtet som vart halde. Året etter var det også berre eitt møte, og frå 1952 til 1954 var det ikkje møte i det heile. Den første saka som er protokollført av industrilaget, var fraktsatsane. Det heitte at ein måtte arbeide for å halde fraktsatsane så langt nede som mogeleg. Dette var inga ny sak for industribedriftene i Sykkylven. I grunnen er det i strid med dei fleste økonomiske lover at ein ferdigvareindustri som møbelindustrien skulle ha livsgrunnlag på Sunnmøre frå mellomkrigsåra. Dei fleste råvarene vart frakta hit over lange avstandar og ferdigvarene gjekk attende til marknader aust om fjella. For å kompensere for dei store fraktkostnadene, hadde møbelindustrien på Nordvestlandet i åra tett før siste krig fått i stand ein gradert lønnstariff for sin industri. På Sunnmøre var det den såkalla Møretariffen som var gjeldande. Lågare lønnsatser skulle gjere det mogeleg for dei lokale møbelprodusentane å konkurrere på nokonlunde like vilkår med produsenter som låg nærare dei store marknadene. For å grunngje kravet om lønns differensiering hadde møbelprodusentane på Sunnmøre rekna ut i detalj kor mykje ekstra dei måtte betale for å sende diverse møbelkolli over visse avstandar. Ein av møbelprodusentane i Sykkylven argumenterte med at han heldt til inst i ein fjordarm som var tilfrosen 4-5 månader i året. Det vart også hevda at det var billegare å leve her på landsbygda i

Samarbeid er nødvendig både for partane på arbeidsgjevarsida og på arbeidstakarsida. Like viktig er det at dei to hovudgruppene i bedriftene smakkar saman. Det har vore relativt gode vilkår for denne dialogen i industrien i Sykkylven - ikkje minst takka vere Sykkylven Industrilag noko dette biletet av fagforeningsveranen Petter Kursetgjerde. Og møbelpioneren Otto Hjellegjerde kan illustrere. Foto: Sykkylvsbladet

nordvest. Dei fleste kunne gjere seg nytte av det jorda eller sjøen gav av næringsmiddel, og elles var husleigene låge. Etter kvart fann ikkje arbeidstakarane i den lokale møbelindustrien seg i denne lønsmessige forskjellsbehandlinga. Mange av dei kom tilflyttande og hadde ikkje tilgang korkje på dyrkamark eller fiskevegn. Møbelprodusentar på Austlandet støtta kravet om å få Møretariffen fjerna slik at sunnmøringane ikkje skulle få konkurransefordelar. I 1949 var det landsomfattande streik i møbelindustrien for å få fjerna Møretariffen. Diskusjonen om Møretariffen og konflikten i 1949 er ikkje omtalt i industrilaget sine protokollar.

Det vart ikkje mindre viktig for industri laget å engasjere seg i fraktspørsmål elter at Møretariffen vart fjerna i 1949. Ved å lese igjennom sidene i lagsbøkene får ein eit førstehandsinnsyn i endringane i rammetilhøva på dette området. Dei første åra etter 1948 var den vanlege vegen for sykkylvsmøblane båtfrakt til Åndalsnes og (og vidare derifrå til Austlandet. Frå midten av 1950-åra vart det starta dagleg godsroute til Åndalsnes. Opninga av heilårsvegen over Strynefjellet i midten i 70-åra var ei sak industrilaget lenge hadde sett fram til, og arbeidd for. Ei anna av dei første sakene laget tok opp var behovet for bilar i sentrumskrinsen. Det oppmoda formannskapet om å sørge for at det var nok drosjar og lastebilar på Aure. Det var ikkje før etter 1960 at bilsalet vart frigjeve etter krigstidas varemangel. For den tid kunne det vere ein omstendeleg affære å få tilgang på motorisert køyredøning. Nyttetraffikken skulle prioriterast, og dei lokale styresmaktene måtte gå god for nytteverdien av dei ymse søknadene om bilkjøp og køvreløvvve.

Kommunikasjon handlar ikkje berre om frakt av varer og folk. Telegraf, telefon og post er også reiskapar som vert nytta av dei som har varer å selje og som vil nå ut med budskapet om det dei har å tilby. I 1950 etterlyste industrilaget natt-teneste ved telefonsentralen i bygda. Fram til 1979 var det manuell telefonsentral i Sykkylven, og sentralen var ikkje berre eit nødvendig knutepunkt for samtalar ut av bygda, han kunne også vere ein lei propp i kommunikasjonsflyten med sin begrensa linje- og bemanningskapasitet. Endring i rutinene for ombringning av post stod også på sakskarta til industrilaget.

Nedlegging!

Å påvirke styresmakter og andre til å ta avgjerder som industrilaget såg på som rette, var altså ei viktig side av industrilaget si drift, og kanskje den minst problematiske. Samarbeidsevna vart sett på større prøver når det var aktuelt å skipe til konkrete samarbeidstiltak. Industrilaget var i mange år eit reint møbelprodusentlag, og det var difor særleg tiltak av verdi for møbelprodusentane som vart lanserte. I 1955 tok Jens Ekornes opp tanken om å skipe eit felles innkjøpslag for den lokale møbelindustrien. Same året byrja sentrale personar i Sykkylven Industrilag arbeidet med å skipe ein eksportorganisasjon, mellom dei var L.K. Hjelle og Hj. Brunstad. Snart kom det fram at medlemmer i industrilaget arbeidde med eigne initiativ når det gjaldt innkjøps- og eksportlag. Det som vart sett på som illojal framferd var hovudsaka på det ekstraordinære lagsmøtet i januar 1956. Her gjekk m.a. L.K. Hjelle skarpt i rette med dei som hadde vore med å skipe det nye eksportlaget, Westnøfa. Striden resulterte i at tre av medlemene melde seg ut av industrilaget, mellom dei var Fridtjof

Fredriksen, dåverande formann. Asbjørn Fredriksen og Jens F. Ekornes. Etter dette fann dei gjenverande det som lite føremålstenleg å halde oppe drifta, og på møtet vart det vedteke å leggje ned laget.

Samarbeid, men...

Nedlegginga vart ikkje varig. Allereie i oktober same året såg Sykkylven Produsentlag dagens lys. Det var L.K. Hjelle som kalla inn til skipingsmøtet, og det nye laget fekk om lag same lover som det førre hadde hatt. Berre namnet var endra, men namneendringa var viktig, kanskje for å markere avstand til eit lag, og ein medlemsflokk, som ikkje viste tilstrekkeleg samarbeidsvilje. Tidleg i 1960 vart det protokollført at namnet Sykkylven Produsentlag ikkje måtte endrast. Seinare same året vart namnet igjen Sykkylven Industrilag.

Det kom mellom anna av at dei medlemene som hadde gått ut i 1956 etter kvart vart tekne inn i varmen alt. Det lokale produsentmiljøet var ikkje større enn at alle måtte drage saman skulle ein kome nokon veg. Det hadde skjedd ei betydeleg avskaling av bedrifter mot slutten av femtiåra, og dei som ville vere med vidare såg klare føremuner ved eit utvida samarbeid i ei avgjerande omstillingsfase for norsk industriproduksjon.

Det kom på denne tida inn nye materialar som plast, skumgummi, laminat, det vart teke i bruk nye rasjonelle maskinar og nye måtar å organisere arbeidet på. Industrilaget henta inn ekspertar, særleg frå Statens Teknologiske Institutt i Oslo, som orienterte om det nye og som gav impulsar til omstilling. Ekspertane la vekt på at samarbeid var viktig. I Sykkylven såg dei for seg ein situasjon med mange små bedrifter som åleine ikkje hadde nok styrke til å gjennomføre dei endringane som var nødvendige. Saman kunne produsentane løfte kvarandre framover. Mellom samarbeidstiltaka som ekspertane lufta, var felles rasjonaliseringskontor, felles modell verkstad og trevarefabrikk, felles reklametiltak, felles innkjøp og varerepresentasjon. Ein del av desse tankane står i dag fram som skrivebordskonstruksjonar, og mange i samtida såg også at eit så tett samarbeid om vitale faktorar for dei einskilte bedriftene, var vanskelege å gjennomføre. Ingmar Relling var mellom dei som tvilte på om tanken om ein felles modellverkstad let seg realisere. Han trudde ikkje at produsentane ville tillate at konkurrentane fekk kike dei i korta når det gjaldt modellutviklinga. Ekspertane hadde løysingar også på det, og meinte at det let seg gjere å halde dei forskjellige aktørane vekke frå dei romma der konkurrentane sine bedriftsløyndomar vart forma. Fleire enn Relling var skeptiske. Det var kanskje ikkje alle produsentane som var samde i utgangspunktet til dei statlege ekspertane heller, at alle dei små og store produsentane i Sykkylven, og landet elles, måtte

Sykkylvsindustrien har vore relativt einsidig med sterkt fokus på møbelnæringa. Periodiske svsselsettingsvanskar i lokale møbelbedrifter kring 1990 førte til at ordførar Svein Helgheim tok initiativet til ei utgreiing av alternative vekstområde i Sykkylven. Arbeidet med denne utgreiinga førte mellom anna til skipinga av Sykkylven Næringsutvikling. Her er Svein Helgheim, saman med tidlegare næringskonsulent Kjetil Kvammen, som i mange år hadde sekretariatet til industrilaget. Frå 1998 er det SNU som har overteke denne funksjonen. Foto: Sykkylvsbladet

bergast med vidare i den industrielle utviklinga. Nokre meinte truleg at det kunne vere nyttig med ei viss avskaling; at dei med tilstrekkeleg pågangsmot, kreativitet, skaparkraft og evne til nytenking utvikla seg vidare, medan dei som heldt fast på gamle produksjonsmåtar - og kanskje ikkje hadde lyst til å vere med vidare - kunne gje frå seg plassen til andre. Og sjølv om det ikkje var så mange av samarbeidsprosjekta som vart realiserte, var det nyttig at industrilaget sette dei på dagsorden. Dei lange møtereferata frå 1960-åra vitnar om ei stor interesse hos mange industrilagsmedlemmer om det nye som prega industri- og samfunnsdebatten; den europeiske fellesmarknaden, rasjonaliseringsarbeid, tidsstudiar, eksport, luftdrivne verkty og elektronisk databehandling, som første gong vart nemnt i møteboka i august 1966! Kanskje vi kan seie at industrilaget var med å setje saker på dagsorden, så var det opp til dei einskilte bedriftene å gjennomføre dei nødvendige tiltaka for eigen del. På dette viset fekk industrilaget gjennom femti- og sekstiåra gå opp grensegangen mellom det som det var mogeleg å samarbeide om, og det kvart einskildt medlem måtte greie opp i på eiga hand. Sjølv om fellesinteressene er viktige og treng ein sterk talsmann, skjedde mykje av det grunn

leggende arbeidet mellom veggane på dei einskilde bedriftene.

Kommunal tilrettelegging

Det skjer også avgjerande grunnlagsarbeid i regi av den lokale kommuneforvaltninga, og for industrilaget har Sykkylven kommune gjennom femti år vore ein viktig medspelar. Dei første industrigrundarane i Sykkylven kunne nok hevde at industrien vann fram dei første åra meir på trass av kommunal innsats enn på grunn av slik. Men sjølv om krafttilførsla var ujamn og vegane likeså, var det vanskeleg for kommunen å bidra med meir aktiv tilrettelegging for industrien med dei avgrensa ressursane som stod til rådvelde i 30- og 40-åra. Det var nok også slik at jordbruksinteressene stod sterkt i kommunestyringa, og vern av dyrka mark var eit viktig prinsipp.

I 1950 oppmoda industrilaget kommunen om å kjøpe areal til utparsellering av tomter til private bustader. Laget tok opp denne saka med visse mellomrom, men det var først i 60-åra at det kom til eit gjennombrut på dette feltet. I januar 1967 vart det skipa eit bustadbyggelag på eit industrilagsmøte. Nytilsett kontorsjef i Sykkylven kommune. Hermann Haugen, vart første formann i bustadlaget. Industrien sine representantar orda også for at det måtte utarbeidast framtidsretta reguleringsplanar for dei forskjellige krinsane i kommunen. Topografien i bygda la til rette for ei desentralisert utvikling, og bedriftene var godt spreidde utover i kommunen og trong alle tilførsler av arbeidskraft og tilrettelegging av bustadområde for å sikre framtidig ekspansjon. Eit tidleg kommunalt bustadfelt kom i Høgebø-området, så vart det sikra felt i dei andre krinsane: Knutgarden på Sætre, Ura-feltet og Eilev- og Larsgarden i Straumgjerde.

I 60-åra synest det som om konflikten med jordvern-interessene hadde blitt mildare. På Vik vert det lagt til rette for industriutbygging på tidlegare jorbuksareal. På denne tida var industriarbeid for dei fleste sykkylvingar hovudsysselsetjinga. Det gjaldt også for dei som framleis dreiv gard. Arnold Weiberg-Aurdal, som var senterpartiordførar i Sykkylven frå 1964, var ofte gjest på industrilagsmøte eller på sammøte mellom kommunen og industrien. Då Weiberg-Aurdal i 1969 vart stortingsrepresentant og frå 1973 leiar i samferdslekomiteen, hadde dei lokale industrileiarane fått ein sentral talsmann for sine samferdslepolitiske interesser. Realiseringa av heilårsvegen over Strynefjellet engasjerte Weiberg-Aurdal seg sterkt i.

Hotell og helse

Det var ikkje før tidleg i syttiåra at kvinnene kom inn for fullt som arbeidskraft i den lokale industrien. At dei då fekk sleppe til har samanheng både med ei viss omlegging av industriproduksjonen, med meir

saumarbeid i møbelindustrien t.d., med eit skifte i synet på kvinna si samfunnsmessige rolle og med auka krav til kjøpekraft i det moderne forbrukarsamfunnet. Dette viktige tidsskiftet for kvinnene registrerte også mennene i Sykkylven Industrilag. På eit møte i laget i 1973 vart det peikt på at ein kunne frigjere ein del kvinneleg arbeidskraft ved å opprette det som då vart kalla dagheimar for born, noko som kommunen la planar for. Nokre av dei frammøtte var usikre på kva slike tiltak kunne føre til. Eit medlem sa at det var størst problem med borna der begge foreldra var borte frå arbeid. Han meinte at det gamle bondesamfunnet, der kvinna var ankerfestet i heimen, var den beste oppdragaren. Det var på denne tida i gang eit generasjonsskiftet i industrilaget. Jens Petter Ekornes, Lidvard Lillebøe og Jarle Hjellev var mellom dei som avløyste grunnleggargenerasjonen. Kanskje var det dette generasjonsskiftet som førte til at industrilaget på denne tida også byrja å diskutere det som fanst utanfor fabrikk-veggane og den industrielle infrastrukturen. På eit møte i 1972 vart det peikt på at kommunen gjorde for lite for å skape tiltak utanom arbeidstida, slikt som kunne føre til auka trivsel for arbeidarane. Andre tiltak eit meir utolmodig industrilag lanserte tidleg på 70-tallet, var kommunal industrikonsulent, nytt turisthotell, ny djupvasskai og godsterminal. Kai og terminal er komen på plass, næringskonsulent og næringsutviklingskontor har det også blitt råd med, men eit nytt turisthotell har dei resultatorienterte industrileiarane i bygda ikkje greidd å samle seg om. Eit av fellestiltaka som industrilaget har teke initiativet til, og som framleis lever, er Bedriftshelse-tenesta. Det var i 1974 at denne saka vart debattert første gong i industrilaget. Det vart rask framdrift vidare og i 1975 vart det sett ned ei samarbeidsgruppe med representantar for industrileiarane, arbeidstakarane og kommunen som skulle greie ut virkeområdet til ei slik teneste. Einar Ekornes vart formann for gruppa. Siktemålet med ordninga skulle vere å få sjukefråveret i industrien ned, og det har ein oppnådd, mellom anna med førebyggjande tiltak i bedriftene og fokus på rette arbeidsstillingar. Det er no både lege, sjukepleiar og fysioterapeut i bedriftshelestenesta i Sykkylven. Dette samarbeidsprosjektet var banebrytande i norsk samanheng.

Opplæring i faste former

Resultat har det også vorte av industrilaget sitt arbeid innafor opplæringstiltak, som har vore eit prioritert felt frå skipinga i 1948. Første tilskotet til lagsdrifta kom frå Ole f. Lied i 1949. Dei 1000 kronene han gav var øyremerkte opplæringsfond.

Sykkylven Industrilag var engasjert då det i 1964 var aktuelt å opprette eit tilbod i møbeltapetserarfag i det 10. friviljuge året ved ungdomsskulen. Laget tilbød seg å bidra med elevstipend utover statsstipenda til dei som tok utdanninga. Det var berre seks

Jan Petter Hjortdal takka for seg som leiar i Sykkylven Industrifag under årsmøtet i 1998. Hjortdal er ein av dei unge industrileiarane som i sitt tillitsmannsvirke har sett at menneska har meir enn materielle behov. Allereie i 1979 var han med i ei tiltaksnemnd som førebudde etableringa av eit industrimuseum i Sykkylven. Først i 1990-åra var tida mogen for eit slikt tiltak, og Hjortdal er i dag styreleiar i Norsk Møbelfaglig Senter i Sykkylven.

Foto: Sykkylvsbladet

som søkte og kurset vart ikkje gjennomført. Gjennomført vart istaden eit omskuleringskurs i møbel-tapetsering våren 1966.

Industrilaget var også interessert i arbeidet som vart lagt ned for å få vidaregåande skule til Sykkylven. Initiativtakarane, med Ola Longva i brodden, la vekt på at skulen måtte ha nære band til den lokale industrien og i argumentasjonen overfor skulestyresmaktene var det nettopp mangelen på relevant fagutdanning for møbelindustrien som var grunnpillaren.

Vidaregåande skule vart det frå 1974, og det var denne institusjonen som i samarbeid med industrilaget fekk i gang Teknisk fagskule for møbelindustrien i 1985. Seinare var ein med på etableringa av eit industrielt ressurscenter ved skulen: RISS. Gjennom denne institusjonen blir i dag industrien sine behov for opplæring teke vare på. RISS har også utstyr for materialtesting og fungerer på fleire vis som eit ressurs- og kompetansesenter for industrien i Sykkylven og nabokommunane.

Sykkylven Industnlag var og med då den vidaregåande skulen frå 1986 fekk i gang kortare kurs for maskinsnikkarar, seinare også for møbeltapetserarar og i overflatebehandling. Det var starten på dei såkalla AMO-kursa. At industrilaget frå 1994 fekk bedriftene med på å garantere et visst tal lærlingeplassar i industrien ein periode, har vore eit viktig bidrag for å sikre rekrutteringa til sykkylvsindustrien.

Tillitsfolk - knapp ressurs

Etter at industrilaget sine medlemmer greidde å finne ut kva for saker det var naturleg å samarbeide om, og på kva for område det var mest naturleg med fri konkurranse og individuelle strategiar, har laget stått fram som ein viktig lekk mellom dei einskilte be-

driftene og samfunnet rundt. Industrilagsarbeid, som anna friviljugt arbeid, har alltid vore drive fram av eldsjeler med eit meir enn gjennomsnittleg samfunnsengasjement. Utan slike eldsjeler som L.K. Hjelle, Hj. Brunstad, Harald Løseth og Jan Petter Hjortdal og sekretæren i laget gjennom nesten 20 år, Leif Ramstad, hadde dei lokale bedriftene måtta fikte seg fram på eiga hand. Truleg hadde industrisoga for Sykkylven vorte annleis då!

Tillitsmenn med idear og pågangsmot er ein nøkkelfaktor - og ofte ein knapp ressurs - for interesseforeiningar. Det var noko av bakgrunnen for at industrilaget i 1954 opna organisasjonen for dei handlande i bygda. Den gongen vart tilsiget av kjøpmenn lite. Kanskje vert det større interesse for medlemskap frå andre når industrilaget frå 1998 igjen har vedteke å auke medlemsgrunnlaget ved å opne for alle som driv med næringsverksemd i bygda. Gode samferdsletilhøve, opplæringstiltak, bustadtilbod, næringsområde, tilfredsstillande avfallsordningar, resirkulering og høvelege kraftprisar har alle som driv med byggjande verksemd interesse av- og i grunnen vi andre som bur i lokalsamfunnet også.

Kjelder;

Møteprotokollar Sykkylven Industrilag 1948- 1998
Sykkylvsbladet
Industrisoge for Sykkylven. Utgjevar: Sykkylven Industrilag 1990.

Belg og Bøge - gamaldansen sine vener

Det heile starta for 15 år sidan. Då byrja Leit Tuva og Eivind Tandstad å spele saman. Leif på torader og Eivind på trekkspel. Dei to karane arbeidde saman på Brunstad, og fann tonen raskt, både innan musikken og som kameratar. Etter kvart fekk fleire høyre om denne vesle gruppa, og dei to felespelarane Olav Klakegg og Konrad Eidem kom til. Innan 1987 hadde gruppa ekspandert ytterlegare, og hadde sju medlemmar. I tillegg til dei nemnde var Odd Arne Risvik på bass. Nils Kristian Magerholm på trekkspel og Per Kaspersen på gitar, blitt med i orkesteret.

- Det vart no berre slik at denne gjengen kom saman for å spele. Vi fekk stadig oppdrag om å spele til dans, og fann ut at vi hadde det morosamt i lag, seier Eivind Tandstad, som altså er ein av gründerane av Belg og Bøge.

Og namnet kjem ganske enkelt av at besetninga i orkesteret innheld både belgar og bogar. -Vi trengde eit namn og synest dette vart bra. Men det har gitt rom for mistydingar. Ein gong vi skulle spele på aldersheimen vart vi introduserte som "Brell og Bøgje". seier Eivind Tandstad og ler godt.

Musikk for dansegilde

Karane fortel at dei brukar å ha ein regel når dei tek på seg oppdrag: Dei spelar enkelt og greitt for folk som likar gammaldans.

Men vi er ikkje så glade i å spele konsertar der folk berre sit og høyrer på oss. Då oppdagar dei så lett dei minste feilskjer i musikken. I alle fall er det kjensla ein får framfor eit stillesitjande publikum, avslørar Belg og Bøge,

Nei, då er det mykje betre når dansegolvet er tjukt av menneske som svingar seg etter musikken.

- Når folk kastar seg ut på golvet, kjenner eg blodet bruse i kroppen. Då er det berre kjempemoro å spele gammaldans, seier Eivind Tandstad engasjert.

Han legg ikkje skjul på at det er ei særeiga glede ved å sjå menneske utfalde seg med reinlendar, springa-

rar og vals.

Og akkurat dansegleda musikken byr opp til, er ein av dei største motivasjonsfaktorane til musikarane i Belg og Bøge.

Ikkje akkurat populænnusikk

Det er ikkje tvil om at dei som spelar i Belg og Bøge er levande opptekne av den musikken dei formidlar. I varme ordelag legg dei ut om kor mykje gammal-dansen eigentleg betyr for dei.

- Men det er no ikkje akkurat popmusikk då, seier Leif Tuva. Han meiner at gammaldansmusikarane er ein utdøyande rase.

- Mange unge held for øyrene når dei høyrer vår musikk. Det har vi opplevd, fortel han.

Og dette uroar Belg og Bøge-gjengen. Dei fryktar at musikksjangeren dei representerer skal forsvinne.

- Gammaldansen er ein del av vår historie. Musiken har levd lenge, og fortel om tider som har vore. Difor bør den takast vare på, seier Eivind Tandstad. Men han trur at det finst ein del gammaldans-vener som ikkje vil vedgå at dei faktisk likar denne type musikk.

- Gammaldansen blir kanskje oppfatta som noko gammalmodig, og folk vil ikkje bli assosierte med dette. Men eg trur nok det finst ein

- som likar godt vår musikk, dei vil berre ikkje seie dette så alt for høgt.

Musikkarv

På repertoaret til Belg og Bøge finn ein litt av kvart. Også musikk fra vår eiga bygd blir teken med i koferten når orkesteret skal på oppdrag.

- Vi framfører mellom anna springarar etter Karl Eidem, også kalla Blinde-Karl på folkemunne. Vi spelar også slåttar etter Ole Lade.

Begge desse folkemusikarane sine komposisjonar blir nytta i bygda ved festlege lag og gamaldans-treff. I tillegg spelar Belg og Bøge musikk både frå Romsdal, Trøndelag og Gudbrandsdalen.

Medlemne i
Belg og Bøge:
Bakerst frå
høgre: Per
Kaspersen
(gitar), Konrad
Eidem (fele),
Olav Klagegg
(fele). Odd Arne
Risvik (bass).
Framme frå
høgre: Eivind
Tandstad
(trekkspel). Leif
Tuva (torader).
Nils Kristian
Magerholm
(trekkspel).
(Foto: P.P.
Lyshol)

- Det blir slik at vi får ein del yndlingsmelodiar som går litt igjen når vi spelar. Men dette er hobbyen vår, og difor blir det lett til at vi vel ut det vi likar best og held oss til det, seier Leif Tuva.

Kameratgjeng

Gjengen som spelar i Belg og Bøge har blitt gode kameratar og latteren sit laust når dei fortel historier om gammaldanstreff og dansetilstellingar.

- Du skjønar vi ser litt av kvart når vi står oppe på ei scene, forklarar Eivind Tandstad, som ikkje vil ut djupe dette noko vidare.

Og nett latteren og kameratskapet er det som gjer at Belg og Bøge framleis eksisterer.

- Vi er nokre karar som har dei same interessene. Og vi driv det ikkje så hardt at vi blir leie av kvarandre. Det er då ikkje noko ekteskap dette, seier Eivind Tandstad spøkefullt.

Det er noko varierende kor ofte dei har øving, men når dei har bestemt seg for å treffast, samlast dei hjå

ein av medlemmane i orkesteret.

- Øvingane går på rundgang i dei ulike heimane. Då er det servering av kaffi og mat. Og det kan ikkje vere tvil om at vi har det kjekt saman, fortel dei.

Og eit av dei store høgdepunkta for kameratgjengen i løpet av året er Grotli-treffet.

-I år var det ikkje tur dit, men kvart år tidlegare har vi delteke på dette treffet, der det BERRE blir spela gammaldansmusikk. Det er berre stort, seier Eivind Tandstad.

I 1996 fekk også Belg og Bøge vere med på innspeling av ei CD-plate med musikk frå Grotli-treffet.

- Plata vart selt over heile landet, seier Tandstad og syner fram omslaget på den einaste innspelinga orkesteret har vore med på.

- Vi har snakka om å gje ut eigen CD, men det har aldri blitt noko av. Vi er nøgde med å spele til dans og kose oss med musikken. Del er det viktigaste for oss, seier gjengen i Belg og Bøge.

En tanke 1

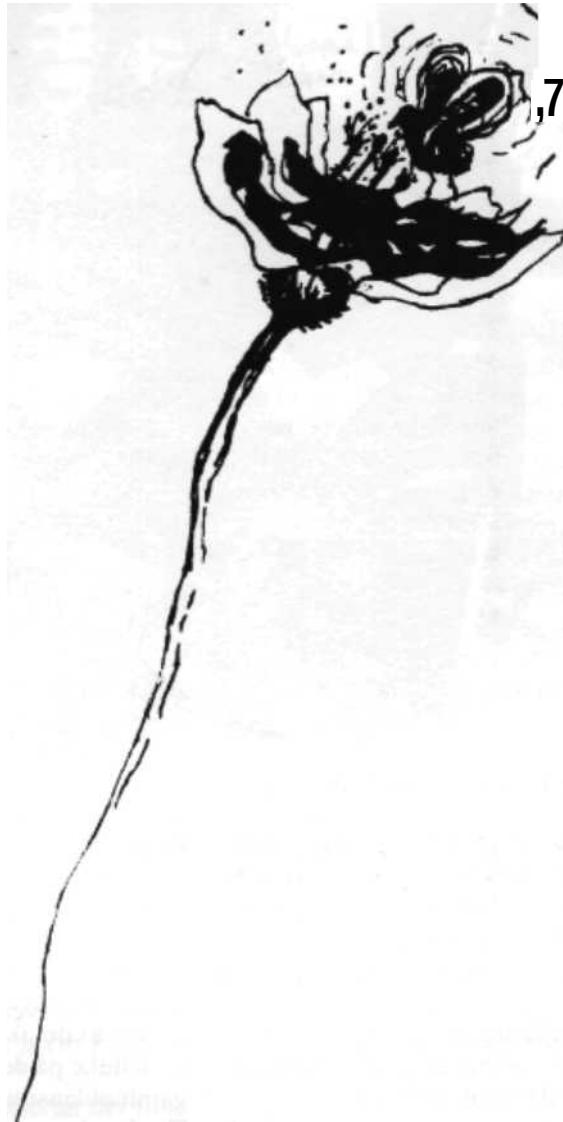
blomsterpulver på
humlens snute (har
de det?)

de tråkket
på den blomsten

En tanke 2

ensom gråter løvetannen
bort lyden av alle de små
som ikke fikk lov av
mamma

Lindis Tynes

///. Eldar Tandstad

ARNOLD WEIBERG-AURDAL, fødd 1925, er utdanna sivilagronom og har vore bonde i Karigarden i Velledalen. Han har vore ordførar i Sykkylven og stortingsmann for Senterpartiet i fire periodar. Som pensjonist har han blant anna interessert seg for lokal- og ættehistorie.

Om slektsgransking og slektstemne

Interessa for slektsgransking har auka dei seinare åra. Dette kjem til uttrykk gjennom dei mange slektsstemna som har vore arrangerte i det siste. Det er vel tida vi lever i som gjer krav på sterkare rotfeste og større dragning mot den fellesskapen som slekta representerer. I tillegg kjem sjølvsgatt datateknikkens fordelar med sine spesielle slektsprogram på PC der ein på ein enkel og oversiktleg måte kan feste ættetavlene på papiret.

Eg har gjennom mange år interessert meg, ikkje berre for mi eiga slekt, men også for andre slekter her i Sykkylven og i nabobygdene. Eg har vore relativt godt oppdatert både om mors- og farslekta, og i denne omgangen var det fartar si slekt frå Aurdal i Sykkylven og Veiberg i Eidsdal som lag meg nærast. Det var slektningane mine på farsida i USA som oppmoda meg om å utarbeide ættetavle for denne slektsgreina. Og det mest interessante var at det var dei unge i slekta som var pådrivarar for å arrangere eit slektsstemne.

Det første steget i arbeidet hadde eg klart til 70-års-dagen min i 1995 då m.a. heile slekta frå Napa i California var til stades. Då hadde eg laga eit hefte der dei viktigaste opplysningane om slekta var med. Til slektsstemnet på Velledalen Grendahus 15. august i år hadde eg ført arbeidet vidare, med biletsstoff og omtale av enkeltpersonar og gardsbruk i slekta, samla i ei bok med stive permar og trykt på kvalitetspapir. Boka inneheld namna på om lag 400 etterkomarar etter oldeforeldra mine, Inger Aurdal og Nils Peter Veiberg.

I alt er sju ættled registrerte, med fødselsår og årstal for ekteskap og død. Det er bilete av alle i slekta som høyrer til dei fire første generasjonane, og det er omtale av alle personane som er fødte før 1980. I tillegg er dei ti gardsbruka i slekta omtalt med oppgåve over areal, buskap, driftsbygningar m.m., og bilete av dei fleste bruka. Omtale og biletsstoff er systematisert slik at dei ulike delar av slekta har fått ei mest mogleg lik behandling. I ei eiga slektstavle i boka er Tormodslekta ført attende til 1500-talet.

Slektsstemnet

Sjølvselektsstemnet vart som nemnt avvikla laurdag 15. august. Vergudane viste seg frå ei god side, og då klokka hadde passert 13, kom dei innbedne i buss og bil frå fjern og nær, og stemninga og forventningane var på topp. Dei utanlandske gjestane og dei meir langvegsfarande innanlandske gjestane var sjølvsgatt omfatta med størst interesse.

Det møtte i alt 243 personar, dei fleste vaksne, men aldersgruppa 7-16 år var representert med 37 personar og dei under 7 år med 30. Gjestane vart "sessa" rundt sju parallelle langbord i storsalen, som var fint pynta med blomar og lys. Sjølvselektsstemnet starta med velkomsttale av kjøkemeisteren, Arnold Weiberg-Aurdal, som leia samkoma. Knut-Kjell Fure var ansvarleg for musikken, og han spelte heile dagen, med unntak av korte pauser, heilt fram til kl 0200 då dansen og festen var slutt. Middagen starta kl 14. og maten vart levert av Straumen Grill og Bistro og bestod av kjøtkaker, ertestuing og poteter, med riskrem og raud saus til dessert. Middagsmaten serverte vi sjølvse etter eit genialt opplegg iscenesett av "hovmeister" Bjørn Inge Drabløs, som var mellom gjestane. Seinare på dagen var det kaffi og kaker, og bløtkakene og dei andre fine kakene hadde kvinnene i slekta baka. Om kvelden var det nattmat - kjøtsuppe og loff- frå same leverandør som ved middagen.

I Tormodslekta er det fire greiner med utgangspunkt i dei fire sønene til Inger og Nils Peter. For å skilje personar og greiner frå kvarandre, var deltakarane utstyrte med namnekort på brystet i fire fargar. Det var utdelt songar ved kvar kuvert ved middagen, og

songane var både av det alvorlege og det meir muntre slaget.

Til stemnet var det hengt opp ættetavler - plansjar på veggane i storleik 120 x 72 cm - med namna på alle deltakarane fordelte på sju loddrette kolonner. Øvst oppe til venstre på plansjen var namna til Inger og Nils Peter plasserte. I neste kolonne dei fire sønene Bernt, Peter, Bastian og Nils med koner. Så kom alle syskenborna i neste kolonne, og deretter tremenningar, firemenningar, femmenningane og seksmenningane i dei neste kolonnene. Arnold viste først fram plansjen frå scena, slik at alle skulle forstå oppbygginga og systematikken i plansjen. Plansjane var svært instruktive, og dei fleste av deltakarane studerte nøye kvar dei høyrde heime i ættetavla. På ein enkel måte kunne dei då finne ut slektskapen mellom dei enkelte led og personar i slekta.

I Tormodslekta har det vore fleire personar med musikalske interesser og givnader, med Bernt Haugset som den desiderte einaren. For å heidle minnet hans, hadde vi invitert brørne Arne Fedt og Olav Fet som er eminente felespelarar, med deltaking i ei rad fylkes- og landskappleikar på fele. Dei hadde funne fram slåttar etter Bernt Haugset som dei fann nedteikna i notehefte. Dei framførte på ein meisterleg måte frå scena ein springdans og ein "skorsk" som Bernt brukte å spele og som han "spilte" i sin spesielle stil og si særprega takt. (Bernt sa alltid spille istadenfor spele.) Det var tonar som førte oss attende til besteforeldra våre si tid og som kalla fram kjære minne mellom dei eldste av oss.

I boka om Tormodslekta er det nemnt at bror min, Bastian, trakterte både piano og trekkspel, og at han opptredde mykje på festar og tilstellingar elles. Dotterdotter hans, Marinette, spelte eit par musikkstykke på waldhorn med tonefylgje på piano av Bastians son, Jarle. Marinette spelar i Ålesund Ungdomsmusikk som vann årets landskonkurranse i førstedivisjon for musikkorps. I desse dagar deltar ho på eit større nordisk musikkstemne og har vist svært gode takter som muskar.

Nils Petter Weiberg-Aurdal viste også sine kunstar seinare på kvelden med song og gitarmusikk; moderne musikk i god "countrystil". Elles var Skjold Lyshol og ein av sønene møtt fram for å fotografere den store forsamlinga. Veret var litt utrygt utover ettermiddagen, så Skjold bad oss bryte opp frå middagen før vi eigentleg hadde planlagd det for at bileta skulle verte så vellukka som mogleg.

Slektas særpreg

For ei så stor slekt er det vanskeleg å trekkje fram eigenskapar som kjenneteiknar slekta. Det er alt peika på dei musikalske interessene som mange har hatt. Eit anna særpreg er at fleire har utmerkt seg

som handverkarar, gjeme slike som hadde fått utvikla desse eigenskapane i USA som emigrantar. Det er også typisk for Tormodslekta at relativt mange har gått skulevegen.

Eit anna karakteristisk trekk ved Tormodslekta var at ho heldt så godt saman, med ei sterk slektskjensle og lojalitet overfor kvarandre. Dette var etter mi meining heilt eineståande. I min barndom og tidlegaste ungdom kan eg hugse at eg av og til kunne reagere over den muren av samhald som batt brør og syskenborn saman.

Det vert fortalt at når dei fire brørne frå Tormodgarden kom saman til vitjing, kunne samkomene vare utover storparten av natta. Som regel var det to som prata saman medan dei to andre sov. Så bytte dei roller med to nye aktørar som heldt praten i gang medan dei to andre tok seg ein "dubb". Dei fleste av forfedrene mine på farssida var B-menneske som ofte kunne ta natta til hjelp når noko røynde på.

Det viktigaste føremålet med slike slektsstemne, er å vekke identiteten og sjølvkjensla, kunne møte kjende og ukjende slektningar og ved sjølvoppleving få kontakt med den fellesskapen slekta representerer. Særleg for dei unge kan det vere verdfullt å få vite meir om forfedrene gjennom samvær og presentasjon av tilfang som nemnt i denne artikkelen. Dermed kan kontakt med resten av slekta opprettast, og det vert opp til den enkelte å pleie kontaktane vidare.

Eg vil oppmode dei som enno ikkje har arrangert slektsstemne om å setje i gang med førebuingane til eit slikt stemne. Det kan kome mykje godt og interessant ut av eit slikt initiativ. Og slektsgransking er interessant, det vil du snart merke. Vi er også mange som vil stå til teneste med råd og dåd!

Tormodslekia. (Foto: Fotograf P.P. Lyshol).

STEINAR MYKLEBUST, f. 1946 på Vartdal, er adjunkt. Han har arbeidd på Aure skule og ved Den Norske Skulen i Etiopia. Er no ved Jarnes skule.

Etiopia: eventyrland og utfordring

Redaktør Solheim har oppfordra oss til å fortelje om opphaldet vårt i Etiopia. Synnøve og eg er no på tampen av den andre treårs-perioden som lærarar ved Den Norske Skulen (DNS) i hovudstaden Addis Abeba.

På DNS er det både norske, danske og islandske elevar, og foreldra er misjonærar, bistandsarbeidarar og forretningsfolk. Delte skuleåret har vi 47 elevar.

Historie

Etiopia er fire gongar større enn Norge og har snart 60 millionar innbyggjarar. Vi nordmenn likar stundom å tenkje på at landet vårt har ei unik historie med rike spor etter forfedrane våre. Men runeinn-

Synnøve og Steinar Myklebust saman med borna Signe, Ingrid, Anna, Eli Synne og Anders.

skrifter og helleristningar bleiknar fort samanlikna med fornminna her i landet: Eldgamle steinkyrkjer, uthogne i fjell i eitt stykke, store obeliskar og søyleslott. Funna på Auremarka i Sykkylven blir unge når vi går på museet og kikkar på skjelettet av Lucy. "eldste dama i verda". Arkeologane fann ho i Nord-Etiopia og slo fast at ho levde for tre millionar år sidan.

"Bush-lærer"

Dette er forfatta ved Blå-Nilen i mai -98, berre to dagsmarsjar unna Sudan-grensa. Kartet fortel at Sirba ligg berre 620 moh. Set eg ut ei flåte her så skal ho teoretisk kunne flyte gjennom Sudan og Egypt og nå byen Alexandria etter 3500 kilometer. Grunnen til reisa hit er at eg i to veker skal undervise Grete i 4. klasse.

Skulegangen hennar er slik:

I størstedelen av året underviser foreldra henne her i Sirba. Ho får besøk av reiselærar frå DNS i alt seks veker og så har ho fem veker i lag med klassen sin i Addis Abeba. Først i sjette klasse flytter ho inn på internatet ved DNS.

I år har 22 av elevane våre ei slik ordning, og dei bur på elleve ulike misjonsstasjonar.

Så vi lærarane er mykje på farten. Eg har ansvar for elevar i Sirba og i Omo Rate.

Reise med fly eller bil?

Dette er tredje besøket mitt på denne utposten. Her er tre kvite barn og fire misjonærar: ein agronom, ein prest, ein sjukepleiar og ein ekspert i landsby-utvikling. Flyselskapet MAF er ein nøkkelpartner når misjonen satsar på å arbeide på slike utpostar. For Sirba er utvilsamt ein utpost langt utanfor allfarveg. Å kunne ha høve til å kjøpe Coca Cola er kanskje ein tvilsam målestokk på sivilisasjon. Men her i landet må vi ha mykje brus når vi er ute og reiser, fordi

det er for risikabelt å drikke ukokt vatn. På grunn av varmen må vi passe på å drikke mykje, og det er ikkje alltid det høver å ta med seg store mengder med kokt drikkevatt heller. Her i Sirba må eg i alle tilfelle kjøre i to timar for å nå tak i butikk som har Coca Cola! For å komme til eit sjukehus, må ein kjøre i seks timar.

Så då er det godt å ha eit påliteleg flyselskap i bak-hand. På kort varsel via radiotelefon går nemleg desse MAF-flya på vingane og fraktar folk og utstyr til alle avkrokar i landet, alt til kostpris. Denne organisasjonen flyg i over tjue u-land og gjer kvardagen meir effektiv og trygg for folk i misjonen og i bistandsorganisasjonar.

Men no har MAF nyleg mista flyløyvet sitt i Etiopia, og inga god løysing på transportbehovet er i sikte. Så for å kome hit denne gongen blei det 18 timar på holete og humpete landeveg i staden for halvannen time i lufta.

Opplevingar i lag med misjonæren

Slike reiselærarbesøk i bushen er eit kjekt avbrekk frå undervisning og internatplikter ved DNS. Etter skuletid får eg dilte i hælane på misjonæranne. Her er nokre døme. Agronomen vil bli kjend med landsbyen på andre sida av Blå-Nilen. Den uthola trestokken fører oss trygt over elva. Han har vakse opp i Etiopia og snakkar riksspråket amharisk flytande. Men her i dalen pratar folk gumuz, og han må pent pugge nye glosar og bøyingsmønster. Vi blir bedne inn i ei hytte for å smake på det lokale ølet. Kona driv og mel korn med to runde steinar. Danske Marie med 18 etiopia-år bak seg, er tøff som ein trålbass på båtturen til klinikken sin, men ein heilt annan der ho krabbar inn i hyttene og undersøker gravide og malariapasientar. Rundspørjing i nabolaget viser at fire av ti barn dør før dei fyller fem år. Presten lengtar etter å flytte ut av bambushytta si og inn i eit hus av jordblokker. For han har rekorden i rottefangst: 8 stykker i fella på ei natt! Godt at han er ungkar..

Tilbakeblikk

Når vi myklebustane om ein månad sit heime i Vikedalen, kjem vi til å sakne mykje frå tida her ute. Ta til dømes klimaet.

På turistplakatane er slagordet: "Ethiopia - 13 months of sunshine." (Juliansk kalender) Denne historia kan illustrere ulikskap i ver og klima:

Sonen til ein vestlandsbonde var misjonær her. Faren kom på besøk. Akkurat som heime på garden gjekk han før frukost ut på trappa for å sjå på veret. Her var det steikjande sol og blå himmel, dag ut og dag inn. "Høyver i dag også", utbraut han forundra.

Landcruiseirn passerer ei elv utan bru.

Frå den årlege idrettsdagen med elevar frå tolv utanlandske skular. Signe spring 800 m.

Skulen vår i Addis

På skulen vår i Addis er det gode forhold for utandørs aktivitetar. Sa det blir drive mykje mosjon og trening.

Dei internasjonale skulane lagar til ei masse sports-aktivitetar, og elevane våre stiller opp i det meste. På den måten kjem dei i naturleg kontakt med andre jamaldringar, noko som kan vere verre å få til med dei vanskeligstilte ungane i nabolaget vårt. DNS ligg nemleg i ein svært fattig bydel.

Språkvanskar og ulik kultur er berre så altfor stor til at dei kan bli naturlege venner. For elevane våre er det lettare å få gode, nære kontakter ute i bushen enn i storbyen.

Idrett

I Etiopia er det utruleg viktig å vinne i sport, og her kom vi nordbuarane med ei "rar" holdning: Vi deltok der vi klarte å stille lag, tapte stort, vann sjeldan og koste oss likevel. Ikkje rart at vi blei populære motstandarar. På dei store, årlege stemna fekk vi all-

Slik bor folk i Bale-fjella, 3000 m.o.h.

tid ros over høgtalaren for "good attitude"(god innstilling).

Dermed fekk elevane våre stor og allsidig erfaring frå idrettsbanen, spesielt i ballspel. Vi laga fotball-spelarar "utav gråstein", slik Oslo-avisene skreiv om Hødd og Ulsteinvik på 70-talet. Siste skuleåret slo denne allsidige treninga ut i full blomst. Dei 47 elevane våre fekk eit jubelår innan idrett og heider og ære i tevling med gigantskular med 1200- 2000 elevar

Spesielle turar

Vi kjem også til å sakne skuleturane. Kvart år får alle frå 5. klasse og oppover reise på leirskule eller lange utflukter. Det er for å vise dei land og dyreliv, folkeslag og misjonsarbeid på nært hald. Anders (16) har ride på dromedar, sett flodhest og bivåna brønngraving i ørkenstrøk. Eli Synne (13) har sett Kari Bastard (verdas tyngste flygande fugl) og besøkt heidenske offerplassar.

Familien vår har også ferskt i minne ei rundreise i nabolanda Kenya, Uganda og Tanzania. Ei språkmektig norsk/etiopisk familie var i lag med oss. På heile turen brukte vi lokale hotell og offentlege transport-midlar, buss,trailer(!),minibuss og ferge.Dermed kom vi borti ei mengd hyggelege og gjestfrie folk. I Ngorogoro (dyrepark i Tanzania) braut den leigde Landroveren vår saman. Aldri gløymer vi då vi stod og titta ned i motorkassa i lag med 17 giraffar.

17. mai-feiring

17-mai feiringa her ute har ekstra glød og glans. Mange finnar, islingingar og danskar arbeider i same lutherske kyrkja som oss. Dei deltek gjerne i fei-

ringa saman med oss nordmenn. I 1991 blei det norsk ambassade i Addis Abeba, Då den i Nairobi fekk reisepass av president Moi. Og siste åra er det blitt tradisjon å vise fram folketøget med trommer, song og blokkfløyteorkester for ambassadørane. Det set dei stor pris på. "Dette hadde vi aldri fått til", sukka den hollandske ambassadøren. Som takk for underhaldning og livfull marsjering får vi servert spekemat og røykalaks.

Religion

Det er stadig tevling her i Etiopia om å vinne tilhengarar for sin religion. Statistikken fortel at 1/3 av befolkninga er kristne, 1/3 er muslimar og resten er fedredyrkarar eller har ein naturreligion. Stormaktene konkurrerer om å ha kontrollen over landa på det afrikanske horn, i innlaupet til Raudehavet.

Muhammedanarane er ofte pågåande i kampen om tilhengarar. Dei satsar store økonomiske midlar. Det er set opp 5000 kroner i belønning til den som får ein person til å bli muslim. Det tilsvarar ei god årsløn her. Klarer nokon å overtyde ein kristen til å bli muslim, får han det dobbelte beløpet. Likevel er den lutherske kyrkja her den som har størst årleg vekst i heile verda. Det er imponerende å sjå tilstrøyminga til kyrkjene etter at kommunismen fall og forfølginga av kristne har minka. Vi er stolte og glade over å ha vore ein liten brikke i denne kyrkja. Stor takk til misjonsfolket som sende oss ut.

Venner frå Somalia

Vi kjem også til å sakne dei somaliske kyrkjevenene våre. Etter konverteringa frå muhammedanisme til kristendom vart dei truga på livet av landsmennene

sine. På tur til gudsteneste måtte dei skifte buss og drosje for å riste av seg forfølgjarar. Når dei skildra det, minte det om ein detektime på TV. Kona og sonen til den eine av dei, Abdullai, blei tekne av dage då han skulle hente dei heim til seg i Addis.

Gategutar

Under dette opphaldet fekk vi fleire nære etiopiske venner. Størst rom i hjertet fekk dei med eit håplaust utgangspunkt som vi fekk hjelpe litt på fote. Det er spesielt nokre "pennegutar". Dei har lært å veve tynn silketrad rundt vanlege bic-pennar slik at det kjem fram namn og fargerike mønster, eit møysommeleg pirkearbeid. No går familiane deira ei lysare framtid i mote, berre dei har nok ordrar... Vi lenkjer også på Teodros, Mamosj, Serafel og Tebabo - fire freidige gategutar som med sponsa sko-pussekasse og skulepengar nokre år fekk sleppe å tigge i gatekryssa.

Dei var mellom dei aller flinkaste i klassen sin på 70 elevar. (Her er det oppflyttingsprøver i alle fag og på alle årssteg). Men så begynte dei å skulke timane. tok opp igjen tigginga og naskinga. Utan nettverk rundt seg og med kald asfalt som seng er det ikkje lett å kome seg på skulen. Vi vil prøve å fjernadoptere" dei igjen via den tidlegare hageguten vår....

Filosofering ved elvebreidda

Her eg sit ved Blå-Nilen i skuggen av eit stort fikentre, driv bøndene på med åkrar og kveg eit steinkast borte. Kvinnene sleper og slit med vasskrukker og vedbører. Nokre vasker etter gull i elvesanden, eit hardt arbeid i solsteiken. Nokre karar sit i skuggen og pratar. Ein mann legg nytt grastak på hytta si. Utviklinga har mest stått stille her. Bøndene har knapt teke hjulet i bruk. Skule og helsearbeid kom hit med misjonen på 70-talet. Så kom ein tjueårig borgarkrig, og alt vart rasert. Skogane og slettene vart skotne reine for dyr. Regjeringa samlar inn våpna no.

Det er tøft å bo her for kvite menneske som ikkje frå barnsbein av er vane med slike leveforhold. I mars og april var dagstemperaturen rundt 40 grader. Resultatet vart at misjonærparet eg bur hos, begge gjekk ned over ti kilo i vekt i løpet av eit halvt år. I Etiopia er det like stor skilnad på folk som det er i Norge. I Addis må vi til dømes tvihalde på lommeboka og aldri gå frå bilen ulåst. Her ute i bushen er folk uvanleg ærlege. Ei hending frå i går kan illustrere dei: Misjonærane driv og bygg ei kornmølle, og ei kvinne hadde vore med på å frakte taksperrer hit til byggeplassen frå elva der lastebilen måtte legge frå seg byggemateriala. Ved ei mistyding fekk ho ei halv dagsløn for mykje. Det oppdaga ho heime i landsbyen. Straks gjekk ho dei fire kilometra tilbake for å gi tilbake pengane. Kanskje har vi i Sykkylven noko å lære av desse naturfolka som korkje kan lese eller skrive?

Kvinnene i Hammer-folket brukar klede av skinn.

Melkam genna (=god jul), kjære sambygdingar! Det skal på ein måte bli godt å kome tilbake til sivilisasjonen. Men, eg har ein draum .....

Måne rundt Saturn

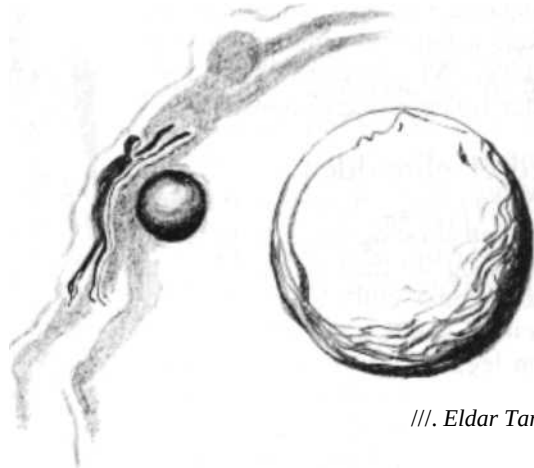
Eg er ein måne rundt Saturn
I skuggen av himmel vandraren
blir eg passasjer på ei reise
mot lyset

Saturn er ei mor og
gravitasjonen knugar meg
 kjærleg i mørkret
sitt

Gardiner i fløyel
føyer seg mjukt etter viljen min
når eg ber dei henge
ei stund
til

Her er det godt å flyge
Naken utan hud

Nils-Einar Rye

///. Eldar Tandstad

LARS LONGVA er lærar ved Sykkylven ungdomsskule. Han er også leiar av organisasjonen Spleiselaget. Dette er ei gruppe kulturinteresserte personar. Om lag alle er frå Sykkylven. Spleiselaget likar det meste som luktar gammalt, og særleg slikt som smakar saltvatn. Laget gjev ut eige årsskrift; "Syft og Skaut». Her er ein smakebit frå 1997-utgåva:

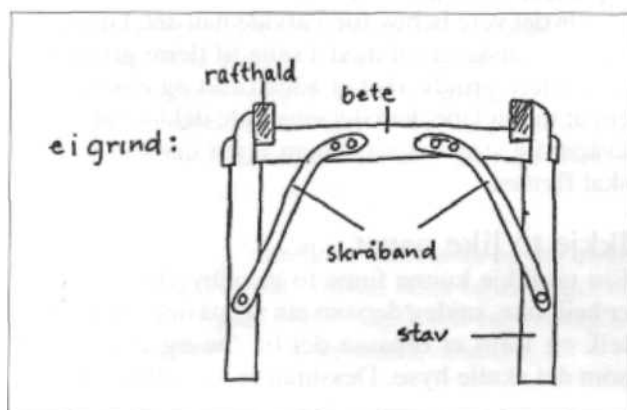
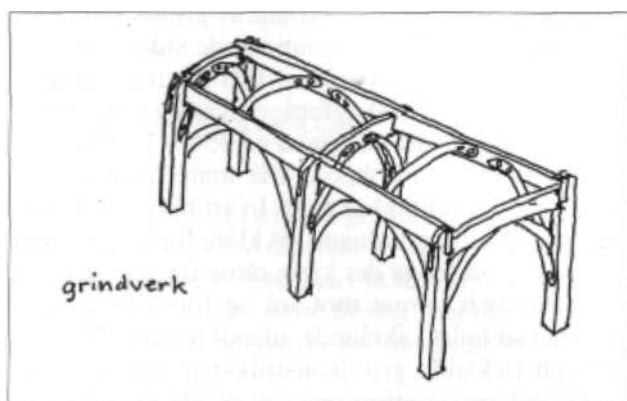
Det grindbygde naustet: Ein viktig tradisjonsberar

På Vestlandet har ein i uminnelege tider nytta ein særskild grindkonstruksjon når bygningar skulle røysast. I eit område som strekkjer seg frå Rogaland til Sunnmøre, har ein heilt fram til vår tid fylgt ein meir enn 3500 år gammal byggetradisjon, der to eller fleire grinder utgjer den berande konstruksjonen i bygningane.

To *stavar* (stolpar = som er bundne saman med ein *bete* (bjelke) øvst oppe utgjer sjølve grinda, som er forsterka med *skråband* (snidband) mellom stavane og beten på begge sider.

Grindene set ein saman før ein røyser dei etter kvarandre, slik at dei blir ståande på tvers av bygninga. Så bitt ein dei saman med eit langsgåande *raftald*

(også kalla *raftås* eller *stavlægje*), som kviler på beten, på innsida av stavtoppen. Til slutt blir konstruksjonen avstiva og forsterka i lengderetninga med *skråband* mellom stavar og raftald. *Stavar*, *betar*, *raftald* og *skråband* utgjer til saman, og samansett på denne måten, det fullstendige *grindverket*. Dei enkelte delane i grindkonstruksjonen er gjorde av utplukka, vaksne emne, og krev såleis at ein går i skogen etter emne når ein t.d. skal bygge eit naust. Dei siste som i ubroten «grindbyggjartradisjon» gjekk i skogen for å leite seg emne, sette opp grind-bygningane sine i 1950-åra. Sidan har ein henta dimensjonerte materialar frå sag og høvel, og grind-bygginga har gått i gløymeboka.

Ein lite påakta byggjetradisjon

Dei grindbygningane me kjenner i dag er naust, løer og andre uthus. Dette er vel ein av grunnane til at denne byggetradisjonen er så lite påakta i dag. Grind-bygginga strekkjer seg, som før nemnt, langt tilbake i tid, tilbake til dei førhistoriske langhusa. Desse bygningane var som kjent bustad for både folk og fe. I langhus, løer og andre større bygningar utgjer grindverket den indre takberande konstruksjonen. Ytter-veggane er meir som «lettveggar»- og tener først og fremst som vern mot ver og vind.

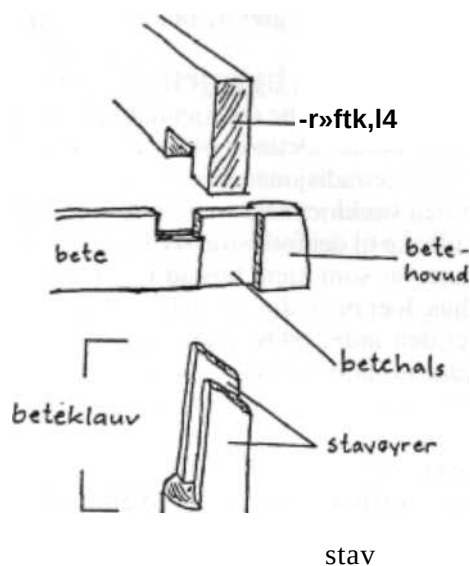
I dag er det ein fare for at dei siste restane av denne byggjetradisjonen er i ferd med å forsvinne. Mange grindbygningar har ikkje lenger nokon viktig praktisk funksjon, og lir under manglande vedlikehald. Dei siste åra har mange grindbygde naust vore offer for vinterstormar, mottangrep og dårleg stell. Det er på høg tid at desse bygningane, som representerer

ein fleire tusen år gammal byggetradisjon, får den plassen dei fortener - som bygningshistoriske tradisjonsberarar på linje med stavkyrkjer og lafta prakt-bygningar.

Viktige detaljar

Grindverket er eit enkelt, men på same tid høgt utvikla byggesystem der detaljar i samanfellingane mellom dei ulike delane er svært viktige dersom bygninga skal få dei eigenskapane som kjennemerker grindkonstruksjonen; stiv nok til å bere eit tungt torv-eller skifertak utan å sige, mjuk nok til å tole harde vindpåkjenningar utan å breste - og samstundes sterk nok til å stå fleire hundre år i eit krevjande kystklima.

I toppen er det teke ut eit stykke av staven, og laga ei *beteklauv* med to *stavøyrrer*, som både dannar eit lægje for *beteenden* og ei støtte for *rafthaldet*, som kviler på *beten*. Det er dessutan laga spor både i bete og rafthald, slik at dette til saman utgjer ei svært gjennomtenkt samanfelling (ein knute), som laser konstruksjonen på ein enkel, men svært effektiv måte. Legg merke lil at rafthaldet på denne måten fyrst og fremst kviler på beten, på innsida av staven. Likevel er det teke ut litt frå innsida av stavtoppen, slik at noko av tyngda frå rafthaldet går direkte ned gjennom staven (sjå teikningane). Dette er ulikt alle andre berande konstruksjonar i liknande bygningar! I dei mest forseggjorde samanfellingane er det teke ut spor i beten (ein *betehals*), slik at denne kan låsast fast mellom *stavøyrrer*ne. Då sparar ein litt meir av stavtoppen også - opninga mellom *stavøyrrer*ne treng ikkje vere sa vid. Der det ikkje er teke ut *betehals*, der beten er jamntjukk heile vegen, er det ofte sett inn ein trenagle gjennom *stavøyrrer*ne og beten, for å

halde beten på plass.

Eit svakt punkt i konstruksjonen er *betehovudet*, den korte enden av beten som stikk utom både stav og bordkledning. Han rotnar eller brest ofte, og då blir sjølve samanfellinga svekt.

For å stive av grinda enno betre, er alle *skråbanda* felte inn i stavane, og ofte er det fellingar i betane også. Skråbanda er festa med trenaglar. Trenaglane er anten smidde ferdige med kniv, eller dei vart grovforma med kniven, og sidan slegne gjennom eit hol i eit jarnstykke, ei *naglelod* (av somme kalla -hora»). Hovudet vart smalna mot enden, og runda av slik at det ikkje skulle breste når ein slo inn naglen. I andre enden var det ofte sett inn ein kile, ein *årette*, for å låse naglen.

Sperrene kviler på ratthaldet, som har fellingar (*sperrhogg*) for sperrene. Avstanden mellom sperrene er i mange tilfelle påfallande stor, med tanke på at dei t.d. skulle bere eit tungt torvtak. Skulle det leggst torv på taket, var det viktig at taket ikkje var for bratt: «Røysa» på sperrene skulle ikkje vere brattare enn at øksa låg, dvs at ho ikkje glei ned. Då ville torva også liggje. På sperrene la ein anten horisontal taktro for never og torv - eller ein la på langsgåande lekter for t.d. skiifer.

Det grindbygde naustet

På våre kantar er det først og fremst naust i grind-konstruksjon som har gitt vern og ly for dei opne båtane, sjølv om steinnaust og tømmernaust har vore vanlege på Sunnmøre ved sida av grindnausta. Det grindbygde naustet har mange gode sider, som har gjort at denne nausttypen har hatt så stor utbreiing over så lang tid: På skogfattige øyar og i fjordbygder der skogen vart uthoggen på 1500- og 1600-talet, hovde den forholdsvis lite materialkrevjande grindbyggingsteknikken best. I vårt fuktige kystklima byr eit luftig grindnaust på klare fordeler for båt og reiskap, så lenge det kjem råde frå grunnen, og tak og veggjar vernar mot sol og for sterk varme. Nausta står helst i skråande, ulendt terreng. Her høver den fleksible grindkonstruksjonen også godt. Stavlengdene og utforminga av grindverket kan lett tilpassast terrenget.

Skulle det vere behov for å utvide naustet, kunne det gjerast ganske greitt med å sette til fleire grinder. Å demontere grindverket er både raskt og enkelt. Slår ein ut trenaglane, kan dei einskilde delane takast frå kvarandre - og setjast saman igjen dersom naustet skal flyttast.

Ikkje to like naust.

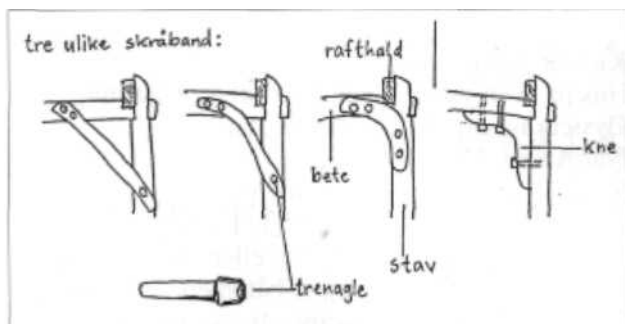
Ein vil ikkje kunne finne to grindbygde naust som er heilt like. særleg dersom ein ser på detaljane. Storleik og form er tilpassa dei båtane og det utstyret som dei skulle hyse. Dessutan er alle emne til den

berande grindkonstruksjonen av vaksne emne, pluk ka ut for å tene ulike føremål; grove emne til stavar, krokvaksne emne til skråband osv. Likevel er det viktig å halde fram at ein finn ein slåande likskap i sjølve konstruksjonsmåten når ein samanliknar ulike grind-bygningar til ulikt bruk i heile det langstrekte utbreiingsområdet.

Avstanden mellom grindene kan vere 3-4 meter. Eit lite naust kan såleis greie seg med tre grinder, medan dei største nausta gjerne har 7-8 grinder. Området mellom grindene vert kalla rom (som i ein båt) eller golv (som i ei hæs).

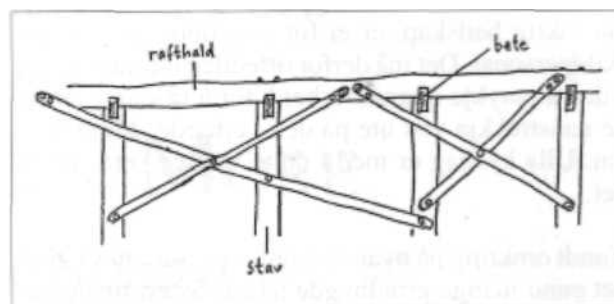
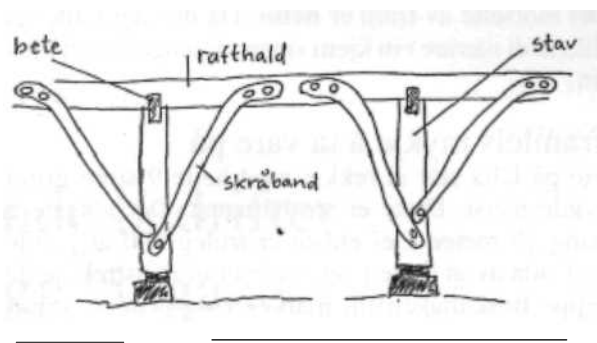
Stavane som ber heile bygninga, er oftast grove. Ein må elles ha litt å ta av når det skal takast ut for bele-klauv og lagast samanfellingar. Stavane plasserer ein på steinar, der den øvste bør ha litt mindre diameter enn staven, for å hindre at vatn vert ståande under stavane. Av same grunn la ein gjerne never under stavane. Lengda på staven blir tilpassa terrenget, slik at betane blir liggjande i eit mest mogleg vassrett plan. Betane er også kraftige, og høge i forhold til breidda. Det er ein fordel om dei er bogne, høgt på midten. Dette gir større rom under betane, og det styrkjer konstruksjonen. Skråbanda kan ha svært ulik utforming, frå dei rette, ofte lange og plasskrevjande banda til dei forseggjorde knea, som smyg seg i n n i vinkelen mellom stav og bete.

Medan dei grovare delane i grindkonstruksjonen oftast er av fure, er skråbanda av ulike treslag, men oftast av bjørk. Då bjørka ser ut til å vere meir utsett for mottangrep enn andre treslag, bør ein vurdere å skilte ut eller forsterke mottetne skråband i eldre naust.

Dei langsgåande skråbanda kan ha ulik utforming. På dei små nausta er skråbanda oftast krokvaksne, og går frå nedste enden på staven opp i raffthaldet om lag midt mellom stavane. På større naust, særleg ute på øyane, er det vanleg at lange, ganske rette skråband bitt saman fleire stavar, før dei blir festa til raffthaldet. Skråbanda er alltid felte inn i stavane. Det er ikkje alltid fellingar i raffthaldet.

I alle samanføyingar mellom skråbanda og dei ulike delane i konstruksjonen, stavar, betar og raffthald, er det sett inn trenaglar. Det er også sett inn trenaglar mellom to skråband som kryssar kvarandre.

Skulle naustet ha ytterveggar, og det hadde dei fleste nausta, sette ein kraftige horisontale «spikarslag», ofte kalla «saumslær» (ei saumslå) eller *saum-dreglar*, direkte på utsida av stavane, for ståande kledning- eller ein sette opp loddrette *opplengjer* med jamne mellomrom mellom saumslærne, for liggjande kledning. Det var særleg *gavlveggane* som kunne få liggjande kledning. Fremste gavlveggen kunne elles ha ein lafta vegg over sjølve grinda. Denne trekanta tømmervegg vart kalla *bjørkladet*. Det var vanleg å nytte båtbord frå *smidboltingar**, som hadde gjort frå seg tenesta si på sjøen, til både veggkledning og taktro. Desse tjørehaldige båt borda gir ei svært varig kledning, og me kan framleis finne naustveggar av dette slaget med gode bord. På dei eldste bygningane vart borda festa med trenaglar. Jektenausta og naust til andre større båtar var ofte utan kledning.

Det bør og nemnast at saumslærne oftast var felte inn i stavane, slik at dei er med på å stabilisere grindverket.

Då denne konstruksjonen ikkje har noko forankring i grunnen, er det i verharde kyststrokk ein fordel at naustet har eit tungt torv- eller skifertak, som kan tyngje det ned og halde bygninga på plass i stormkasta. Elles er grindkonstruksjonen sterk og samstundes tøyelig, ikkje minst p.g.a. trenaglane. Vinden kan såleis ta tak i bygninga utan å gjere skade. Jamfør dei opne båtane!

Fram - heim, eit lite steg til sida

Inne i fjordane har ein nytta uttrykket fram i naustet om den delen av naustet som er lengst frå sjøen, jfr. å drage båten fram i naustet. Når ein er i naustet og flytter seg fram, flytter ein seg altså vekk frå sjøen.

Det motsette av fram er heim. Då blir det i alle fall slik, at di nærare ein kjem sjøen, di lenger heim kjem ein!

Framleis mykje å ta vare på.

Ute på Ulla står ei rekkje med heile 9 store grindbygde naust. Dette er storbåt-naust. Dei lengste er kring 20 meter. Dei eldste er truleg 300 år gamle. Ved sida av at dette i seg sjølv er ei naustrekkje det neppe finst maken til, markerer også desse grindnausta ei nordgrense for utbreiinga av slike bygningar. Å stelle desse nausta, som til saman også utgjer ein viktig heilskap, er ei for stor oppgåve for einskildpersonar. Det må derfor offentleg innsats til, ved sidan av mykje dugnadsarbeid, for å ta vare på denne naustrekkja ytst ute på den verharde Mørkysten. Ulla kystlag er med i dette viktige vernearbeidet.

Rundt omkring på øyar og fjordar på Sunnmøre finst det enno mange grindbygde naust. Svært mange av dei skrantar, og mange lir under manglande vedlikehald. Når dei så blir dårlege nok, blir dei gjerne rivne. Ein stor-reparasjon på eit grindnaust er det ikkje mange som ser noko meining i. Etter at det gamle grindnaustet i beste fall har vorte vinterved, byggjer ein kanskje eit nytt naust på «tuftene» av det gamle. Dette blir i så fall eit anna slags naust som skal fylle andre funksjonar: Kabinkrusaren krev stor høgde under takstolane. Også bâteigaren krev god plass, og framfor alt meir komfort enn det han kan få i eit luftig grindnaust. Eit praktisk betonggolv høyrer med. Trebåten derimot er best tent med eit tradisjonelt grindbygd naust. Her er det eit betre klima for trebåten, som tørkar opp og rimnar i nyenaustet.

Ofte er det ikkje store reparasjonane som skal til for å berge gamlenaustet. Arbeidskrevjande kan det nok bli i lengda om ein skal vere trugen mot den gamle grindkonstruksjonen og leite krokvaaksne emne i skogen. Eit mottete skråbord kan likevel bytast ut med ein 2" x 4" frå trelastlageret. I mange høve vil slike snarvegar vere gode nok, oftast det einaste alternativet, om naustet skal kunne bergast med rimeleg arbeid.

Nokre utvalde naust bør ein likevel ta vare på mest mogleg slik dei er, og gjere reparasjonar der det nye ein set inn, kan vere ei fullgod erstatning for det gamle som måtte takast bort. Det er grindbygninga sjølv som legg premissane for kva som held mål. Då kan det nok etter kvart bli fleire trivelege turar i skogen etter høvelege emne. Å ta vare på ein bygning på denne måten krev eit kontinuerleg restaureringsarbeid.

Kven er det så som vil ta på seg eit slikt omfattande arbeid for å berge eit gammalt naust? Neppe mange. Kanskje er det likevel fleire av oss som er opp-

tekne av å ta vare på gamle båtar som også burde ha omtanke for eit gammalt grindbygd naust.. Skulle dette i tillegg vere eit naust som er kledd med bord frå ein snidbotning, kan ein ikkje finne ein meir høveleg «heim» til gamlebåten! Mange av dei gamle nausta har liten verdi for eigaren, dei fyller ikkje lengre nokon viktig funksjon. Plastbåten ligg i smabåthamna heile året, og fisk hentar ein i butikken. Nausta står for fall. Dei er ikkje i bruk. Då er det verdt å prøve å få til ein avtale med eigaren om leige mot vedlikehald. Eller ein kan i alle fall gjere eigaren merksam på at han eig noko verdfullt; ei bygning som hyser ein fleire tusen år gammal byggetradisjon.

I spleiselaget har me gjort eit forsøk på å berge tre grindbygde naust på Ikornnes. Desse måtte rivast p.g.a. utbygging. Det som var verd å ta vare på av grindverket, er merkt, «demontert» og lagra under bølgeblekk. Framtida for desse ufullstendige «byggesetta» (motten har leke sitt) er usikker.

Til slutt vil eg nemne at det dei siste par åra har vore halde kurs i grindbygging på våre kantar. Asgeir Kvernberg har m.a. vore kurshaldar på eit kurs der deltakarane byggjer ei grindløe på den gamle strand-sitjargarden Ytste Skotet i Storfjorden. Neste gong byggjer dei kanskje eit naust!

Kjelder: Fortidsminneforeningen:
Hus på vestkysten gjennom 4000 år/ Utstilling.
Øystein Færøyvik: Vestlandsbåtar.
Ivar Aasen: Norsk Ordbog.
Samtaler med Asgeir Kvernberg.

Merknad (red.): *Snidbotning* eller *snid-betting*, er namn på den eldre Sunnmørs-båttypen, som var kjenneteikna ved at bordgangane i framstammen var særleg smale og var lagde på skrått «på snei» ned og fram. Slike båtar vart bygde fram til om lag 1870. Føremålet med dei skrå bordgangane var å få størst mogleg bereevne framme i båten. Eit anna kjenneteikn var det asymmetriske råseglet.

Vi takkar følgjande bedrifter for
støtte til utgjevinga av Årbok
for Sykkylven 1998

Sparebanken Møre
Kreditkassen Nordvest
Hjellegjerde Møbler AS
Berg-Hansen
Idebygg AS
B.S.AureAS
Sandella Fabrikken
Svein Asbjørnsen Produktdesign AS
Møre Trafo AS
Ø. Uri&Sønn AS
Sykkylven Energi AS
Sykkylven Samvirkelag
Gjensidige Sykkylven
Ekornes ASA Peterson
Emballasje AS

*J.F. Berg: Utsyn frå Bø-Peter-Plassen (56 x 40).
Tilhøyrer: Tove Elise og Erling Gunnarson, Oslo.*